

Univerzita Pardubice

Fakulta restaurování

Komplexní restaurování starého tisku:

Postylla Ewangelická z roku 1602

Bakalářská práce

Autor práce: Markéta Svojanovská

Vedoucí práce: MgA. Ivan Kopáček

2024

Univerzita Pardubice
Fakulta restaurování
Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Markéta Svojanovská**
Osobní číslo: **R19017**
Studijní program: **B0222A310001 Restaurování a konzervace děl hmotného kulturního dědictví**
Specializace: **Papír, knižní vazba a dokumenty**
Téma práce: **Komplexní restaurování knihy Postylla Ewangelická z roku 1602**
Zadávací katedra: **Ateliér restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů**

Zásady pro vypracování

Bakalářská práce bude spočívat v provedení komplexního restaurátorského zásahu na starém tisku Postylla Ewangelická složená ze tří dílů vytištěných v roce 1602. Kniha je v alarmujícím stavu. Vlivem špatného uložení a manipulace došlo k řadě mechanických poškození. Jak v případě knižní vazby, tak samotného knižního bloku došlo k rozsáhlému mechanickému poškození a rozsáhlým ztrátám materiálů. Studentka provede průzkum tisku (neinvasivní, invazivní) a zdokumentuje stav díla před restaurováním. Na základě výsledků průzkumu stanoví koncept zásahu a navrhne jednotlivé restaurátorské kroky, které bude prezentovat v rámci kolokviální rozpravy v ateliéru. V průběhu samotného restaurování bude svoje kroky konzultovat s vedoucím práce. Celý proces samotného restaurátorského zákroku podrobně písemně a fotograficky zdokumentuje dle platných organizačních pokynů pro psaní bakalářských prací na FR UPCE. Fotografická dokumentace bude obsahovat celkové pohledy a detaily díla před a po jeho zrestaurování, spolu s dokumentací jednotlivých zásahů z průběhu samotného restaurování. Zrestaurovaný objekt bude vložen v na míru vyhotovené ochranné krabici s přiloženými fragmenty a odevzdaný nejpozději do 6. 8. 2024 vedoucímu práce. Nedílnou součástí předání díla bude vypracovaná restaurátorská dokumentace.

Časový harmonogram k plnění cílů BP.

Kroky restaurování budou prováděny v souladu s navrhovaným harmonogramem prací:

- Průzkum objektu, stanovení koncepce restaurování, provedení vstupních analýz (nejpozději do 2/2024)
- Restaurování objektu – mechanické čištění, rozebírání kn. bloku (nejpozději do 3/2024)
- Čištění papírové podložky pomocí vodních systémů, doplňování ztrát (nejpozději do 5/2024)
- Práce na knižní vazbě, restaurování všech součástí vazby knihy, vyšití knižního bloku (nejpozději do 6/2024)
- Kompletace restaurovaného objektu, adjustace fragmentů, výroba ochranného obalu, zpracování restaurátorské dokumentace (nejpozději do 6. 8. 2024)

Rozsah: Komplexní restaurování knihy a vypracování restaurátorské dokumentace

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Đurovič, Michal a kol. *Restaurování a konzervování archiválií a knih*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2002. 517 s. ISBN 80-7185-383-6.

Bohatcová, Mirjam a kol. *Česká kniha v proměnách staletí*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. 622 s. ISBN 80-7038-131-0.

Horák, František. *Pět století českého knižtisku*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1968. 250, [2] s.

Hamanová, Pavlína. *Z dějin knižní vazby: od nejstarších dob do konce XIX. stol.* I. vydání. Praha: Orbis, 1959. 275 stran, 155 nečíslovaných stran obrazových příloh. Lidová umělecká výroba a řemeslo.

Zelinger, Jiří et al. *Chemie v práci konzervátora a restaurátora*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Academia, 1987. 253 s.

VOIT, P. *Encyklopedie knihy*. Praha 2006.

Kol.: *Sborníky ze Seminářů restaurátorů a historiků*

SLOVIK, R. *Didaktické návody*. FR UPa, 2015.

Vedoucí bakalářské práce:

MgA. Ivan Kopáček

Ateliér restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů

Datum zadání bakalářské práce:

30. listopadu 2023

Termín odevzdání bakalářské práce:

6. srpna 2024

L.S.

Mgr. BcA. Radomír Slovík
děkan

MgA. Ivan Kopáček
vedoucí ateliéru

V Litomyšli dne 24. července 2024

Prohlašuji:

Práci s názvem *Komplexní restaurování starého tisku: Postylla Ewangelická z roku 1602* jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Litomyšli dne 30.7.2024

Markéta Svojanovská

Poděkování

Ráda bych poděkovala všem, kteří se přímo i nepřímo podíleli na vzniku této bakalářské práce. Velké díky patří vedoucímu práce MgA. Ivanu Kopáčíkovi a asistentkám Verče Válové a Alče Samcové. Děkuji vám za cenné zkušenosti, možnost pravidelné konzultace a nadhled, který jste mi do problematiky restaurovaného díla vnesli. Bakalářská práce by se neobešla bez odborných znalostí a dovedností Mgr. Vladislavy Říhové, Ph.D., doc. Ing. Marcely Pejchalové, Ph.D., Ing. Aleny Hurtové a Ing. Nikolý Šipošové, kterým tímto děkuji za spolupráci.

Rovněž děkuji za cenné rady spolužáků a vlídná slova kamarádů, především pak Kristi a Di. Bezmezná díky však náleží milované rodině za to, že ve mě vkládala důvěru, po celou dobu mi poskytovala klidné zázemí a společně se mnou prožívala veškeré radosti a strasti spojené s posledními měsíci studia.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá komplexním restaurováním starého tisku s názvem „*Postylla Ewangelická Aneb Weykladové na Ewangelia Nedělnj a Swátečnj...*“ Kniha je uložena v depozitáři Muzea Náchodska.

Práce splňuje veškeré náležitosti restaurátorské dokumentace a její kapitoly mají za úkol čtenáře seznámit nejdříve s fyzickým stavem restaurovaného objektu a poté se samotným restaurováním. Nedílnou součástí dokumentace jsou textové i obrazové přílohy. Mimo jiné je bakalářská práce rozšířena o kapitolu věnující se kulturně-historickému zařazení restaurovaného objektu.

Klíčová slova

Barokní převazba, inkoustová tužka, Martin Philadelphus Zámrský, Michal Kopihorský, papírové vysprávky, postila

Title

The Complex Restoration of an Old Print: Postylla Ewangelická from 1602

Anotation

This bachelor's thesis deals with a complex restoration treatment of an old print, namely *Postylla Ewangelická Aneb Weykladové na Ewangelia Nedělnj a Swátečnj...* The book belongs to the depository of Museum of Náchod District.

The thesis includes all the requirements of a restoration report and it's chapters are meant to familiarize the reader firstly with the physical state of the restored object, secondly with the restoration treatment itself. The inseparable parts of the documentation are text and picture supplements. Besides, the bachelor's thesis is extended by a chapter devoted to a culturally-historical classification of the restored object.

Key words

Baroque rebinding, copying pencil, Martin Philadelphus Zámrský, Michal Kopihorský, paper repairs, postill

Obsah

1	Úvod	9
2	Identifikace	10
3	Restaurované dílo v kulturně-historických souvislostech.....	11
3.1	Vznik postily a první protestantské postily	11
3.2	Martin Philadelphus Zámorský a jeho <i>Postylla Ewangelická</i>	11
4	Typologický popis	13
4.1	Typologický popis knižní vazby	13
4.2	Typologický popis knižního bloku.....	14
4.3	Doklady barokní převazby	15
5	Typografický popis.....	16
5.1	Dekor a zrcadlo sazby	16
5.2	Rukopisné poznámky a přílohy.....	17
6	Popis poškození	18
6.1	Poškození knižní vazby	18
6.2	Poškození knižního bloku	18
7	Restaurátorský záměr.....	21
8	Průběh restaurování	22
8.1	Odběr vzorku pro mikrobiologickou analýzu.....	22
8.2	Fotodokumentace před restaurováním	22
8.3	Chemicko-technologický průzkum	22
8.4	Demontáž knižního bloku, suché čištění.....	23
8.5	Mokré procesy.....	23
8.6	Demontáž předsádek z přídeští knižních desek.....	24
8.7	Kontrolní měření pH a batofenantrolinový test.....	24
8.8	Vyspravení knižního bloku japonským papírem.....	24
8.9	Navrácení vysprávek do knižního bloku	25
8.10	Kompletace a šití knižního bloku a zaoblení jeho hřbetu	25
8.11	Demontáž organismu šití, přelepů a kapitálek z přídeští	25
8.12	Restaurování přelepů a kapitálek	26
8.13	Restaurování knižních desek.....	27
8.14	Čištění a lepení usňového pokryvu	27
8.15	Čištění a fixace kovových prvků.....	28

8.16	Nasazení knižní vazby	28
8.17	Nalepení usňové záložky a předsádek na přidešší knižních desek	29
8.18	Zhotovení ochranné krabice, adjustace fragmentů a závěrečná dokumentace	29
9	Seznam použitých materiálů a chemikálií	31
9.1	Použité materiály	31
9.2	Použité přírodní a syntetické chemické sloučeniny	31
9.3	Pomocné materiály	32
9.4	Materiály pro ochranné pouzdro a fragmenty	32
10	Podmínky uložení a vystavování objektu	33
11	Závěr	34
12	Seznam použité literatury a zdrojů	35
13	Seznam použitých zkratk	36
14	Textová příloha	37
14.1	Seznam textových příloh	37
14.2	Mikrobiologická analýza	38
14.3	Analýza teploty smrštění usně	39
14.4	Chemicko-technologický průzkum	41
15	Tabulková příloha	52
15.1	Seznam tabulkové přílohy	52
15.2	Výsledky zkoušek stability záznamových prostředků	53
15.3	Hodnoty pH papírové podložky před mokřým čištěním a po něm	54
15.4	Výsledky batofenantrolinového testu	54
16	Grafická příloha	56
16.1	Seznam grafické přílohy	56
17	Obrazová příloha	77
17.1	Seznam obrazové přílohy	77
17.2	Vyobrazení typologického a typografického popisu	81
17.3	Fotodokumentace objektu před restaurováním a po něm	88
17.4	Fotodokumentace postupu restaurování	108

1 Úvod

Tématem bakalářské práce je komplexní restaurování starého tisku „*Postylla Ewangelická Aneb Weykladové na Ewangelia Nedělnj a Swátečnj...*“ od Martina Philadelpha Zámorského. Tato třídílná postila byla vytištěna roku 1602 v Lipsku nákladem Michala Kopihorského. Dle předpokladu byla kniha od počátku opatřena pozdně renesanční knižní vazbou. V minulosti však došlo k převazbě a dnes je knižní blok chráněn celousňovou knižní vazbou s barokními typologickými prvky. Kniha je součástí depozitáře Muzea Náchodska, její stav však vyžaduje neodkladný komplexní restaurátorský zásah.

Bakalářská práce je koncipována formou restaurátorské dokumentace o několika kapitolách. Nejdříve bude restaurovaný objekt čtenáři představen stručnou identifikací. Povědomí o knize rozšíří kulturně-historický úvod a dále typologický a typografický popis. Navazující kapitola bude věnována popisu stavu a míry poškození restaurovaného objektu. Dále bude v bodech uveden restaurátorský záměr, který předejde konečné kroky restaurátorského zásahu, detailně popsaného v následující kapitole. Poslední dvě kapitoly se budou věnovat soupisu materiálů a chemikálií použitých během restaurování, dále podmínkám uložení a vystavování restaurovaného objektu. Doprovodem restaurátorské statě budou výstupy z analýz, tabulkové, grafické a obrazové přílohy.

Veškeré kroky restaurování budou provedeny s cílem výrazně zpomalit degradační faktory, které zapříčinily aktuální stav knihy. Zároveň bude snahou navrátit knize funkčnost za předpokladu zachování maximálního množství stávajících typologických prvků. Kniha bude po zrestaurování ve stavu, který umožní její vystavování a poskytování pro badatelské účely.

2 Identifikace

Předmět restaurování: starý tisk opatřený celousňovou knižní vazbou s dřevěnými deskami a mosazným kováním

Název díla: *Postylla Ewangeličká / Aneb Weykladowé na Ewangelia Nedělnj / a Swátečnj / kteráž se každoročně w Křestianstwu čjtagj / rozgjmajj / A w shromážděnjch Cýrkewnjch Lidu Božjmu předkládajj.*

Autor: Zámorský, Martin Philadelphus

Tiskař: Kopihorský, Michal

Datace: 1602 (3. vyd.)

Místo tisku: Lipsko

Jazyk: čeština, latina, hebrejščina

Rozměry: 310 × 220 × 110 mm (d × š × s)

Signatura: Mz 2606

Místo uložení a zadavatel: Muzeum Náchodska, Masarykovo náměstí 1, 547 01 Náchod

Zásah provedla: Markéta Svojanovská, studentka 4. ročníku Ateliéru restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů, Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice

Vedoucí práce: MgA. Ivan Kopáčik, vedoucí Ateliéru restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů, Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice

Konzultace:

BcA. Veronika Válová, asistentka Ateliéru restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů, Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice

Mgr. Vladislava Říhová, Ph.D., vedoucí Katedry humanitních věd, Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice

Analýzy provedly:

doc. Ing. Marcela Pejchalová, Ph.D., Katedra biologických a biochemických věd, Fakulta chemicko-technologická, Univerzita Pardubice

Ing. Alena Hurtová, Katedra chemické technologie, Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice

Ing. Nikola Šipošová, Oddělení vývoje a výzkumných laboratoří, Národní knihovna

Zahájení restaurování: listopad 2023

Ukončení restaurování: červen 2024

3 Restaurované dílo v kulturně-historických souvislostech

3.1 Vznik postily a první protestantské postily

Výklady písma svatého byly součástí nedělních a svátečních bohoslužeb již v době raného křesťanství. Nejdříve se výklady perikop (výňatků z písma svatého) předávaly ústní formou, záhy však začaly vznikat kazatelské rozборы nejdříve starozákonních, posléze i novozákonních témat. Velikou zásluhu na rozvoji kazatelství měl v 8. století Karel Veliký, který s myšlenkou toho, aby kazatelé měli k dispozici ucelenou sbírku kázání, pověřil Paula Diacona složením *Homiliáře*. Vzniklo tak první dílo, které naplňuje současnou definici slova „postila“ (z lat. post illa verba = po těchto slovech), tedy soubor výkladů nedělních a svátečních perikop v průběhu církevního roku.¹

Nejstarší postilu spojenou s českým prostředím sepsal Jan Hus roku 1413. Toto dílo již v sobě neslo prvky kritiky tehdejší západní církve, proto je lze považovat za předchůdce protestantských postil. Ty se začaly plně rozvíjet od první poloviny 16. století v rámci reformních náboženských hnutí, jež prvně působila na území Německa a postupně pronikala do Evropy včetně českých zemí. Mezi představiteli německé církevní reformace vynikala postilografie Martina Luthera, Antona Corvina či Johanna Arndta.²

3.2 Martin Philadelphus Zámorský a jeho *Postylla Ewangelická*

Martin Philadelphus Zámorský se narodil r. 1550 v Zámorsku nedaleko Vysokého Mýta. Mezi lety 1574 a 1581 působil jako školní správce ve Velké Bystřici u Olomouce na statku Hynka staršího Bruntálského z Vrbna, velkého podporovatele protestantských kněží. Titulu luterského kněze Zámorský dosáhl 12. května 1575, kdy byl ordinován v německém Wittenbergu. Ačkoli se Zámorský duchovní činnosti věnoval již ve Velké Bystřici, r. 1581 byl povolán do Nového Jičína, aby zastal místo českého duchovního správce. Následujícího roku byl však z této funkce propuštěn, a to na popud tehdejšího olomouckého biskupa Stanislava II. Pavlovského. Nakrátko se usadil v moravských Hranicích a nějaký čas působil na Těšínsku, než se r. 1584 stal farářem kostela sv. Jiří v Opavě. Jeho působení při tomto kostele však nemělo dlouhého trvání. Zemřel 9. března 1592 ve věku 42 let³ a byl pohřben ve farním kostele P. Marie v Opavě.⁴

Po celou dobu kazatelské činnosti při kostele sv. Jiří v Opavě Zámorský pracoval na svém životním díle – *Postylla Ewangelická*. Autor toto dílo rozděluje na tři části. První část obsahuje kázání od první neděle adventní do svátku svaté Trojice. Druhá část je zaměřena na zbylá nedělní kázání v průběhu

¹ HRUBÝ, Hynek. *České postilly: studie literárně a kulturně historická*. Praha: Jubilejní fond Královské české společnosti nauk, 1901. s. III–V.

² Příspěvatel Encyklopedie knihy, *Postila* [online], c2019, [citováno 29. 03. 2024]. Dostupné z: <<https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Postila&oldid=16792>>.

³ MARTÍNEK, Vojtěch. *Literární život slezský*. Moravská Ostrava, 1925. s. 4.

⁴ FRÖHLICH, Antonín. *Záhorská kronika*. Dolní Újezd u Lipníka nad Bečvou. Roč. XXI, č. 3, březen 1939. s. 73–74.

církevního roku. Poslední část je věnována kázáním na evangelia dnů svátečních.⁵ Zámorský byl horlivým přívržencem konfese augšpurské a v textu jeho postily byla patrná snaha obrátit čtenáře na protestantskou víru. Reakce ze strany katolické církve na vydání tohoto díla se však Zámorský nedočkal. V předmluvách postily uvádí, že mnohé strasti a těžkosti během sepisování procítil. Zemřel před dokončením tisku prvního vydání a veškerá zodpovědnost za osud knihy tím přešla na moravského hejtmana Hynka staršího Bruntálského z Vrbna, jemuž je dílo právem věnováno.⁶ Tisk probíhal v mobilní tiskárně Georga Baumanna ml. na třech místech – v Bruntále, Jestkovicích a Loděnici u Opavy.⁷ Ačkoli bylo první vydání r. 1592 řádně dotištěno, převážná část už tak nepatrného nákladu byla postižena konfiskací biskupa Pavlovského a zničena. Úsilím tiskařů Daniela Sedlčanského a Jiřího Jakuba Dačického se však postilu podařilo poslat za hranice, kde mohla být dotištěna. Oba zmínění tiskaři byli později za tento protikatolický čin dlouhou dobu vězněni.⁸

Zásluhou Daniela Sedlčanského nejstaršího došlo r. 1602 k první reedici *Postilly Ewangelické* v tiskárně Hieronyma Schütze v Drážďanech. Oproti prvnímu vydání byl tento tisk obohacen o znaky českých pánů, kteří vznik a šíření díla podporovali, a dřevořezovou podobiznu Martina Philadelphu Zámorského. Začátek třetího dílu byl navíc rozšířen o „*osmero kázání, od učených mužů a věrných kazatelů pod obojí*“. „⁹ Téhož roku 1602 vyšlo na popud Jiřího Jakuba Dačického třetí vydání v tiskárně Michala Kopihorského v Lipsku. Novinkou v obsahu třetího dílu tohoto vydání bylo „*kázání na sv. Michala a na den Proměnění Páně, od vysoce učeného muže a doktora Jiřího Weinrycha*“.“¹⁰

Zámorského *Postylla Ewangelická* je významným dílem s velikou kulturně-historickou hodnotou. Autor se v textu dotýká různých vrstev tehdejší společnosti, především poukazuje na nešvary v církvi v čele s upadající kazatelskou úrovní. Zároveň se rozhořčuje nad některými Čechy, kteří si neváží svého národa a spíše uznávají německé či vlašské tradice. Zámorský si naopak cení starých českých zvyků a apeluje, aby česká kultura nepodléhala vlivům okolních zemí. Celým dílem se kupříkladu nese obhajoba českého jazyka. Autor uvádí, že „*ve všem světě krom hebrejské, řecké a latinské řeči pěknější a summovnější mluvy žádný národ nad Čechy nemá*.“¹¹

⁵ HRUBÝ, Hynek. *České postilly: studie literárně a kulturně historická*. Praha: Jubilejní fond Královské české společnosti nauk, 1901. s. 161–162.

⁶ Tamtéž.

⁷ VOLF, Josef. *Dějiny českého knihtisku do roku 1848*. Praha, 1926. s. 138.

⁸ HRUBÝ. s. 162–163.

⁹ Tamtéž. s. 162.

¹⁰ Tamtéž. s. 162.

¹¹ HRUBÝ, Hynek. *České postilly: studie literárně a kulturně historická*. Praha: Jubilejní fond Královské české společnosti nauk, 1901. s. 168–169.

4 Typologický popis

Restaurovaným objektem je třídílný starý tisk z roku 1602. Jedná se o celousňovou nasazovanou knižní vazbu s dřevěnými deskami a opatřenou prvky knižního kování. Současná struktura naznačuje, že kniha byla v minulosti rozebrána, vyspravena a znovu ušita.

4.1 Typologický popis knižní vazby

Ochranu knize zajišťuje šest mosazných nárožnic dochovaných na obou knižních deskách. Dvě nárožnice lze spatřit v rozích přední desky, zadní deska obsahuje nárožnice na všech čtyřech rozích. Každá nárožnice je tvořena plíškem tvaru čtverce a ve svém středu má vytepanou pukli. Nárožnice jsou ke knižním deskám připevněny jedním nebo dvěma mosaznými hřebíky. Dochované hřebíky lze spatřit i v přední knižní desce na místě dvou chybějících nárožnic. Původní výskyt spony na knize dokládá mosazná kolíčková záchytky umístěná na přední desce ve středu přední hrany. Štítek záchytky je tvořen plíškem tvaru trojúhelníku. Celou záchytku k desce pojí šest mosazných hřebíků. U přední hrany zadní desky se v minulosti nacházela kloubová háčková spona. Ačkoli nelze odvodit přesnou podobu spony, je zřejmé, že na knižní desce držela díky štítku tvaru trojúhelníku. Nasvědčuje tomu otisk, který štítek zanechal v usňovém pokryvu. Pozůstatky spony aktuálně tvoří šest hřebíků zatlučených do desky, z nichž dva jsou mosazné a čtyři ocelové. Veškeré kování, přítomné na knize, je prosté dekorativních technik.

Knižní vazba je pokryta tříslučiněnou kozinou. Pokryv byl obohacen o jednoduchou slepotiskovou výzdobu provedenou kolkou a filetou s rostlinnými motivy (*Graf. 1*). Uprostřed knižních desek se nachází dominanta poskládaná ze dvou druhů kolků (květ a pletenec listů) do tvaru kříže. Další otisky kolků se nacházejí v rozích knižních desek a z části jsou skryty pod nárožnicemi. Celou slepotiskovou kompozici uzavírá orámování v podobě zdobné linky vedené podél okrajů knižních desek. Pokryv hřbetu knižní vazby je taktéž zdoben slepotiskem. Podél vazů a hlavic jsou vedeny filety se vzorem perlovce. Mezivazné prostory jsou dekorovány obdobnými kolkou, které byly použity k tvorbě dominant na knižních deskách. Ohnutím usňového pokryvu přes tenký motouz byly v místě hlavy a paty vyformovány hlavice. Hřbet knižní vazby též nese dva papírové štítky s identifikačními čísly. Starší štítek se nachází u hlavy a je na něm napsáno číslo „1274“. Nový štítek, který je přelepený kusem transparentní lepicí pásky, nese aktuální signaturu „Mz 2606“.

Prostor mezi usňovým pokryvem a vnější stranou knižních desek vyplňují proklady ze dvou listů silnějšího ručního papíru (*Graf. 6*). Materiálem použitým ke zhotovení knižních desek je bukové dřevo. Vlákna dřeva směřují rovnoběžně se hřbetem knihy. Rozměr desek činí 310 × 220 × 4 mm (d × š × s). Desky byly zhraněny z vnitřní části podél všech čtyř okrajů. Na vnější straně desek došlo ke zhranění podél hřbetu. Obě knižní desky v přední hraně obsahují žlábků pro zapuštění spony a záchytky. Původní nasazení knižního bloku na desky spočívalo v provlečení vazů skrze otvory a zafixování pomocí kolíčků. Tyto otvory a některé kolíčky se v deskách dochovaly. Několik otvorů navíc stále obsahuje

části původních vazů (*Graf. 2*). Aktuálně je nasazení knižní vazby provedeno vylepením konců motouzových vazů ve tvaru vějířů na přidešty desek (*Graf. 6*).

4.2 Typologický popis knižního bloku

Propojení knižního bloku s deskami umožňují motouzové vazy, kapitálky a dva mezivazné přeplepy zhotovené z plátka o přibližném počtu 17×19 nití na 1 cm^2 . Toto plátka obsahuje více druhů rostlinných vláken (bavlna, len nebo konopí). Mezivazné přeplepy se vyskytují vždy mezi jednoduchým a dvojitým vazem. Kapitálky, připevněné k hlavě a patě knižního bloku, jsou ušity na pružích podélně přehnutého plátka. Podélně s ohybem plátka bylo vedeno jádro z červené nitě, kolem něhož byl vyšit smyčkový steh. Přesahy mezivazných přelepů a kapitálek byly nalepeny na přidešty knižních desek. Každý ze čtyř vazů byl po ušití knihy přeplepen samostatným proužkem plátka bez přesahu na knižní desky.

Knižní blok je ušit na čtyři pravé motouzové vazy z konopného vlákna. Dva vazy blíže ořízkám jsou jednoduché a dva prostřední vazy jsou dvojitě. Navazování složek zajišťují zapošivací stehy. Knižní blok je šit způsobem ob-složku pomocí lněné nitě. První dvě a poslední tři složky jsou ke knižnímu bloku připevněny přímým šitím (*Graf. 3*). Hřbet knižního bloku byl při převazbě zaklizen, jelikož jsou na složkách přítomny zbytky klihu. Původní zaoblení knižního bloku dokládá usňový pokryv, jehož hřbet je stále mírně vypouklý.

Přesahy mezivazných přelepů a vazů byly na přideštích knižních desek zakryty přeplepy z ručního papíru (*Obr. 13*), následně došlo k pokrytí knižní vazby usní. Přesahy kapitálek byly nalepeny na usňové záložky a poté bylo provedeno vylepení předsádek (*Graf. 7*).

Ořízky knižního bloku byly opraveny knihařským hoblíkem a natřeny žlutou barvou. Přítomnost žluté ořízky dokládají zbytky barevné vrstvy dochované pod kapitálky. Spodní ořízka dále nese stopy po puncování (*Obr. 1*). Knižní blok obsahuje přední a zadní předsádku a sto čtyři složek s vytištěným textem titulu. Obě předsádky jsou tvořeny dvěma dvojlisty z nazelenalého hadrovinového papíru bez viditelného verge. Uprostřed jsou předsádky ke zbytku knižního bloku přišity přímým šitím. První list přední předsádky a poslední list zadní předsádky jsou pevně přilepeny k přideštím knižních desek (*Graf. 6*).

Jednotlivé složky starého tisku jsou vyskládány z ručního papíru s viditelným vergé jehož osnova vede podél hřbetu. Většina složek obsahuje tři dvojlisty, pouze v jednom případě byla nalezena složka „Ssss“ se čtyřmi dvojlisty. Na konci knižního bloku bylo nalezeno deset filigránů s totožným motivem v podobě písmen „MK“ (mohlo by se jednat o iniciály nakladatele Michala Kopihorského). Pod těmito majuskulami se nachází další tři nerozpoznatelné znaky. Rozměr celé kompozice filigránu je přibližně $30 \times 30 \text{ mm}$ (*Graf. 4*).

4.3 Doklady barokní převazby

Úvod kapitoly zmiňuje domněnku, že se nejedná o původní knižní vazbu. Existuje několik faktorů, které tuto domněnku podporují, nebo dokonce potvrzují. Možnost převazby lehce naznačuje slepotiskový dekor, jehož motivy a kompozice nejsou typické pro období pozdní renesance či manýrismu, kdy byla kniha vytištěna. Slepotisk spíše odpovídá baroknímu období. Další náznaky převazby vykazují knižní desky, na nichž je patrné prvotní nasazení provlečením vazů připravenými otvory a druhotné nasazení vylepením konců vazů. Zda se jedná o desky původní knižní vazby, však nelze s jistotou určit.

Další vodítka k možnosti, že se jedná o převazbu, spatřujeme na knižním bloku. V první řadě se ve hřbetech složek vyskytují otvory po šití, které aktuálně nejsou využity. Tento jev by mohl naznačovat, že kniha původně byla ušita jiným způsobem šití. Dalším vodítkem by mohlo být oříznutí textu na některých listech při horní ořízce. Utvrzujícím důkazem převazby je však velké množství papírových vysprávek, které se vyskytují v průběhu celého knižního bloku, především ve hřbetní části dvojlistů. Kniha tedy v minulosti musela být rozebrána a znovu ušita s těmito vysprávkami. Vysprávky jsou zhotoveny z více druhů papíru, nejhojněji z nazelenalého papíru, který byl zároveň použit na předsádky. Kromě hřbetních vysprávek se často objevují i vysprávky v ploše listů, jimiž jsou zalepeny drobné i rozsáhlé trhliny, případně ztráty papíru (*Graf. 6*).

5 Typografický popis

5.1 Dekor a zrcadlo sazby

Knihy je tištěna černou tiskařskou barvou. Textový obsah je převážně v českém jazyce, dále se v malé míře objevuje latina a hebrejščina. Orientaci mezi jazyky usnadňuje typ písma, kdy česká slova jsou tištěna švabachem a latinská slova antikvou.

Postylla Ewangelická je svazkovým dílem skládajícím se ze třech částí. Ačkoli se titulní list výtisku nedochoval, lze jej dohledat v digitalizované podobě¹² (Obr. 3). Titulnímu listu dominuje slovo „*Postylla*“ psané švabachem a doplněné o bohatý kaligrafický dekor s rostlinným motivem. Uprostřed stránky se nachází dřevořezová grafika s vyobrazením Nesení kříže a nápisem „*Fer cruce[m], sequere me.*“¹³ Rubová strana titulního listu obsahuje „*vyobrazení znaku Hynka staršího Bruntálského z Vrbna s latinskou básní*“¹⁴ (Obr. 4). Následují další dedikace, Zámrského epigram, předmluvy a rejstřík. Druhý a třetí díl postily uvozují vnitřní titulní listy, které mají mnohé dekorativní prvky shodné s hlavním titulním listem. Opět se objevuje zdobně tištěné slovo „*Postylla*“ a výjev Nesení kříže. V případě vnitřního titulního listu na začátku druhého dílu je však dekor obohacen o zdobný rám s postavami svatých, kterým dominují sv. Petr a Pavel stojící po stranách výjevu Nesení kříže (Obr. 5, Obr. 6).

Samotné kapitoly hlavního textu obsahují jednotlivá nedělní a sváteční kázání. Začátek nového kázání bývá zpravidla uvozen názvem a zdobným vlysem. Kapitoly jsou dále členěny na podkapitoly s vlastními názvy. Některé odstavce začínají zdobnými iniciálami či verzálkami. Hlavní text doprovází množství mědirytových grafik s biblickými výjevy, dále zdobné pásy, případně viněty (Obr. 7, Obr. 11).

Zrcadlo sazby je umístěno do rámu tvořeného jednoduchými linkami. Společně s hlavním textem a grafikami tento rám tvoří orientační značky umístěné do samostatných okének. V horní části tabulky se nachází paginace a živé záhlaví odkazující na aktuální kázání. Podél hlavního textu při vnějším okraji strany vede okénko, do kterého jsou zapsány marginálie. Spodní okénko je vyhrazeno pro kustody a archivovou signaturu. Paginace počíná číslem jedna na začátku hlavního textu prvního dílu a pokračuje i do druhého a třetího dílu. Mnohdy však došlo k chybám sazby paginace, proto se na ni nelze s jistotou spolehnout. Správné umístění dvojlistů ve složce a uspořádání složek za sebou dokládá archivová signatura, která zpravidla využívá formát A → A ij → A iij → A iiij. Po vyčerpání celé abecedy se k majuskuli přidává jedna minuskula. V knize se například objevuje složka s označením archivovou signaturou Aaa → Aaa ij → Aaa iij → Aaa iiij. Na rozdíl od paginace je archivová signatura spolehlivým značením pro orientaci v této knize.

¹² *Postylla Ewangelická, Aneb Weykladowé...* Online. 1602. Dostupné z: Knihy Google, https://books.google.cz/books?id=qjBfAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. [cit. 2024-04-09].

¹³ HRUBÝ, Hynek. *České postilly: studie literárně a kulturně historická*. Praha: Jubilejní fond Královské české společnosti nauk, 1901. s. 161.

¹⁴ Tamtéž

5.2 Rukopisné poznámky a přílohy

Kniha obsahuje několik rukopisných poznámek provedených nejčastěji železo-galovým inkoustem. První strana přední předsádky obsahuje kurentní zápis s věnováním ve znění: „*Pamětni zaznamenáni*“ a níže: „*pro Jozefa Zitka Z No3.*“ Text pokračuje na následujících stranách předsádky záznamem o vybudování školy ve Sklenařicích r. 1857: „*A. 1857 w Sklenařicich se wystawila sskola togest obecni stawila se.*“ Na druhé straně: „*A. 1857 Dne 14 dubna bylo prwni wkročeni sskolnich djtek do sskoly nowe a 15 dne poialo se wyučowat wte same sskole / Dne 14 čerwence A. 1857 je sskola we Sklenařicich wyswęcena ato bylo wyswęceni ráno atu byla skausska odbywana*“ (Obr. 2). Další zápis, psaný železo-galovým inkoustem, představují dvě marginálie od různých pisatelů na straně č. 134. První poznámka zní: „*čini jim křiwdu welkou*“ a druhá: „*nelýbilo bratři.*“ Inkoustový záznam „1274“ obsahuje starší štítek na hřbetu knižní vazby. V posledním případě je text psaný železo-galovým inkoustem přítomen na papírových přelepech pod předsádkami na předešlých obou knižních desek.

Kromě železo-galového inkoustu se v knize objevují i další záznamové prostředky – popisovač, grafitová tužka, inkoustová tužka, kuličkové pero a razítko. Hned na první straně přední předsádky se nachází údaj o ceně knihy „500 Kč“ psaný inkoustovou tužkou. Zápisy provedené grafitovou tužkou bývají často nečitelné, z těch čitelných lze zmínit číselný záznam „260“ na straně č. 202. Štítek s aktuální signaturou „Mz 2606“, přítomný na hřbetu knižní vazby, je psaný červeným a černým popisovačem.

Záznamové prostředky se též objevují na papírových vysprávkách. Jediný dochovaný dvojlist složky „C“ na vysprávce obsahuje signaturu „Mz 2606“ psanou kuličkovým perem. Na další vysprávce tohoto dvojlistu se vyskytuje razítko s nápisem „*Okresní knihovna Náchod*“. V průběhu knihy lze nalézt několik vysprávek s nečitelnými, grafitovou tužkou psanými poznámkami.

Uvnitř knižního bloku byly nalezeny různé přílohy, které s touto knihou nesouvisí. V prvním případě se jedná o list vytržený z jiné knihy obsahující český text tištěný ve švabachu černou tiskařskou barvou. Znění textu napovídá, že by mohl pocházet z jiné postily, zřejmě se totiž jedná o výklad liturgického biblického textu. Dále v knize byla nalezena jednosložková brožura s názvem „*Bůh mluvil*“. Třetí přílohou je snad prvorepublikový leták „*Bible – Kniha knih*“ (Obr. 12).

6 Popis poškození

Restaurovaný objekt byl v minulosti vystaven nepříznivým podmínkám, dále nešetrnému zacházení a skladování, proto je nyní v havarijním stavu. V rámci knižní vazby jsou nejvíce narušeny knižní desky, na nichž je pozorovatelné napadení dřevokazným hmyzem. Největší poškození knižního bloku spočívá ve ztrátě kompaktnosti způsobené postupným narušováním organismu šití (*Obr. 53*). Veškeré části restaurovaného objektu jsou znečištěny prachem.

6.1 Poškození knižní vazby

Úlohou knižního kování od vzniku převazby bylo chránit usňový pokryv a knižní desky před mechanickým poškozením. Navíc byla vlivem přítomnosti kloubové spony s kolíčkovou záchytkou zajištěna funkce uzavírací. Spona, jež byla připevněna ke štítku na zadní knižní desce, však dnes chybí a její původní výskyt dokládají pouze pozůstatky mosazných a zkorodovaných ocelových hřebíčků uvnitř knižní desky. Ochrana pokryvu a desek přítomností knižního kování stále přetrvává, a to z důvodu zachování velké části nárožnic. Chybí pouze dvě nárožnice na spodní straně přední knižní desky a zbyly po nich mosazné hřebíčky. Většina dochovaných nárožnic je pevně spojena s knižními deskami, pouze horní hřbetní nárožnice na přední desce je částečně uvolněná. Vlivem hmotnosti knihy a manipulace s knihou došlo k částečnému promáčknutí puklí v nárožnicích. Povrch mosazných částí kování nese vrstvu nečistoty s korozními produkty (*Obr. 90*).

Usňový pokryv knižní vazby zůstává převážně pevný a celistvý, což lze do jisté míry přisoudit přetrvávající ochranné funkci knižního kování. Pouze v místě chybějících nárožnic na přední knižní desce došlo k potrhání a odlepení usňové záložky. Na povrchu pokryvu, zejména na více exponovaných místech jako kolem vazů, v ohybu desek a na kantách, jsou patrné oděrky a praskliny. Celkový stav usňového pokryvu je velice zachovalý.

Knižní desky byly v minulosti napadeny červotočem. Největší množství výletových otvorů se vyskytuje na obou knižních deskách blíže okraji desek u hřbetu. Zde navíc dřevo působí křehčí. V případě zadní knižní desky se velké množství chodbiček po červotoči táhne od středu horního okraje ke středu spodního okraje desky. Pravděpodobně v důsledku působení dřevokazného hmyzu došlo v tomto místě k naprasknutí desky. Prasklina se táhne od horního okraje desky do jejího středu, nezasahuje však celou sílu desky (*Obr. 61*). U přední knižní desky došlo k podélnému odštěpení a ztrátě okraje u hřbetu až k prvním otvorům pro zapaštění vazů. Kromě již zmíněného oslabení a zkřehnutí knižních desek podél hřbetu v ostatních částech dřevo působí pevně a houževnatě.

6.2 Poškození knižního bloku

Namáháním drážky mezi přední knižní deskou a knižním blokem došlo v místě ohybu k roztržení všech čtyř vazů a spodního mezivazného přeplepu (*Obr. 61*). Drážka u zadní desky pravděpodobně nebyla tolik exponována, proto zde přesahy vazů a přelepů zůstaly celistvé. Manipulace s přední deskou též

poznamenala horní mezivazný přelep a kapitálek u paty, jejichž přesahy se odlepily z předeštlí. Kapitálek tak zůstal viset mimo knižní vazbu a došlo k jeho pomačkání (*Obr. 50*). Kapitálek u hlavy je nadále pevně spojen s knižní vazbou. Nit smyčkového stehu je na obou kapitálcích místy potřhaná, na kapitálku u hlavy dokonce chybí část nitě stehu (*Obr. 76*). Oba kapitálky se přesto dochovaly ve velmi dobrém stavu. Mezivazné přelepy, přelepy vazů i kapitálky jsou aktuálně zcela odděleny od knižního bloku a zůstávají přilepeny pouze ke knižní vazbě (*Obr. 61*).

Postupné uvolnění složek z knižního bloku bylo zapříčiněno několika faktory. V první řadě k němu došlo ztrátou pojivových vlastností lepidla přítomného na hřbetu knižního bloku, které drželo složky pohromadě a zároveň spojovalo knižní blok s usňovým pokryvem, mezivaznými přelepy a kapitálky. Dalším faktorem bylo poškození motouzových vazů, které mělo za následek uvolnění nitě šití. Samotná nit v průběhu let ztratila pevnost, začala se trhat a jenom podpořila vypadávání složek z knižního bloku (*Obr. 53*).

Srovnáním s digitalizovanou verzí knižního titulu bylo zjištěno, že knižní blok postrádá tři počáteční složky, na nichž se vyskytovaly úvodní pasáže a první dvě složky s hlavním textem. Dochovala se teprve složka „C“ v podobě jednoho dvojlistu. Následující tři složky taktéž chybí, na složku „C“ tedy navazuje složka „G“ postrádající první list. Ztráta je dále patrná na konci knihy ve složce „Ooooo“, které chybí dva dvojlisty. Poslední složka, která v knize chybí, je „Sssss“.¹⁵

Papírová podložka je v celém knižním bloku znečištěna prachem a mastnotou, místy se na ní objevují zatekliny a drobná ohořelá místa. Otvory po červotoči jsou viditelné zejména ve hřbetní části většiny složek. Pravidelným jevem jsou též dlouhé trhliny způsobené nešetrnou manipulací s listy. Největší poškození okrajů listů se vyskytuje na prvních šedesáti až sedmdesáti složkách knižního bloku. U těchto složek nefunguje přirozená ochrana knižní vazby, protože se vlivem roztržení či natržení hřbetů a poškození nitě uvolňují ze šití a vypadávají z knižního bloku. Důsledkem je ohýbání rohů, vznik drobných trhlinek, a nakonec i ztráty papírové podložky. Stav složek na konci knižního bloku je výrazně lepší, a to z důvodu, že mají tyto složky zachovalé šití a stále jsou chráněny knižní vazbou. Okraje listů jsou v průběhu celého knižního bloku velice křehké a trhliny se na nich mohou tvořit i při pozorné manipulaci.

Mnohá poškození byla již v průběhu převazby knihy vyspravena kusy papíru. Velké množství vysprávek, zejména hřbetních, však aktuálně neplní svoji funkci, protože došlo k jejich odlepení nebo roztržení. Na hřbetních vysprávkách jsou pozorovatelné otvory po červotoči. Některé vysprávky se z knihy ztratily a zbyly po nich pouze otisky na papírové podložce.

¹⁵ *Postylla Ewangelická, Aneb Weykladové...* Online. 1602. Dostupné z: Knihy Google, https://books.google.cz/books?id=qjBfAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. [cit. 2024-04-09].

Záznamové prostředky jsou převážně v dobrém stavu. Pouze v případě železo-galového inkoustu přítomného ve složce „M“ (s. 134) je patrný třetí stupeň koroze v podobě „rozpíjení“ inkoustu a „prorážení“ na druhou stranu listu (*Tab. 3*). Uprostřed strany se vyskytuje záznam psaný stejným inkoustem. Zde je již patrný čtvrtý stupeň degradace, kdy inkoust způsobuje praskliny v papíru.¹⁶

¹⁶ BÁRTOVÁ, Pavla. *Restaurování Urbáře klášterního panství*. Bakalářská práce. Litomyšl: Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, 2012. s. 61, 62.

7 Restaurátorský záměr

- Odběr vzorku pro mikrobiologickou analýzu (stěr sterilním vatovým tamponem)
- Průzkum fyzického stavu objektu
- Fotodokumentace objektu před restaurováním
- Odběr vzorků pro chemicko-technologický průzkum
- Zkoušky stability záznamových prostředků, měření pH papírové podložky dotykovou elektrodou, batofenantrolinový test
- Rozebrání knižního bloku, dokumentace skladby složek a struktury šití
- Suché čištění knižního bloku
- Odstranění předsádek z přideští knižního bloku
- Mokrý procesy – mokré čištění, klížení, doplnění ztrát papírové podložky suspenzí papíroviny (na základě zkoušek)
- Kontrolní měření pH a batofenantrolinový test
- Vyspravení knižního bloku japonským papírem
- Navrácení vysprávek do knižního bloku
- Šití knižního bloku s ohledem na původní strukturu šití
- Klížení a zaoblení hřbetu knižního bloku
- Odstranění kapitálků, papírových přelepů, organismu šití a plátěných přelepů z knižní vazby, restaurování všech navratitelných částí
- Nalepení kapitálků a plátěných přelepů na hřbet knižního bloku
- Tmelení knižních desek
- Odstranění štítků ze hřbetu knižní vazby
- Suché, popř. mokré čištění usňového pokryvu, doplnění ztrát a vyspravení trhlin usně, nalepení usňového pokryvu na knižní desky
- Čištění a fixace kovových prvků
- Nasazení knižní vazby na knižní blok
- Nalepení papírových přelepů a předsádek na přideští knižních desek
- Adjustáž fragmentů a zhotovení ochranného pouzdra
- Závěrečná fotodokumentace a vypracování restaurátorské dokumentace

8 Průběh restaurování

8.1 Odběr vzorku pro mikrobiologickou analýzu

Při prvním setkání s restaurovanou knihou byl odebrán vzorek pro mikrobiologickou analýzu, jež měla určit přítomnost aktivních plísní či spor. K odběru byl použit sterilní vatový tampon. Stěr byl proveden na papírovém a usňovém pokryvu, na všech ořízkách a několika listech knižního bloku včetně předsádek. Minimální setřená plocha činila cca 100 cm². Kultivaci odebraných částic provedla doc. Ing. Marcela Pejchalová, PhD. Bylo zjištěno, že knižní vazba není kontaminována, proto nebylo potřeba provést její dezinfekci (*Text. 1*).

8.2 Fotodokumentace před restaurováním

Restaurovaný objekt byl podrobně prozkoumán po typologické a typografické stránce. Následně byl fotograficky zdokumentován pomocí fotoaparátu *Canon EOS 70D* ve fotomístnosti za přítomnosti zábleskového osvětlení *Fomei Digital Pro X 300* a barevné škály *BST13*. Fotodokumentace postupu restaurování byla provedena v prostorách ateliéru za přirozeného nebo umělého osvětlení. Na základě zjištěných informací byl vypracován restaurátorský záměr.

8.3 Chemicko-technologický průzkum

Bylo odebráno pět vzorků materiálů přítomných na knize – vzorek usně, nitě šití, motouzu, plátna a papíru, ze kterého jsou složeny předsádky. Účelem odběru usně bylo zjistit typ činění, stanovit koherenci vláken a teplotu smrštění. V případě ostatních vzorků se analyzovalo vlákninové složení. Vzorek usně prokázal typ činění tříslovinami. Analýzou koherence vláken bylo zjištěno, že se jedná o směs dlouhých a krátkých vláken a prachových částic. Teplota smrštění byla stanovena na 46,35 °C, jedná se tedy o středně degradovanou useň. Vzorek papírové podložky prokázal výskyt hadroviny. Nit šití, motouz a plátno jsou tvořeny různými druhy lýkových vláken (*Text. 2, Text. 3*).

Záznamové prostředky, přítomné na knize, byly pro určení vhodného postupu restaurování vystaveny suchému otěru a kontaktu se dvěma rozpouštědly – vodou a ethanolem. Reakce s vodou i ethanolem byla pozorována u inkoustové tužky na přední předsádce. S vodným prostředím dále reagovalo kuličkové pero přítomné ve složce „C“ (*Tab. 1, Obr. 54*).

Měření pH bylo provedeno dotykovou elektrodou *Blue Line 27 pH* na několika listech knihy včetně předsádek. U každého listu měření proběhlo na třech místech – u horního a spodního okraje a uprostřed. Naměřené hodnoty se pohybují v rozmezí 5,27–6,89. Průměrná hodnota pH činí 5,73 (*Tab. 2*).

Rukopisné poznámky psané železo-galovým inkoustem byly testovány na přítomnost železnatých iontů (Fe²⁺). Zkouška byla provedena otiskem filtračního papíru prosyceného roztokem batofenantrolinu v ethanolu. Indikaci Fe²⁺ iontů představovalo zbarvení filtračního papíru dočervena. Tři z celkových šesti testovaných zápisů železo-galovým inkoustem na činidlo reagovaly pozitivně (*Tab. 3*).

8.4 Demontáž knižního bloku, suché čištění

Organismus šití již na knize neplnil svoji funkci, proto bylo třeba knižní blok rozebrat na jednotlivé složky. Demontáž byla provedena nastřížením a vyvléknutím nitě procházející složkou (*Obr. 55*). Po uvolnění složky došlo k očíslování přítomných vysprávek a zaznamenání jejich výskytu (*Graf. 5*). Samotný organismus šití byl uložen k pozdější adjustaci do fragmentů. Každá složka po svém oddělení od knižního bloku byla očištěna od povrchových nečistot jemným štětcem a gumou Cleanmaster, jež byla zvolena na základě zkoušek suchého čištění (*Obr. 56*). Během zkoušek byly kromě Cleanmaster testovány i různé tvrdosti gumy Wishab a grafická guma.

8.5 Mokré procesy

Postup mokrého čištění byl stanoven na základě zkoušek provedených na několika dvojlistech knižního bloku. Zkouškami byla zjišťována vhodná teplota vody, počet a délka trvání námoků a nutnost přítomnosti tenzidu či obohacené vody. Konečným procesem mokrého čištění byly dva námoky v kohoutkové vodě o teplotě 35 °C po dobu 10 min a následný jeden námok v obohacené vodě při pokojové teplotě po dobu 5 min (*Obr. 63*). Obohacená voda pomohla zvýšit pH papírové podložky do mírně alkalické oblasti. Zároveň se podílela na neutralizaci přípisků psaných železo-galovým inkoustem, které reagovaly při batofenantrolinovém testu. V průběhu mokrého čištění došlo k odlepení mnoha vysprávek. Vyčištěné dvojlisty byly jednostranně doklženy 0,5% vodným roztokem Tylosy MH 300 (*Obr. 64*).

Před zahájením mokrých procesů u složky „C“ bylo nutné provést dočasnou fixaci přítomného kuličkového pera reagujícího s vodou. Fixace byla provedena taveninou cyklohexanem, která byla nanesena štětcem z obou stran listu v oblasti záznamového prostředku. Vzniklá ochranná vrstva byla přetřena cyklohexanem rozpuštěným v lékařském benzínu (*Obr. 62*).

Podle barevnosti vyčištěných dvojlistů byly připraveny tři odstíny papíroviny. Papírovina byla dobarvena pomocí saturnových azobarviv. Rozmixováním papíroviny v množství demineralizované vody vznikla suspenze, do níž byl přidán 1,5% vodný roztok Tylosy MH 300 v poměru 1:2. Takto připravenou směsí byly na odsávacím stole dolévány ztráty papírové podložky (*Obr. 65*). Ztráty celých listů, popřípadě dvojlistů byly doplněny ve formě křídélek dolitých taktéž pomocí suspenze papíroviny. Mnoho dvojlistů bylo roztrženo ve hřbetě, proto bylo přistoupeno k tzv. „páskování“. Proces spočívá ve spojení dvou listů pomocí proužků japonského papíru. V tomto případě byl zvolen papír Mino Tengujo, který byl předem natónován saturnovými azobarvivy. K lepení pásků posloužil 4% vodný roztok Tylosy MH 6000. „Páskování“ bylo provedeno již během mokrých procesů z důvodu snadnější manipulace s dvojlisty za vlhka. Dolité dvojlisty byly mezi Hollytaxy a filcy umístěny do lisu. Po cca 10 minutách byly vytaženy a ponechány volně do úplného vyschnutí.

8.6 Demontáž předsádek z přideští knižních desek

Listy předsádek, vylepené na přideštích knižních desek, nebylo možné demontovat suchou cestou. Došlo tedy k jejich očištění houbou Cleanmaster a provlhčení 4% vodným roztokem Tylosy MH 6000 (*Obr. 59*). Přibližně po dvou hodinách působení Tylosy mohly být předsádky sejmuty z přideští (*Obr. 60*). Zbytky Tylosy a nečistoty byly z listů předsádek vymyty ve vodní lázni podle zavedeného postupu mokrého čištění. Předsádky byly dále zaklíženy a dolity suspenzí papíroviny. Pouze vnitřní dvojlist přední předsádky nemohl být vystaven žádnému z mokrých procesů, a to z důvodu výskytu inkoustové tužky, která prudce reaguje s vodou i ethanolem. Vzhledem k riziku, že by se záznam mohl rozpít i po provedené fixaci, nebylo přistoupeno k mokrému čištění a dolévání. Dvojlist předsádky byl tedy vyspraven pouze „nasucho“ japonským papírem Mino Tengujo ($9 \text{ g}\cdot\text{m}^{-2}$).

8.7 Kontrolní měření pH a batofenantrolinový test

Vybrané dvojlisty knižního bloku byly po uskutečnění mokrých procesů podrobeny kontrolnímu měření pH. Naměřené hodnoty pH se pohybují v rozmezí 6,89–7,95 a průměrná hodnota činí 7,45. Lze tedy předpokládat, že došlo k vyplavení kyselých složek a zároveň k obohacení o Ca^{2+} a Mg^{2+} ionty, a knižní blok tak získal potřebnou alkalickou rezervu (*Tab. 2*).

Kontrolní batofenantrolinový test byl proveden pouze u záznamů psaných železo-galovým inkoustem, které před mokřými procesy reagovaly na batofenantrolin pozitivně. Filtrační papírky, napuštěné indikátorem, po přitlaku na inkoustový záznam nevykazovaly barevnou změnu. Mokřím čištěním tedy došlo k vyplavení iontů Fe^{2+} a neutralizaci dosud reagujícího železo-galového inkoustu (*Tab. 3*).

8.8 Vyspravení knižního bloku japonským papírem

Dolité části bylo mnohdy nutné ořezat na úroveň originální papírové položky. Knižní blok však nadále obsahoval velké množství trhlin a drobných ztrát. Vyspravení knižního bloku bylo provedeno japonským papírem Mino Tengujo ($9 \text{ g}\cdot\text{m}^{-2}$), který byl předem natónován pomocí saturnových azobarviv. Nejdříve byly pomocí pásek z japonského papíru zpevněny oslabené či roztržené hřbety některých dvojlistů (*Obr. 66*). Následně došlo k vyspravení trhlin, jež zasahovaly do textu. Nakonec byla pozornost věnována poškozením papírové podložky podél ořízek. Kromě japonského papíru byly k doplnění ztrát využity i dolitky z papírové suspenze. K lepení byl použit 4% vodný roztok Tylosy MH 6000. Japonský papír Kouzo ($3,6 \text{ g}\cdot\text{m}^{-2}$) byl k vyspravení knižního bloku použit pouze v případě záznamu psaného železo-galovým inkoustem na straně 134. Inkoust zde způsoboval praskání papírové podložky, proto bylo třeba provést oboustranné podlepení japonským papírem Kouzo. Předsádky byly kromě papíru Mino Tengujo vyspraveny též natónovaným papírem Kizuki Kozo ($6 \text{ g}\cdot\text{m}^{-2}$).

8.9 Navrácení vysprávek do knižního bloku

Většina vysprávek se od dvojlistů oddělila během mokrého čištění. U hřbetních vysprávek bylo navrácení nutné. Jejich přítomnost ovlivňovala sílu knižního bloku ve hřbetě, a pokud by nebyly nalepeny na původní místo, knižní vazbu by nebylo možné správně nasadit na knižní blok. Veškeré hřbetní vysprávkové lepenky byly lepeny celoplošně 4% vodným roztokem Tylosy MH 6000. Knize bylo dále navraceno co největší množství vysprávek vyskytujících se při ořízkách (*Obr. 69*). Většina těchto vysprávek byla nalepena celoplošně. V případě, že vysprávka překrývala text, bylo přistoupeno k bodovému nalepení, aby bylo možné text odhalit.

Knize nebyly navraceny vysprávkové lepenky v podobě tenkých proužků papíru, jež původně zakrývaly trhliny na mnoha listech knižního bloku (*Obr. 52*). V tomto případě bylo vhodnější zmíněné trhliny vyspravit proužky japonského papíru a vysprávkové lepenky, u nichž by v případě navrácení mohlo hrozit brzké odlepení, umístit do fragmentů. Taktéž nedošlo k nalepení vysprávek nesoucích záznamy psané železogatlovým inkoustem a grafitovou tužkou. Několik vysprávek na sebe záznamem navazovalo, proto byly spojeny japonským papírem Mino Tengujo ($9 \text{ g} \cdot \text{m}^{-2}$) za použití 4% vodného roztoku Tylosy MH 6000. Všechny vysprávkové lepenky, které nebyly navraceny do knižního bloku, byly vhodně adjustovány mezi fragmenty (*Graf. 5*).

8.10 Kompletace a šití knižního bloku a zaoblení jeho hřbetu

Vyspravené dvojlisty s nalepenými vysprávkami byly poskládány do složek a celý knižní blok byl poté vyvzdušněn v knihařském lisu. Mezitím bylo dle dochovaného organismu šití připraveno šest motouzových vazů. Každý vaz vznikl stočením dvou lněných motouzových přízí. Motouzy byly napnuty na knihařském stávků. Knižní blok byl šit lněnou nití přírodní barvy (Tex 20×3). První tři a poslední dvě složky byly šity přímým šitím. Zbývající složky knižního bloku byly vzájemně propojeny po vzoru původního způsobu šití tzv. systémem ob-složku (*Obr. 70*). V průběhu šití byl knižní blok prokládán lepenkami, aby se vyrovnal rozdíl mezi silou u hřbetu a u přední ořízky. Ušitý knižní blok byl zaklizen kostním klihem (*Obr. 71*).

Hřbet knižního bloku byl v mezivazných prostorách provlhlčen pšeničným škrobovým mazem (dále pšeničný škrob nebo škrob). Následně došlo k mírnému zaoblení hřbetu pomocí kladiva (*Obr. 72*). Knižní blok byl umístěn do oklepávacího lisu, kde byl jeho hřbet zaoblen do konečné podoby. Nevstřebaný škrob byl z knižního bloku odstraněn a hřbet byl znovu zaklizen, tentokrát kožním klihem.

8.11 Demontáž organismu šití, přelepů a kapitálků z přideští

Organismus šití, plátěné a papírové přelepky a kapitálky zůstaly po demontáži knižního bloku připevněny k přideštím knižním deskám (*Obr. 61*). Pro vykonání následujících kroků restaurování je bylo potřeba z knižní vazby odstranit. Odlepení kapitálků bylo provedeno nasucho pomocí špachtle. Provlhčení demineralizovanou vodou bylo nutné pouze v případě přesahu horního kapitálku na přední

knižní desce. Provlhčením došlo k uvolnění stále aktivního pojiva, a po několika minutách tak bylo možné kapitálek odlepit. Papírové přelepy byly odstraněny pomocí 4% vodného roztoku Tylosy MH 6000. Roztok byl nanášen přes vrstvu netkané textilie Hollytex a nechal se působit přibližně hodinu. Působením Tylosy došlo nejen k uvolnění papírových přelepů, ale také přesahů motouzových vazů. Společně s přelepy byl tedy odstraněn i celý organismus šití. Konce motouzových vazů, které stále spočívaly na papírových přelepech, byly ihned sejmuty a společně se zbytkem organismu šití umístěny mezi fragmenty. Na přídeštích knižních desek zůstaly pouze mírně vlhké přesahy plátěných mezivazných přelepů, jež bylo možné demontovat pomocí špachtle.

8.12 Restaurování přelepů a kapitálek

Papírové přelepy byly po odlepení z přídeští knižních desek očištěny od původního pojiva, vláken motouzu a Tylosy. Čištění proběhlo ve dvou námocích kohoutkové vody. Na přelepech bylo patrné značné oslabení papírové podložky podél okrajů. Aby při následné manipulaci s přelepy nedocházelo k tvorbě dalších trhlin, byly oslabené okraje dolity suspenzí papíroviny. Přelepy byly na deset minut ponechány mezi fily v knihařském lisu a následně se nechaly volně vyschnout.

Nečistoty přítomné na plátěných přelepech a kapitálcích byly odstraněny pomocí demineralizované vody. Zmíněné textilie byly umístěny na filtrační papír a provlhčeny vodou. Vzhledem k tomu, že úlohou papíru bylo nasáknout nečistotu, muselo docházet k pravidelné výměně za čistý filtrační papír. V průběhu čištění bylo taktéž prováděno rovnání přelepů a kapitálek zatížením skleněnými destičkami (*Obr. 74*). V případě kapitálek však bylo nutné ponechat okraje s vyšitým stehem bez zátěže, aby nedošlo k deformaci. Vyčištěné přelepy a kapitálky byly ponechány pod skleněnou zátěží do vyschnutí.

Roztržený mezivazný přelep byl vyspraven oboustranným podlepením japonským papírem Mino Tengujo (*Obr. 75*). K lepení byl použit pšeničný škrob. Drobné trhlinky a třepení nitě smyčkového stehu byly uhlazeny taktéž pomocí pšeničného škrobu. Výraznější třepení bylo patrné u obou kapitálek na začátku a konci stehů, proto byly všechny konce přelepeny japonským papírem Mino Tengujo ($9 \text{ g} \cdot \text{m}^{-2}$). Smyčkový steh na horním kapitálku obsahoval drobnou ztrátu (*Obr. 76*), kterou bylo možné vyspravit napojením nové nitě. K vyspravení posloužila lněná nit, jež se po rozvláknění obarvila pomocí saturnových azobarviv na odstín originální nitě stehu. Nit byla kapitálkem provlečena po vzoru zachovalých částí smyčkového stehu. Konce nitě se následně pomocí škrobu provázaly s roztrženými konci originálního stehu. Aby nedocházelo k třepení nití, byla místa spojení přelepena japonským papírem Mino Tengujo (*Obr. 77*).

Knižní blok byl umístěn do oklepávacího lisu hřbetem vzhůru. Dle původního způsobu umístění byly na hřbet navraceny přelepy vazů, mezivazné přelepy i kapitálky (*Obr. 78, Obr. 79*). Nalepení bylo provedeno pšeničným škrobem, přičemž přesahy mezivazných přelepů a kapitálek byly ponechány volné.

8.13 Restaurování knižních desek

Očištění předeštlých knižních desek proběhlo ihned po odstranění organismu šití, papírových a plátěných přelepů a kapitálků. Na deskách byla přítomna vlákna z motouzů, žmolky z papírové podložky a zbytky Tylosy, jež bylo možné odstranit pomocí vatových tyčinek prosycených demineralizovanou vodou.

Knižní desky byly protkány velkým množstvím chodbiček po červotoči, jejichž přítomnost signalizovalo pouze několik výletových otvorů. Použitím šídla došlo k odhalení co největšího množství chodbiček (*Obr. 83*), z nichž byly následně vymety a vysáty piliny. Vzniklé otvory byly následně vyplněny tmelem z kostního klihu, jemných bukových pilin a lněné fermeže (*Obr. 84*). Tmel byl nanášen v několika vrstvách a každá aplikovaná vrstva musela před nanesením další řádně vyschnout. Přebytky tmelu byly zbroušeny pomocí pilníku a skalpelu na úroveň knižních desek.

Zadní knižní deska je i přes přítomnost praskliny pevná a za předpokladu šetrné manipulace nehrozí, že by došlo k jejímu rozlomení. Invazivní způsob vyspravení praskliny, jako je například aplikace motýlku, tedy nebyl potřeba. Otvor praskliny byl pouze vyplněn tmelem z klihu, pilin a fermeže.

8.14 Čištění a lepení usňového pokryvu

Usňový pokryv byl nejdříve očištěn nasucho pomocí jemného štětce a houby Cleanmaster. Dále byly provedeny zkoušky mokrého čištění, během nichž byl porovnán účinek čisté demineralizované vody a pěny z 1% vodného roztoku Alvolu OMK. Výraznější efekt čištění byl na usni pozorován po aplikaci Alvolu, proto byl tento tenzid použit k čištění celého pokryvu. Pro lepší kontrolu nad stavem usně během čištění byl pokryv ošetřován po menších plochách. Aplikace pěny byla provedena vatovou tyčinkou, zároveň došlo k jemnému vetření tenzidu do pokryvu (*Obr. 86*). Přebytky pěny byly ořeny papírovým ubrouskem. Nakonec byl povrch usně dočištěn pomocí vatové tyčinky provlhčené demineralizovanou vodou. V průběhu čištění usně byly ze hřbetu knižní vazby odstraněny štítky s identifikačními čísly. Nejdříve došlo k sejmutí štítku se signaturou „Mz 2606“ suchou cestou. Druhý štítek bylo možné z pokryvu odlepit postupným provlhčováním pomocí proudu vodní páry (*Obr. 87*). Aby nedošlo ke zkroucení knižních desek vlivem zvýšené vlhkosti, ihned po očištění usňového pokryvu byla knižní vazba stažena svorkami, kde setrvala do vyschnutí usně.

Odstraněním předsádek, organismu šití, kapitálků a plátěných přelepů z knižní vazby bylo odhaleno, že jsou usňový pokryv a papírové proklady z části odlepeny od přední knižní desky. Faktorů, které k uvolnění desky mohly vést, bylo pravděpodobně více. Nutno však připomenout, že přední knižní deska postrádá dvě spodní nárožnice a spodní usňová záložka, která měla být těmito nárožnicemi chráněna, se jako jediná odlepila. Proto lze uvolnění přední knižní desky přisoudit zejména absenci nárožního kování.

Opětovné nalepení částí pokryvu na knižní desku bylo provedeno hustším pšeničným škrobem. Pomocí štětce byla škrobem potřena nejdříve masová strana usňového pokryvu, k níž byly přitisknuty vzájemně spleené prokladové listy. Následně byla vrstva škrobu nanesena na druhou stranu prokladů (Obr. 88), k níž byla přilepena knižní deska. Knižní vazba byla znovu umístěna mezi svorky, kde musela setrvat pod dobu několika dní do úplného vyschnutí. Spodní usňová záložka měla být nalepena na předešlé přední knižní desky až po nasazení knižního bloku, proto byla zatím ponechána volná.

Usňový pokryv obsahoval dvě drobné ztráty v místě hlavice nad spodním kapitálkem. Tyto ztráty byly doplněny záplatami z tříslučiněné koziny, jež byla předem obarvena pomocí žlutého, hnědého a černého barviva RODA DYE na odstín originálního usňového pokryvu. Kozinu bylo třeba po obarvení promýt ve vodě. Následně byla useň z masové strany vytenčena nožem a střižena na požadovaný tvar dvou záplat. Masová strana záplat byla pokryta vrstvou hustšího pšeničného škrobu a záplaty byly vloženy na místa ztrát pod usňový pokryv knižní vazby.

8.15 Čištění a fixace kovových prvků

Mosazné tělo záchytky a dochované nárožnice byly na povrchu znečištěny prachovými usazeninami a na několika místech nesly stopy měděnky. Čištění suchou cestou na stav těchto kovových prvků nemělo žádný efekt, proto se přistoupilo k postupnému provlhčování a mechanickému očištění. Daný kovový prvek byl po celém povrchu překryt filtračním papírem prosyceným demineralizovanou vodou. Poté, co zvýšením vlhkosti došlo k nabobtnání vrstvy nečistoty, bylo možné kovový prvek očistit pomocí párátko či knihařské kosti (Obr. 89). Ocelová záchytka a čtyři ocelové hřebíky musely být zbaveny korozních produktů přítomných na povrchu. Odstranění koroze bylo provedeno pomocí ocelové vaty.

Před samotnou fixací se provedlo odmaštění veškerých kovových částí ethanolem. Mosazné prvky byly fixovány včelím voskem rozpuštěným v lékařském benzínu. Fixace ocelové záchytky a čtyř ocelových hřebíků byla provedena 1% roztokem Paraloidu B72 v toluenu naneseným ve třech vrstvách (Obr. 96).

8.16 Nasazení knižní vazby

Před samotným nasazením vazby na knižní blok došlo k vylepení konců motouzových vazů, přesahů mezivazných přelepů a kapitálků na papírové přelepy (Obr. 91). Rozvlákněné konce motouzových vazů byly důkladně promazány pšeničným škrobem a poté byly vějířovitě nalepeny na papírové přelepy. Následně došlo za použití škrobu ke spojení papírových přelepů s přesahy kapitálků a mezivazných přelepů. Lepené části se nechaly pod závažím zavadnout.

Usňový pokryv na hřbetu knižní vazby bylo potřeba mírně roztáhnout, aby bylo možné knižní blok správně napasovat do knižní vazby. Proto byla masová strana usně postupně provlhčována řidším škrobem (Obr. 92). Zároveň byl hřbet knižní vazby z vnější strany provlhčen vodou. Jakmile se hřbet

knižní vazby přizpůsobil hřbetu knižního bloku, bylo možné vazbu nasadit. Knižní blok byl umístěn do knižní vazby v konečné pozici. Následně byly škrobem potřeny papírové přelepy s již nalepenými přesahy motouzových vazů, mezivazných přelepů a kapitálků. Přitisknutím knižních desek z obou stran knižního bloku došlo k nasazení knižní vazby. Poté byla celá kniha mezi filcy vložena do oklepávacího lisu hřbetem vzhůru a zde došlo k vyvázání hřbetu pomocí silné rezné nitě (*Obr. 93*). Celý povrch hřbetu knihy byl následně stažen elastickým obinadlem.

Nutno podotknout, že nasazení nebylo provedeno stejným způsobem jako dříve, když byla zhotovena převazba. Pokud by mělo být dodrženo schéma nasazení převazby, musely by být z knižní vazby odlepeny minimálně záložky usňového pokryvu kolem horních a spodních okrajů knižních desek. Potom by bylo možné během nasazení umístit konce papírových přelepů pod usňový pokryv a přesahy kapitálků by mohly být vylepeny z vnější strany papírových přelepů. Záložky však byly k vazbě připraveny nárožním kováním, a proto nemohly být odlepeny. Bylo tedy nutné zvolit výše popsany způsob nasazení, který vyhovoval možnostem dochované knižní vazby (*Graf. 7*).

8.17 Nalepení usňové záložky a předsádek na přideště knižních desek

Usňová záložka byla za použití pšeničného škrobu přilepena ke knižní desce (*Obr. 94*). Následně došlo ke stažení celé knižní desky pomocí elastického obinadla, jež zabránilo odlepení záložky v průběhu schnutí. Kniha byla mezi filcy umístěna pod mírnou zátěž do knihařského lisu.

List předsádky byl potřen pšeničným škrobem a vylepen na přideště odklopené knižní desky (*Obr. 95*). K uhlazení předsádky posloužila knihařská kost. Knižní deska setrvala v otevřeném stavu téměř do vyschnutí škrobu a poté byla přiklopena ke knižnímu bloku. Stejný proces se opakoval u druhé předsádky. Kniha byla znovu vložena mezi filcy a nechala se vyschnout pod mírnou zátěží knihařského lisu.

8.18 Zhotovení ochranné krabice, adjustace fragmentů a závěrečná dokumentace

Zrestaurované knize byla na míru zhotoveno ochranné pouzdro Phase Box s krčkem (*Obr. 97*). Při výrobě byly použity lepenky AlphaCell (2 mm) a Box Board (0,7 mm). Lepení spojů bylo provedeno vodným disperzním lepidlem Akrylep 545. K uzavření ochranného pouzdra posloužily samolepicí suché zipy. Dno ochranného pouzdra bylo upraveno tak, aby do něj při uložení knihy bylo možné zapustit pukly nárožního kování.

V průběhu restaurování byly nashromážděny fragmenty, které bylo třeba umístit do ochranných pytlíčků, popřípadě obálek, aby mohly být archivovány společně se zrestaurovanou knihou. K adjustaci fragmentů posloužila lepenka Box Board (0,7 mm), dále folie Melinex a Filmoplast T. Společně s fragmenty byl ke knize do ochranného pouzdra vložen jeden kus lepenky Box Board (0,7 mm) s nalepenými fotografiemi knihy před restaurováním a po něm a výpisem z restaurátorské dokumentace.

Zrestaurovaná kniha byla fotograficky zdokumentována fotoaparátem *Canon EOS 70D* za použití zábleskového osvětlení *Fomei Digital Pro X 300* a barevné škály *BST13*. Na základě fotografií, poznatků o zrestaurované knize a uplatněných postupů restaurování byla sepsána restaurátorská dokumentace.

9 Seznam použitých materiálů a chemikálií

9.1 Použité materiály

- Bukové piliny
- Japonský papír Kizuki Kozo ($6 \text{ g}\cdot\text{m}^{-2}$)
- Japonský papír Kouzo ($3,6 \text{ g}\cdot\text{m}^{-2}$)
- Japonský papír Mino Tengujo ($9 \text{ g}\cdot\text{m}^{-2}$)
- Motouz (100 % konopí, Provaznictví Újezd)
- Nit (100 % len, tex 20×3)
- Papírovina (60% bavlna, 40% len, Papírna Velké Losiny)
- Tříslučinná kozina (Feinleder, Franz Hoffmann, Stuttgart)

9.2 Použité přírodní a syntetické chemické sloučeniny

- Alvol OMK (kokosdimethylaminoxid, neionogenní tenzid, 1% vodný roztok)
- Barviva na useň RODA DYE (značka *GMW*)
 - Black NF
 - Dark Brown
 - Havana NF
- Batofenantrolin (4, 7-difeny-1, 10-fenantrolin, nasycený roztok v ethanolu)
- Cyklododekan ($\text{C}_{12}\text{H}_{24}$)
- Demineralizovaná a kohoutková voda (H_2O)
- Ethanol ($\text{C}_2\text{H}_5\text{OH}$)
- Kostní a kožní kliš
- Lékařský benzin
- Lněná fermež
- Obohacená voda (demineralizovaná voda obohacená o ionty Mg^{2+} a Ca^{2+} , vodivost $1700 \mu\text{S}\cdot\text{cm}^{-1}$)
- Paraloid B72 (kopolymer methakrylátu, 1% roztok v toluenu)
- Pšeničný škrob
- Saturnová azobarviva
 - hněd' L2G (0,3% vodný roztok)
 - modř L4G 300 (0,1% vodný roztok)
 - šed' LRN (0,3% vodný roztok)
 - žlut' LFF 200 (0,3% vodný roztok)
- Tylosa MH 6000 (methylhydroxyethylcelulóza, 4% vodný roztok)
- Tylosa MH 300 (methylhydroxyethylcelulóza, 0,5% a 1,5% vodný roztok)
- Včelí vosk

9.3 Pomocné materiály

- Cleanmaster (100% latexová guma bez obsahu chemikálií)
- Dřevěná párátko
- Dřevitá lepenka s obsahem ligninu
- Filc (100% vlna)
- Filtrační papír (pH neutrální bělená buničina, 75 g·m⁻² a 500 g·m⁻²)
- Hollytex (netkaná polyesterová textilie, 33 g·m⁻² a 81 g·m⁻²)
- Ocelová vata
- Sterilní vatový tampon
- Vatové tyčinky

9.4 Materiály pro ochranné pouzdro a fragmenty

- Akrylep 545 (akrylátová disperze s obsahem aditiv, konzervačního prostředku a alkalické rezervy, pH 7,5–8,5)
- Alkalická lepenka AlphaCell Antique (1505 g·m⁻², 2 mm)
- Alkalická lepenka Box Board (550 g·m⁻², 0,7 mm)
- Filmoplast T (samolepicí páska z tkaného plátna, pH 7)
- Melinex 401 (100% polyesterová folie, 75 μm)
- Nit (100% len, tex 20×3)
- pH neutrální papír (100% bavlna)
- Samolepicí suché zipy (Velcro)

10 Podmínky uložení a vystavování objektu

Knihu je nutné uložit a vystavovat za těchto klimatických podmínek:

- Relativní vlhkost vzduchu 45–50 % (± 5 % za 24 hodin)
- Teplota 16–18 °C (± 2 °C za 24 hodin)
- Intenzita osvětlení max. 50 lx
- Osvit 12 000 lxh za rok

Pro zajištění dlouhodobé životnosti apelují, aby kniha byla chráněna před prudkými výkyvy zmíněných klimatických podmínek, zejména relativní vzdušné vlhkosti a teploty vzduchu. Kniha by měla být chráněna před přímým slunečním zářením a prachem. Z těchto důvodů je nutné, aby byla uchovávána v na míru zhotoveném ochranném pouzdře z archivních materiálů s alkalickou rezervou. Pouzdro bylo zhotoveno tak, aby se pukly nárožního kování zadní knižní desky zapustily do vyhloubených otvorů. Proto je potřeba při každém uložení knihy do pouzdra zkontrolovat rozmístění puklí. Je nezbytné, aby s knihou bylo zacházeno šetrně, především s ohledem na křehké okraje listů a navracené vysprávky. Při jakékoli manipulaci je nezbytné použít ochranné rukavice a knihu podepřít podkládacími klíny.

11 Závěr

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zrestaurování starého tisku s názvem „*Postylla Ewangelická Aneb Weykladowé na Ewangelia Nedělnj a Swátečnj...*“ a následné zpracování podrobné restaurátorské dokumentace. Kniha se nacházela v havarijním stavu a vyžadovala neodkladný komplexní restaurátorský zásah. Postup restaurování měl být proveden na základě několika obecně platných restaurátorských zásad. V první řadě mělo být postupováno tak, aby byly omezeny veškeré vlivy, které způsobovaly degradaci materiálů přítomných na knize. Další nutností bylo navrácení funkčnosti, aby kniha mohla být nadále využívána pro badatelské a výstavní účely. Neméně důležitá byla snaha provést restaurátorský zásah tak, aby byl co nejméně nápadný a příliš nezasáhl do původní typologie knihy.

Kniha byla v textu této práce představena nejdříve stručnou identifikací. Následující kapitola se zabývala kulturně-historickým průzkumem restaurovaného díla, v jehož úvodu byl nastíněn význam a stručný vývoj postil. Průzkum se poté zaměřil na osobnost autora *Postylly Ewangelické*, Martina Philadelphu Zámorského, a osudy jednotlivých vydání titulu po jeho smrti. Následující kapitoly byly věnovány podrobnému popisu restaurovaného díla po typologické a typografické stránce a z hlediska poškození.

Restaurátorský záměr se ve všech bodech podařilo dodržet. Kniha byla zrestaurována převážně prověřenými metodami od rozebrání a suchého čištění knižního bloku, přes mokré procesy, vyspravení knižního bloku a šití, až ke konečnému nasazení knižní vazby. Všechny zmíněné a mnohé další uplatněné kroky restaurování byly v této práci podrobně popsány. Nakonec byly jmenovány všechny použité materiály a chemikálie a byly stanoveny podmínky pro uložení a vystavování restaurovaného objektu. Textová část bakalářské práce se mimo jiné opírá o výstupy z analýz, grafická znázornění a fotografie objektu před restaurováním, v jeho průběhu a po něm.

Text průběhu restaurování se neobešel bez obhajoby některých kroků jako například v případě nemožnosti zachovat původní způsob nasazení knižní vazby. S nejvýraznější problematikou se restaurátorský zásah setkal v případě koncepce navrácení papírových vysprávek. U hřbetních vysprávek byl záměr jasný – bylo je nutné navrátit na původní místa, jelikož ovlivňovaly sílu knižního bloku. Stále však zbývalo velké množství vysprávek, jež po vyspravení knižního bloku japonským papírem o svoji původní úlohu zacelit trhliny přišly. Přesto se nakonec přistoupilo k navrácení většiny z těchto vysprávek, aby byla alespoň částečně ponechána autentičnost v minulosti provedeného „restaurátorského“ zásahu. Drobné vysprávky bylo vhodné uložit do fragmentů, nicméně vzhledem k provedenému označení a grafickému zpracování jejich původního výskytu ve složkách stále přetrvává možnost je do knihy vrátit.

12 Seznam použité literatury a zdrojů

BÁRTOVÁ, Pavla. *Restaurování Urbáře klášterního panství*. Bakalářská práce. Litomyšl: Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, 2012.

FRÖHLICH, Antonín. *Záhorská kronika*. Dolní Újezd u Lipníka nad Bečvou. Roč. XXI, č. 3, březen 1939. Dostupné z: <chrome-extension://efaidnbnmnibpcajpcglefindmkaj/http://historie.hranet.cz/zk/zk21-3.pdf>.

HRUBÝ, Hynek. *České postilly: studie literárně a kulturně historická*. Praha: Jubilejní fond Královské české společnosti nauk, 1901. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:9ff1de50-99a9-11e6-baa5-005056827e51>.

MARTÍNEK, Vojtěch. *Literární život slezský: přehled*. Moravská Ostrava: [Vojtěch Martínek], 1925. Dostupné také z: <https://kramerius.svkos.cz/uuid/uuid:e817f21e-dc3f-4b00-9224-e9a25087e1b1>.

VOLF, Josef. *Dějiny českého knihtisku do roku 1848*. Praha, 1926.

Postylla Ewangelická, Aneb Weykladové... Online. 1602. Dostupné z: [Knihy Google, https://books.google.cz/books?id=qjBfAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_suummary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false](https://books.google.cz/books?id=qjBfAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_suummary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false). [cit. 2024-04-09].

Příspěvatelé Encyklopedie knihy, *Postila* [online], c2019, [citováno 29. 03. 2024]. Dostupné z: <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Postila&oldid=16792>.

13 Seznam použitých zkratek

cca	přibližně, cirka
č.	číslo
Graf.	grafické znázornění
max.	maximálně
Obr.	obrázek
pag.	pagina
popř.	popřípadě
roč.	ročník
r.	roku
s	síla
s.	strana
sign.	signatura
š	šířka
Tab.	tabulka
Text.	textová příloha
tzv.	takzvaný, takzvaně
vyd.	vydání
v	výška

14 Textová příloha

14.1 Seznam textových příloh

Text. 1: Mikrobiologická analýza	38
Text. 2: Analýza teploty smrštění usně	39
Text. 3: Chemicko-technologický průzkum.....	41

14.2 Mikrobiologická analýza

doc. Ing. Marcela Pejchalová, Ph.D.
mikrobiolog

MIKROBIOLOGICKÉ ZKOUŠKY

Místo odběru: Markéta Svojanovská B.P. Fakulta restaurování Univerzity Pardubice Ivan Kopáček	Materiál: Stěry provedeny sterilním vatovým tampónem, na dřevěné špejli
--	--

Datum provedení: odběr 18. 11. 2022; začátek mikrobiologické analýzy 25. 11. 2022.
Provedené zkoušky: Pomocí sterilních vatových tampónů byly provedeny stěry části analyzovaných předmětů. Pevné částice získané tímto způsobem byly přeneseny roztěrem na povrch kultivační půdy MALT. Inkubace 7 dní při laboratorní teplotě.
Výsledky: po kultivaci nebyla zjištěna kontaminace mikroskopickými vláknitými houbami.
Závěr: Není potřeba provádět desinfekční zásah.

Datum: 2. 12. 2022

Podpis: doc. Ing. Marcela Pejchalová,
Ph.D.

14.3 Analýza teploty smršťení usně

Národní knihovna
České republiky
National Library
of the Czech Republic

TEPLOTA SMRŠTĚNÍ USNÍ

Univerzita Pardubice

Fakulta restaurování

Ing. Alena Hurtová

Jirásková 3

560 02 Litomyšl

MĚŘENÍ TEPLoty SMRŠTĚNÍ USNÍ

Měření teploty smršťení je prováděno mikroskopicky s použitím měřicí cely FP82 a termosystému FP900 (Mettler) a mikroskopu Olympus BX 60. Vzorek usně je namočen do destilované vody a rozvlákněn tupou hranou skalpelu. Rozvlákněný vzorek je v destilované vodě zahříván na vyhřívacím stolku rychlostí 2 °C / min a smršťení vláken je pozorováno v mikroskopu při zvětšení 40x.

Postylla Ewangelická Aneb Weykladowé na Ewangelia Nedělnj a Swátečnj, Muzeum Náchodska

Vzorek č. MS2/11264, spodní kanta na přední knižní desce

Koherence vláken

Rozvláknění vzorku probíhalo středně obtížně, i po namočení destilovanou vodou se tvořili zhluky. Vzorek po rozvláknění obsahoval směs krátkých a dlouhých vláken. Taktéž směs částic a prachových částic. U vláken bylo pozorováno podélné štěpení a místy třepení.

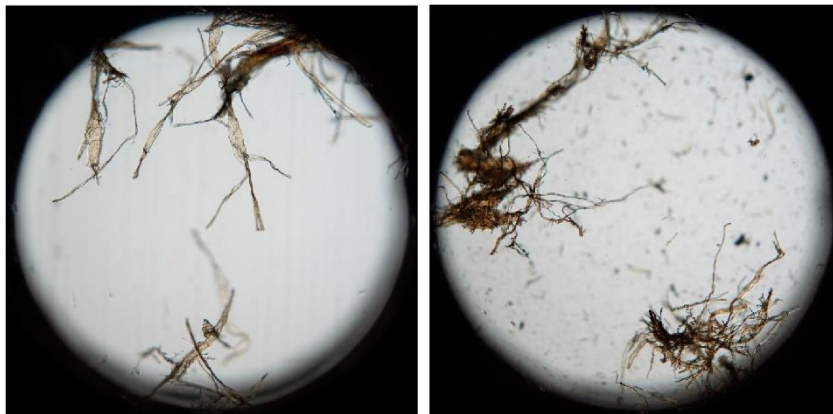
Obr. 1 Vzorek po rozvláknění při zvětšení 200x

Národní knihovna České republiky, Klementinum 190, 110 00 Praha 1, tel./fax: +420 221 663 384

IČ 00023221 • DIČ CZ00023221 • Česká národní banka, Praha 1 • ě.ú. 855 35 011/0710

e-mail: Nikola.Siposova@nkp.cz • www.nkp.cz • www.klementinum.cz

Text. 2: Analýza teploty smršťení usně

Obr. 2 Vzorek po rozvláknění při zvětšení 40x

Teplota smrštění

Smršťování vláken probíhalo v intervalu 35,2 °C – 65,7 °C.

Zjištěná teplota smrštění je 46,35 °C.

Jedná se o středně degradovanou useň.

V Praze dne 30.8. 2023

Ing. Nikola Šipošová
Oddělení vývoje a výzkumných laboratoří
Národní knihovna ČR – Centrální depozitář

14.4 Chemicko-technologický průzkum

UNIVERZITA
PARDUBICE
FAKULTA
RESTAUROVÁNÍ

Chemicko-technologický průzkum knižní vazby

Zadavatel průzkumu: Markéta Svojanovská, (4. ročník), Ateliér restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů.

Objekt: konvolut starých tisků *Postylla Evangelická Aneb Weykladové na Ewangelia Nedělnj a Swátečnj ...* (1., 2. a 3. díl)

Muzeum Náchodska (signatura Mz 2606)

Průzkumu provedl: Katedra chemické technologie, Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, Jiráskova 3, Litomyšl, 570 01, Ing. Alena Hurtová

Datum zadání průzkumu: červenec 2023

Datum vyhodnocení průzkumu: srpen 2023, druhá etapa březen 2024

Počet stran ve zprávě: 10

Fotografie objektu: Markéta Svojanovská

1. Metodika průzkumu

Optická mikroskopie (OM) - provedeno na stereomikroskopu SMZ 800 (Nikon) při zvětšení 10x, 20x a 30x v bílém odraženém světle. Pro větší zvětšení byl použit optický mikroskop ECLIPSE LV100 (Nikon, Japan) při zvětšení 50x, 100x, 200x v procházejícím bílém světle.

Příprava vzorků:

Důkaz přítomnosti tříslovin. Vzorky usní byly rozděleny na dvě části. První byla na podložním sklu zakápnuta destilovanou vodou, druhá byla zakápnuta 1% roztokem chloridu železitého. Obě byly zakryty krycím sklem a pozorovány pod stereomikroskopem SMZ 800.

Vlákninové složení papíru a textilií – Herzbergova vybarvovací zkouška ČSN ISO 9184-3. Vzorky byly rozvlákněny v destilované vodě. Po vysušení byly vzorky zakápnuty Herzbergovým činidlem, zakryty krycím sklíčkem a pozorovány v mikroskopu ECLIPSE LV100 v procházejícím bílém světle.

Identifikace textilie – v roztoku fluoroglucínu. Metoda slouží k odlišení lnu, konopí od juty a dalších lýkových vláken pomocí 2% roztoku fluoroglucínu v etanolu a kyselině chlorovodíkové. Výsledná barevná změna byla pozorována pod stereomikroskopem SMZ 800.

Identifikace textilie – „stáčečí“ test. Test je určen pro rozlišení lnu a konopí a je založen na jejich opačné orientaci vnitřní struktury vlákna. Vzorky textilie byly ponořeny do destilované vody a po 5 minutách byl sledován směr otáčení vlákna během vysušení nad topným tělesem o teplotě 90°C. Po směru hodinových ručiček se otáčí len, proti směru hodinových ručiček se otáčí konopí.

Použitá literatura:

1. ĎUROVIČ, M., et al. *Restaurování a konzervace archiválií a knih*. 1st ed. 2002. ISBN 80-7185383-6.
2. WIENER, J., KOVAČIČ, V., DEJLOVÁ, P. Differences between flax and hemp. *AUTEX Research Journal*, 2003, vol. 3, no. 2, p. 58–63.
3. KITE, M., THOMSON, R. *Conservation of Leather and Related Materials*. 2005. ISBN 0750648813.

2. Vzorčky k analýze

objekt	vzorek	identifikační číslo vzorku	místo odběru	povrchová úprava	stručný popis	cíl analýzy	metody analýzy
konvolut starých tisků <i>postylla ewangelická aneb weykladové na ewangeliu nedělnj a swátečnj ...</i> (1., 2. a 3. díl)	MS1	11263	hřbet knižního bloku (začátek knižního bloku)	ne	nit šití	vlákninového složení	OM, Herzbergovo činidlo, roztok fluoroglucínu, „stáčečí“ test
	MS2	11264	spodní kanta na přední knižní desce	ne	useň		OM, OM, roztok FeCl ₃
	MS3	11265	hřbet knižního bloku	ne	motouz	vlákninového složení	OM, Herzbergovo činidlo, roztok fluoroglucínu, „stáčečí“ test
	MS4	11266	přední předsádka	ne	papír	vlákninového složení	OM, Herzbergovo činidlo, roztok fluoroglucínu, „stáčečí“ test
	MS5	11440	hřbet knižního bloku	ne	plátěný přelep	vlákninového složení	OM, Herzbergovo činidlo

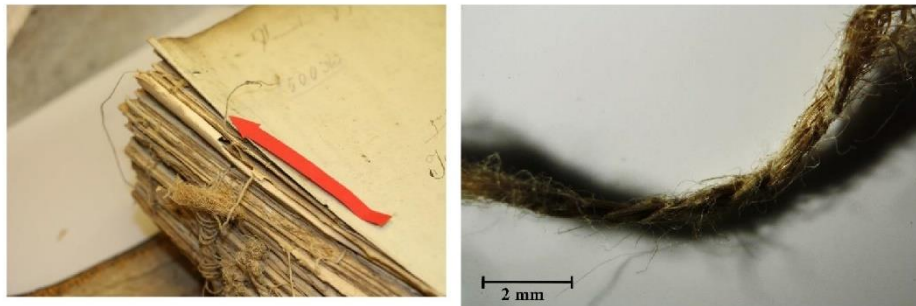
Identifikační číslo udává číslo dle vzorkového systému Katedry chemické technologie, Fakulty restaurování, Univerzity Pardubice.

3. Výsledky chemicko-technologického průzkumu

Vzorek č. MS1/11263 nit šití

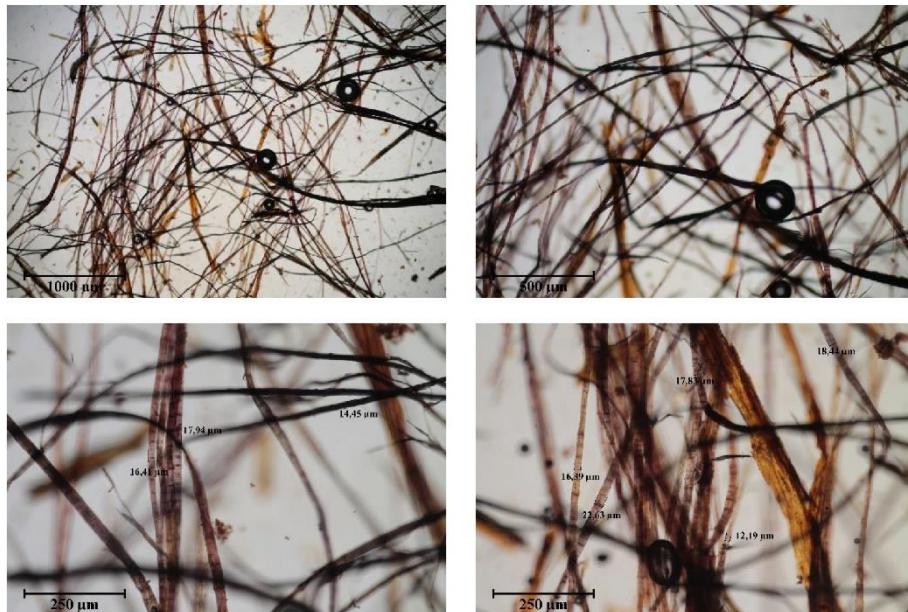
Lokalizace: hřbet knižního bloku (začátek knižního bloku)

Detail místa odběru vzorku a detail vzorku

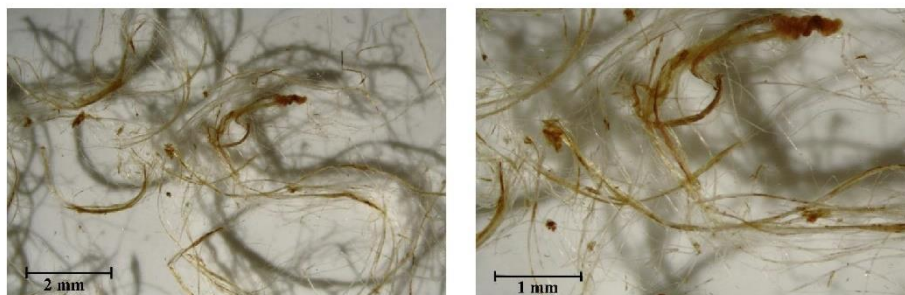

Místo odběru (fotografie Markéta Svojanovská) a makrosnímek vzorku MS1/11263. Fotořafováno na stereomikroskopu SMZ 800, bílé dopadající světlo, zvětšení na mikroskopu 10x.

Identifikace vláken – optická mikroskopie

Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl, telefon/fax 461 612 565, e-mail dekanat.FR@upce.cz,
bankovní spojení KB Pardubice 37030561/0100, IČO 00216275, DIČ CZ00216275

Snímek vláken vzorku MSI/11263 v Herzbergově činidle. Fotografováno na optickém mikroskopu Nikon ECLIPSE LV100 při zvětšení na mikroskopu 50x, 100x, 200x v bílém procházejícím světle. V roztoku fluoroglucínu fotografováno na stereomikroskopu SMZ 800, bílé dopadající světlo, zvětšení na mikroskopu 10, 20x.

Vyhodnocení:

Vzorek tvořila textilie, jejíž jednotlivá vlákna mají viditelná kolénka, úzký lumen, tloušťku vláken mezi 10 až 20 μm . Po styku s Herzbergovým činidlem došlo k zrudnutí vláken. Tyto znaky jsou typické pro lýková vlákna (například len, konopí, kopřiva, juta...). Po reakci s roztokem fluoroglucínu nedošlo k celkové barevné změně, pravděpodobně se tedy jedná o len nebo konopí.

„Stáčecí“ test – vlákna vzorku se při vysoušení otáčela po směru hodinových ručiček, mělo by se tedy jednat o vlákna lnu.

Vzorek č. MS2/11264 useň

Lokalizace: spodní kanta na přední knižní desce

Detail místa odběru vzorku a detail vzorku

Místo odběru (fotografie Markéta Svojanovská) a makrosnímek vzorku MS2/11264. Fotořafováno na stereomikroskopu SMZ 800, bílé dopadající světlo, zvětšení na mikroskopu 20x.

Důkaz přítomnosti tříslovin – optická mikroskopie

Makrosnímek vzorku MS2/11264 po reakci s roztokem chloridu železitého (vlevo) a makrosnímek standardu (vpravo). Fotořafováno na stereomikroskopu SMZ 800, bílé dopadající světlo, zvětšení na mikroskopu 20x.

Vyhodnocení:

Hnědá vlákna usně reagovala ztmavnutím na přítomnost chloridu železitého. Vzorek obsahuje třísloviny. Nejspíše se jedná o třísločiněnou useň.

Vzorek č. MS3/11265 motouz

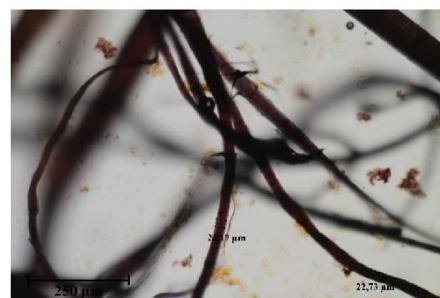
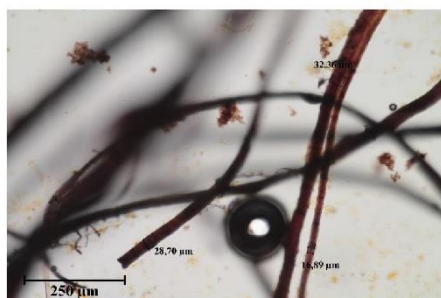
Lokalizace: hřbet knižního bloku

Detail místa odběru vzorku a detail vzorku

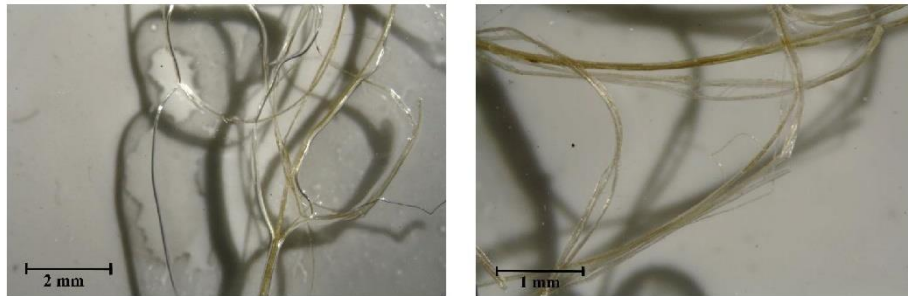

Místo odběru (fotografie Markéta Svojanovská) a makrosnímek vzorku MS3/11265. Fotografováno na stereomikroskopu SMZ 800, bílé dopadající světlo, zvětšení na mikroskopu 20x.

Identifikace vláken – optická mikroskopie

Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl, telefon/fax 461 612 565, e-mail dekanat.FR@upce.cz,
bankovní spojení KB Pardubice 37030561/0100, IČO 00216275, DIČ CZ00216275

Snímek vláken vzorku MS3/11265 v Herzbergově činidle. Fotografováno na optickém mikroskopu Nikon ECLIPSE LV100 při zvětšení na mikroskopu 50x, 100x, 200x v bílém procházejícím světle. V roztoku fluoroglucínu fotografováno na stereomikroskopu SMZ 800, bílé dopadající světlo, zvětšení na mikroskopu 10, 20x.

Vyhodnocení:

Vzorek tvořila textilie, jejíž jednotlivá vlákna mají viditelná kolénka, úzký lumen, podélné rýhování. Po styku s Herzbergovým činidlem došlo k zružovění vláken. Tyto znaky jsou typické pro lýková vlákna (například len, konopí, kopřiva, juta...). Po reakci s roztokem fluoroglucínu nedošlo k celkové barevné změně, pravděpodobně se tedy jedná o len nebo konopí.

„Stáčecí“ test – vlákna vzorku se při vysoušení otáčela proti směru hodinových ručiček, mělo by se tedy jednat o vlákna konopí.

Vzorek č. MS4/11266 papír

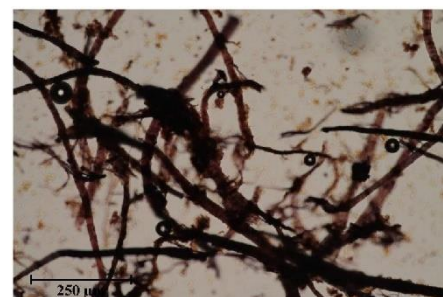
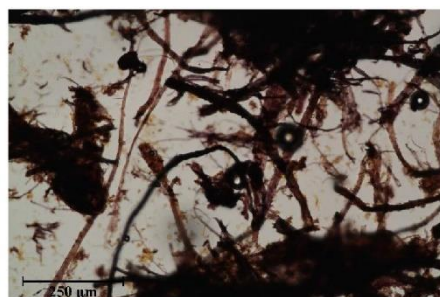
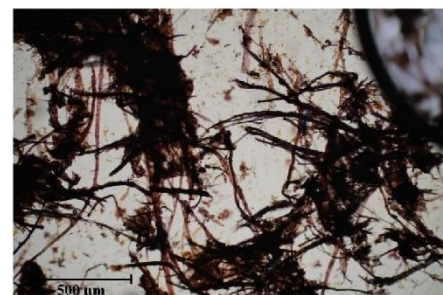
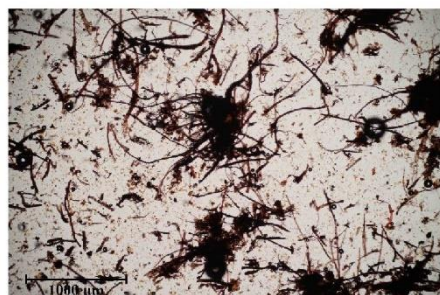
Lokalizace: přední předsádka

Detail místa odběru vzorku a detail vzorku

Místo odběru (fotografie Markéta Svojanovská) a makrosnímek vzorku MS4/11266. Fotografováno na stereomikroskopu SMZ 800, bílé dopadající světlo, zvětšení na mikroskopu 20x.

Identifikace vláken – optická mikroskopie

Snímek vláken vzorku MS4/11266 v Herzbergově činidle. Fotografováno na optickém mikroskopu Nikon ECLIPSE LV100 při zvětšení na mikroskopu 50x, 100x a 200x v bílém procházejícím světle.

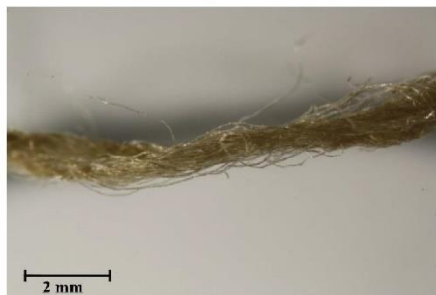
Vyhodnocení:

Většina vláken vzorku se po reakci s Herzbergovým činidlem zbarvila do vínově červená, jedná se o vlákna hadroviny.

Vzorek č. MS5/11440 plátěný přelep

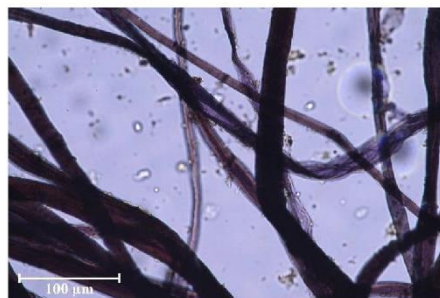
Lokalizace: hřbet knižního bloku

Detail místa odběru vzorku a detail vzorku

Místo odběru (fotografie Markéta Svojanovská) a makrosnímek vzorku MS5/11440. Fotografováno na stereomikroskopu SMZ 800, bílé dopadající světlo, zvětšení na mikroskopu 10x.

Identifikace vláken – optická mikroskopie

Snímek vláken vzorku MS5/11440 v Herzbergově činidle. Fotografováno na optickém mikroskopu Nikon ECLIPSE LV100 při zvětšení na mikroskopu 50x, 100x, 200x a 500x v bílém procházejícím světle.

Vyhodnocení:

Vlákná vzorku se po reakci s Herzbergovým činidlem zbarvila do vínově červena. Většina vláken je hladká s pentlicovitým stáčením a širokým lumenem. Ojedinele jsou přítomna vlákna s kolénky a úzkým lumenem. Vzorek textilní podložky je tvořen směsí bavlněných a lýkových vláken (nejspíše lnu nebo konopí).

Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl, telefon/fax 461 612 565, e-mail dekanat.FR@upce.cz,
bankovní spojení KB Pardubice 37030561/0100, IČO 00216275, DIČ CZ00216275

4. Závěr

Vzorek papírové podložky MS4/11266 tvoří hadrovina. Vzorky textilií jsou z lýkových vláken, MS1/11263 je pravděpodobně na bázi lnu a MS3/11265 je pravděpodobně na bázi konopí, vzorek MS5/11440 tvoří směs vláken na bázi bavlny a lýkových vláken. Vzorek usně MS2/11264 obsahuje třísloviny, mělo by se tedy jednat o třísločiněnou usně.

V Litomyšli 29. 8. 2023

Ing. Alena Hurtová

Fakulta restaurování
Univerzita Pardubice

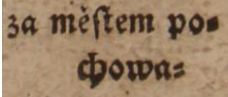
15 Tabulková příloha

15.1 Seznam tabulkové přílohy

Tab. 1: Zkoušky stability záznamových prostředků.....	54
Tab. 2: Hodnoty pH před mokrým čištěním a po něm.....	54
Tab. 3: Výsledky batofenantrolinového testu před mokrým čištěním	55

15.2 Výsledky zkoušek stability záznamových prostředků

Záznamový prostředek	Umístění	Fotografie	Suchý otěr	Voda + přítlak	Ethanol
Železo-galový inkoust	Přední předsádka		×	×	×
Inkoustová tužka	Přední předsádka		×	Ano	Ano
Kuličkové pero	Pag. 29 (AS C)		×	Ano	Ano
Razítko	Pag. 29, 81 (AS C, G)		Ano	×	Ano
Železo-galový inkoust 1	Pag. 134 (AS M)		×	×	×
Železo-galový inkoust 2	Pag. 134 (AS M)		×	×	×
Grafitová tužka	Pag. 202 (AS S)		×	×	×
Grafitová tužka	Pag. 248 (AS X)		Ano	×	×
Železo-galový inkoust (vysprávka)	Pag. 266 (AS Z)		Ano	×	×
Železo-galový inkoust	Pag. 350 (AS Gg)		×	×	×
Železo-galový inkoust	Papírové přelepy		×	×	×

Barva ořízky	Celá kniha		Ano	×	×
Tiskařská barva	Celá kniha		×	×	×
Tiskařská barva (fragment)	Mimo knihu		×	×	×

Tab. 1: Zkoušky stability záznamových prostředků

15.3 Hodnoty pH papírové podložky před mokrým čištěním a po něm

Lokace v knize	Hodnoty pH naměřené na třech místech dané strany					
	Vlevo nahoře		Uprostřed		Vpravo dole	
	před	po	před	po	před	po
Přední předsádka	5,63	7,53	6,89	7,95	6,08	7,50
Pag. 131 (AS L)	5,59	7,07	5,86	7,77	5,42	7,45
Pag. 337 (AS Ff)	5,27	7,50	5,45	7,67	4,74	7,13
Pag. 769 (AS Uuu)	6,25	6,89	4,98	7,06	4,98	7,64
Pag. 1075 (AS Xxxx)	5,29	7,06	6,00	7,76	4,93	7,37
Zadní předsádka	6,58	7,50	6,60	7,74	6,64	7,55
Průměrné pH	před	po				
	5,73	7,45				

Tab. 2: Hodnoty pH před mokrým čištěním a po něm

15.4 Výsledky batofenantrolinového testu

Lokace inkoustu	Výsledek	Fotografie textu	Intenzita reakce
Přední předsádka	Pozitivní		
Pag. 134/1 (AS M)	Negativní		
Pag. 134/2 (AS M)	Pozitivní		

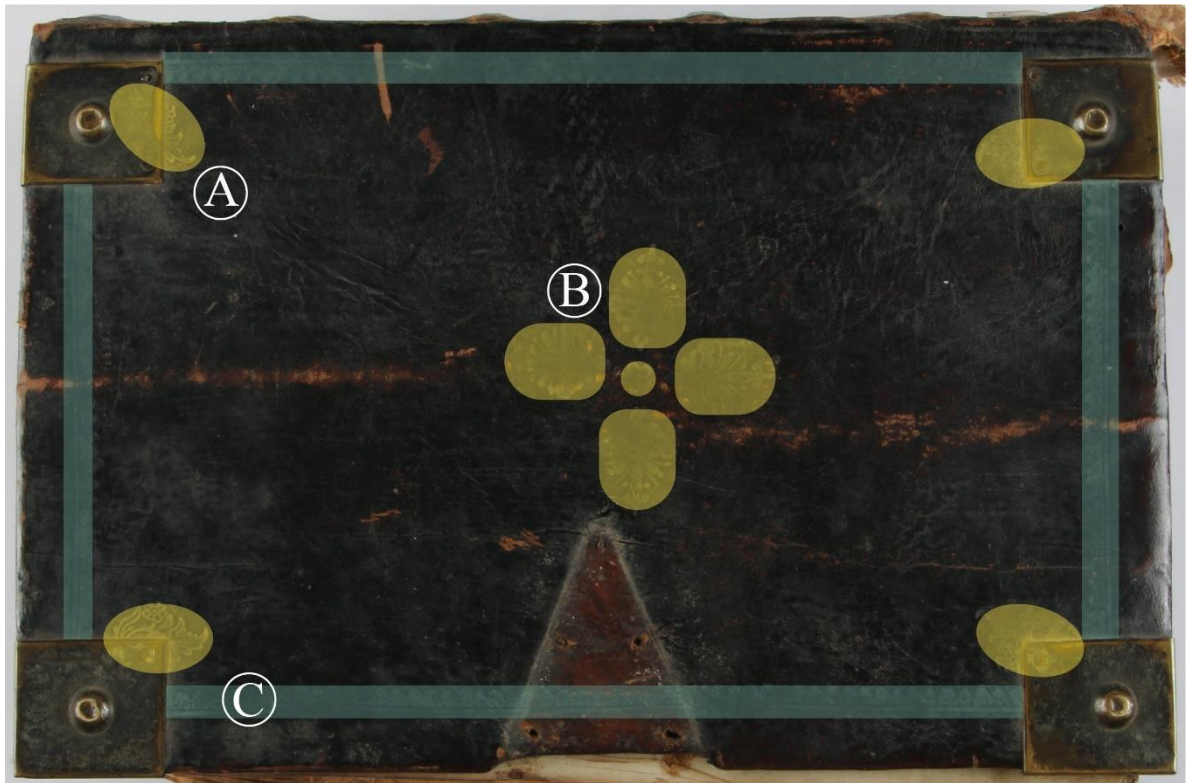
Pag. 266 (AS Z)	Negativní		
Pag. 350 (AS Gg)	Pozitivní		
Papírové přelepy	Negativní		

Tab. 3: Výsledky batofenantrolinového testu před mokrým čištěním

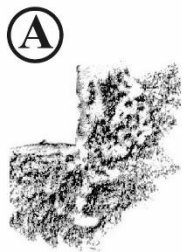
16 Grafická příloha

16.1 Seznam grafické přílohy

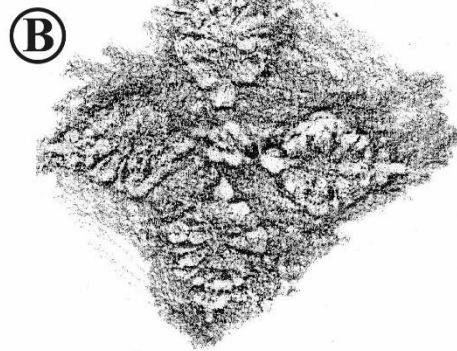
Graf. 1: Slepotisková výzdoba knižní vazby včetně frotáží: A – kolek; B – dominanta složená z otisků dvou kolků; C – fileta; D – frotáž filety nalezené na hřbetu knižní vazby.....	57
Graf. 2: Úprava knižních desek: A – přední deska z vnější strany; B – zadní deska z vnitřní strany	58
Graf. 3: Systém šití knižního bloku ob-složku.....	58
Graf. 4: Průzkum filigránu	59
Graf. 5: Vysprávky 1/16.....	60
Graf. 6: Příčný řez knihou.....	75
Graf. 7: Rozdíl ve způsobu nasazení knižní vazby: A – před restaurováním; B – po restaurování ...	76

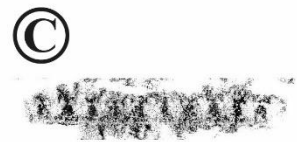
kolek
 fileta

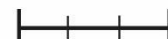

 2 cm

 3 cm

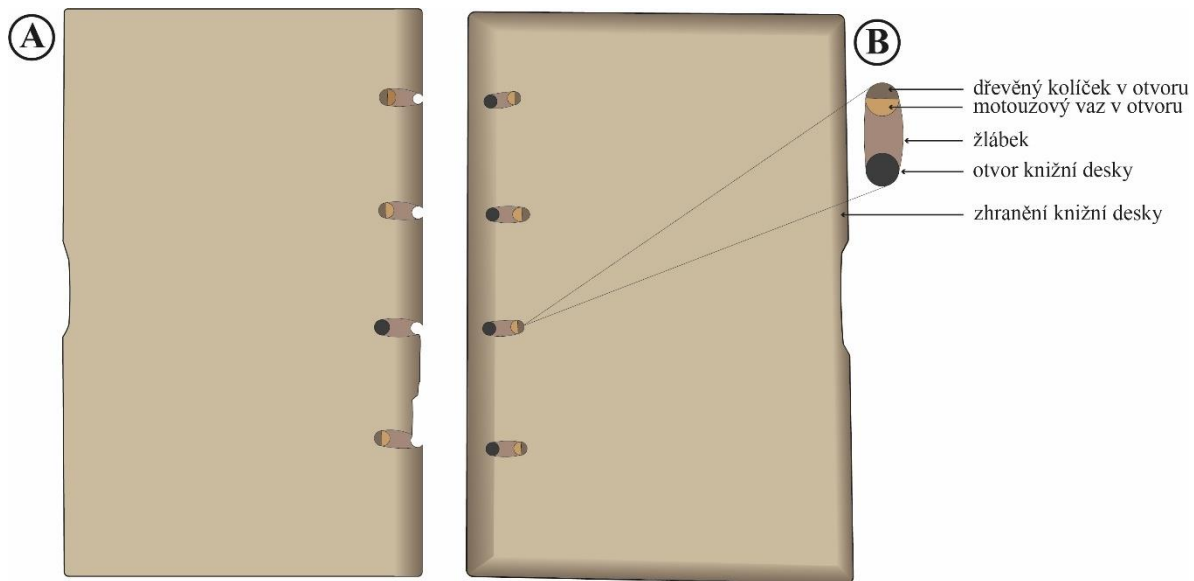

 3 cm

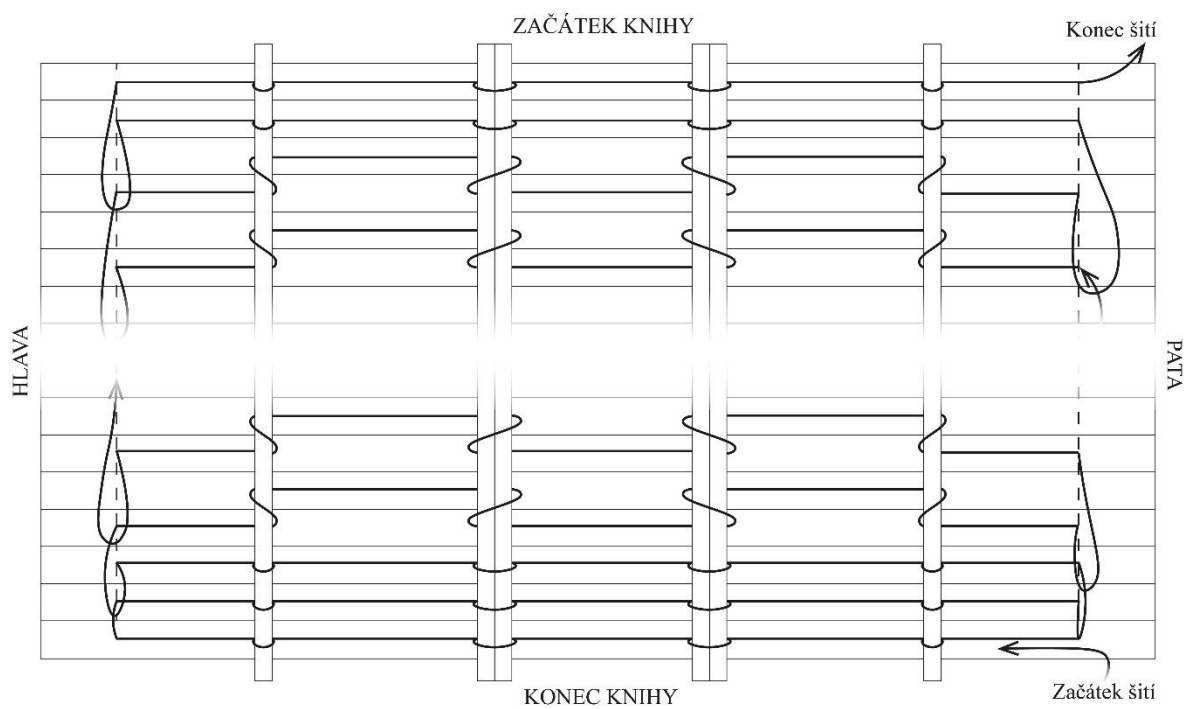

 3 cm

Graf. 1: Slepotisková výzdoba knižní vazby včetně frotáží: A – kolek; B – dominanta složená z otisků dvou kolků; C – fileta; D – frotáž filety nalezené na hřbetu knižní vazby

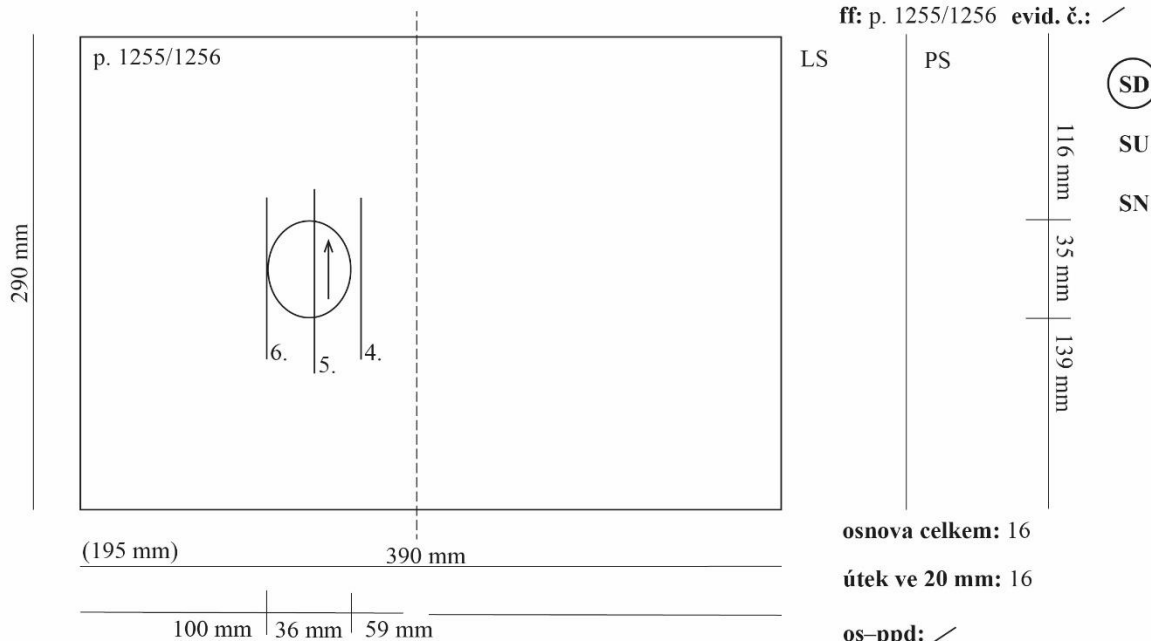
Graf. 2: Úprava knižních desek: A – přední deska z vnější strany; B – zadní deska z vnitřní strany

Graf. 3: Způsobem šití knižního bloku ob-složku

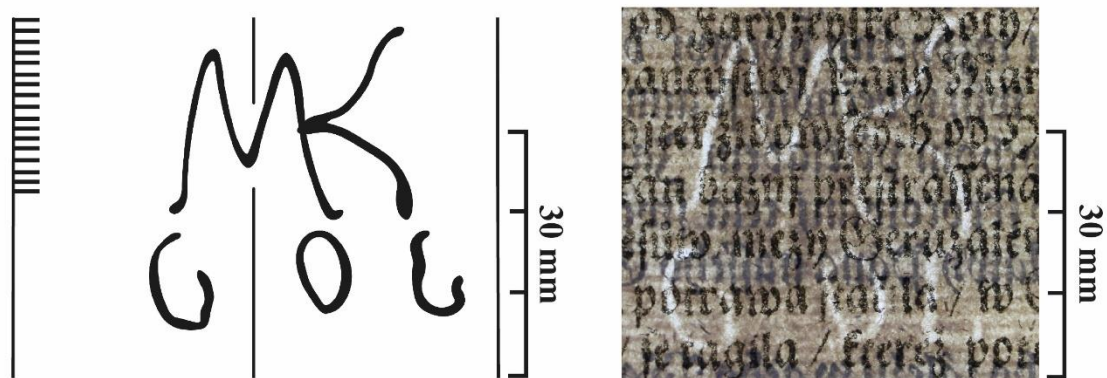
místo uložení: Muzeum Náchodska název: *Postylla Evangelická* datace: 1602 sign.: Mz 2606 filigrán: /

ff: p. 1255/1256 evid. č.: /

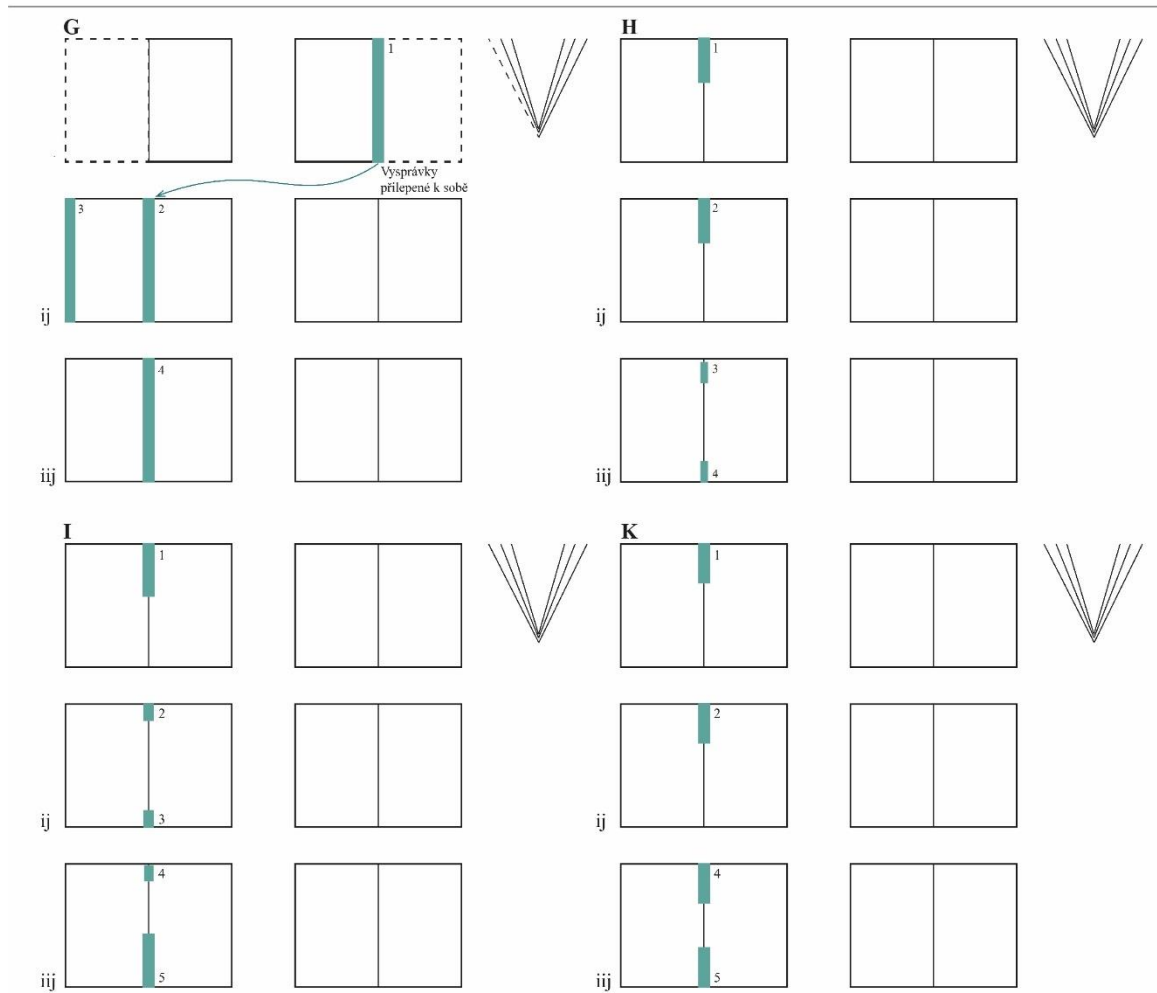
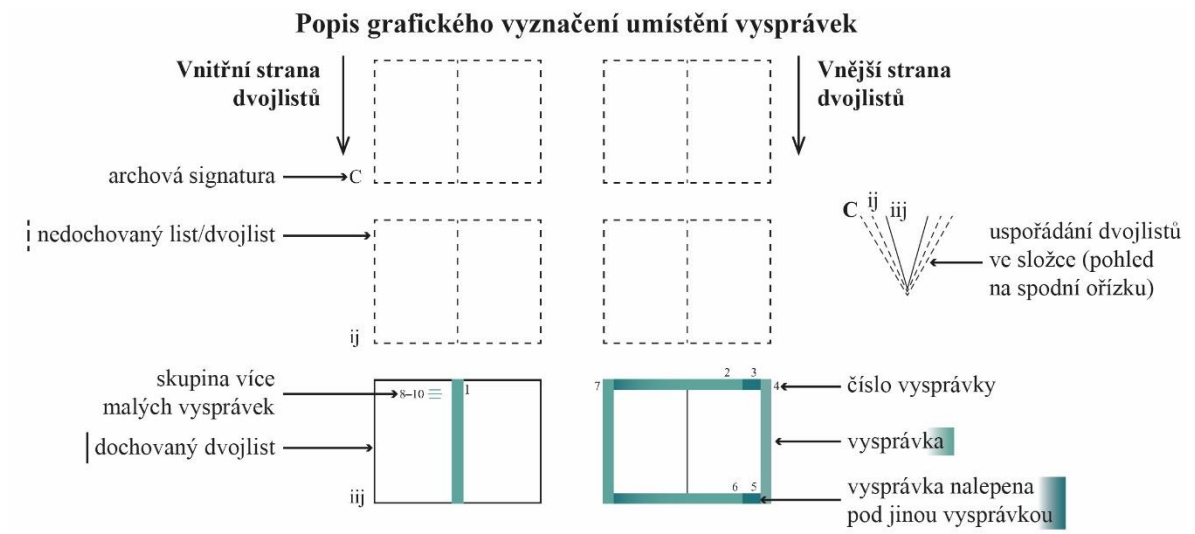
Pozn.:

SD – síťová strana směřuje dolů, SU – síťová strana směřuje nahoru, SN – síťová strana není identifikována, os-ppd – rozteč prvního osnovního drátu od okraje k postrannímu pomocnému drátu, ppd-okraj – rozteč od postranního pomocného drátu k přirozenému okraji papíru

Graf. 4: Průzkum filigránu

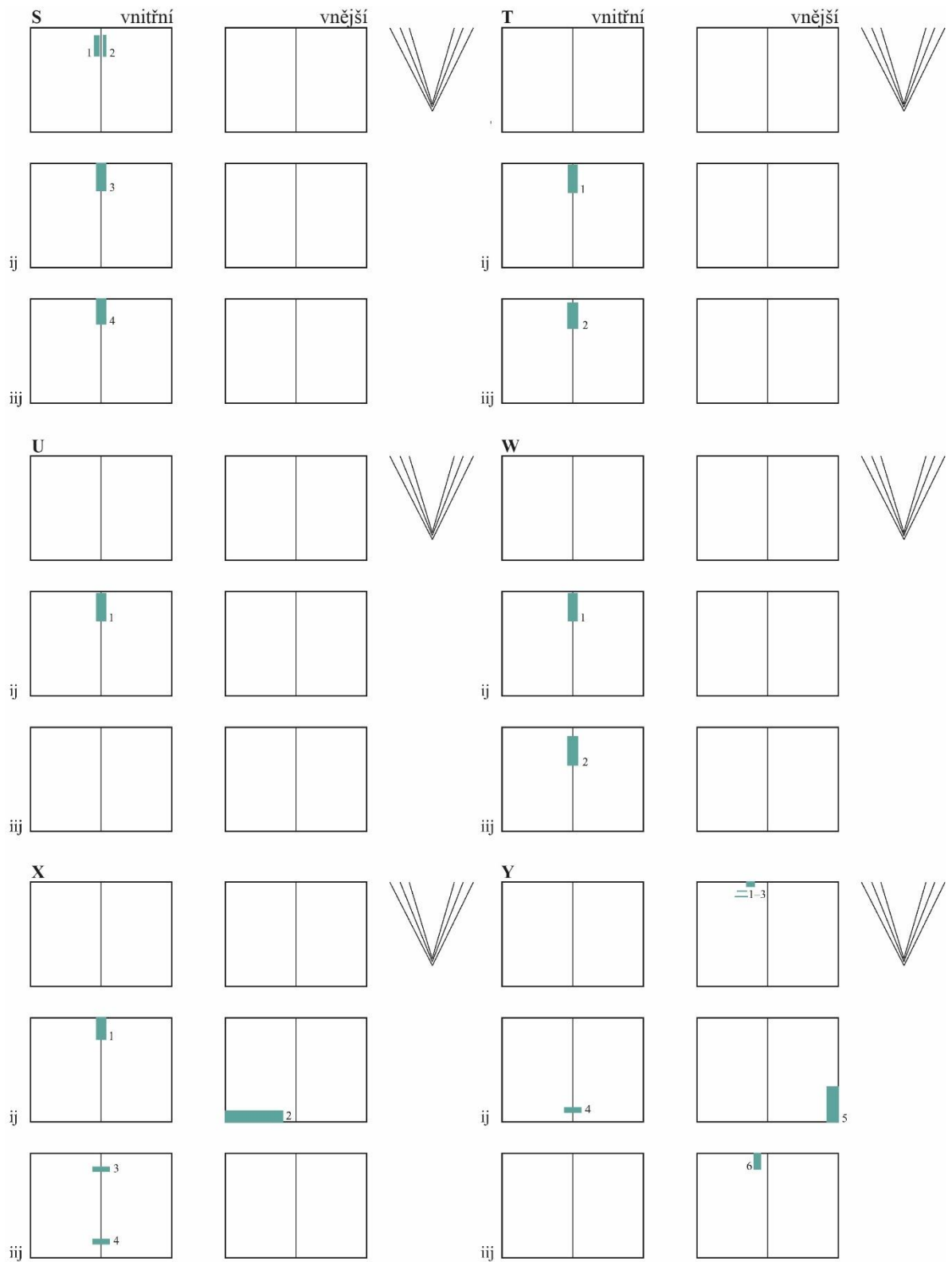
Graf. 4: Umístění vysrávek dvojlístech jednotlivých složek

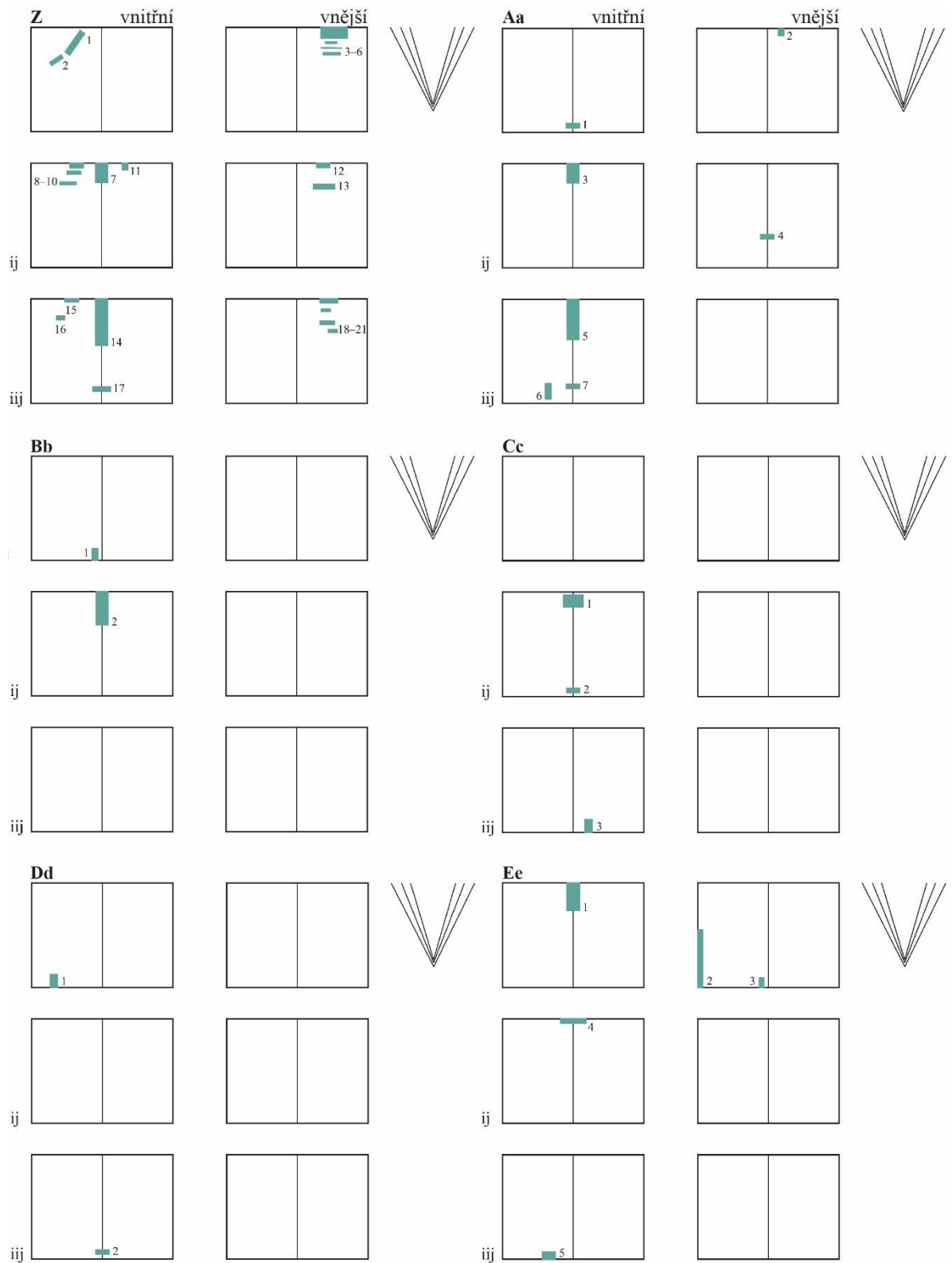
Graf. 5: Vysrávky 1/16

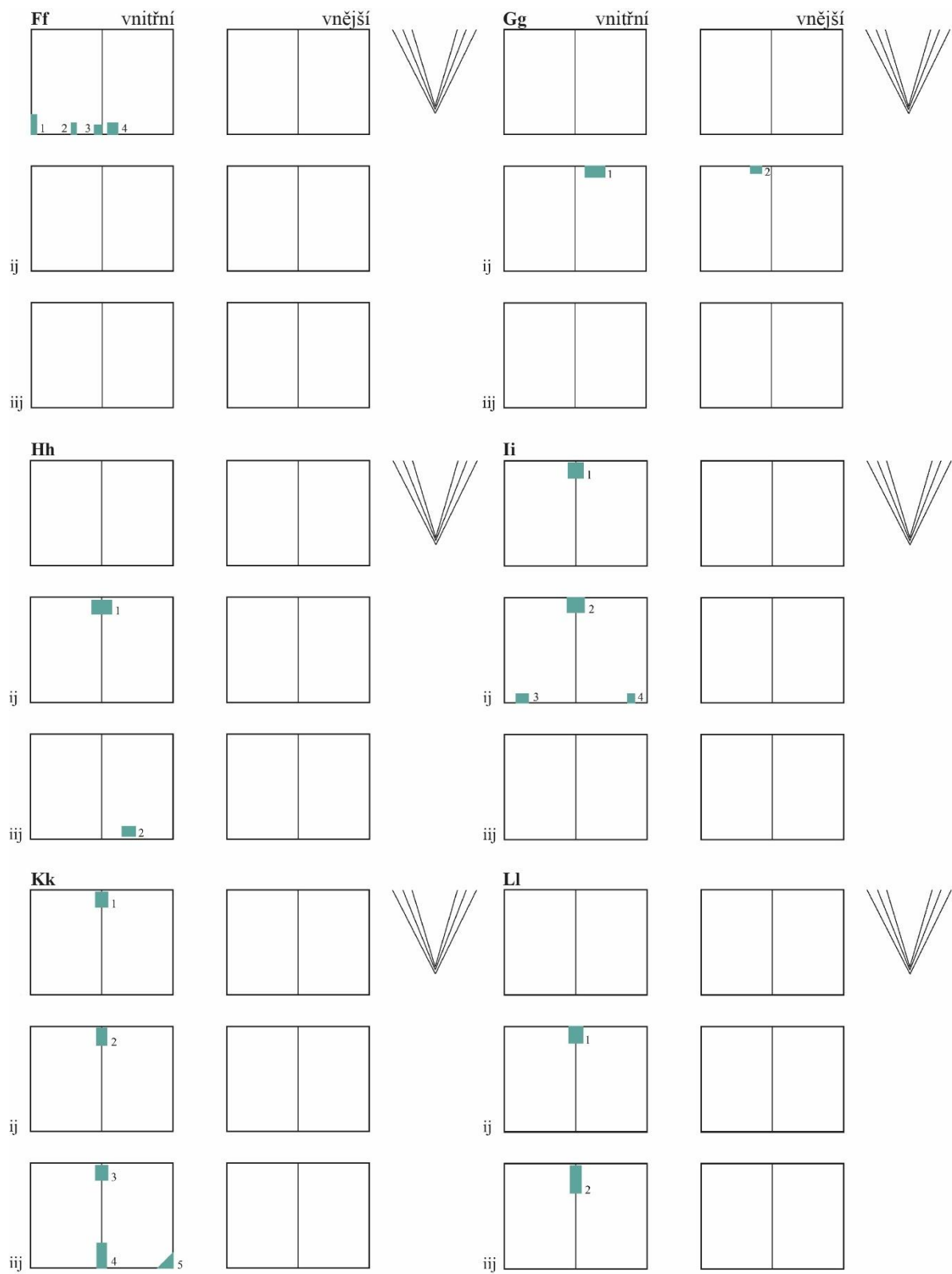
Graf. 5: Vysprávký 2/16

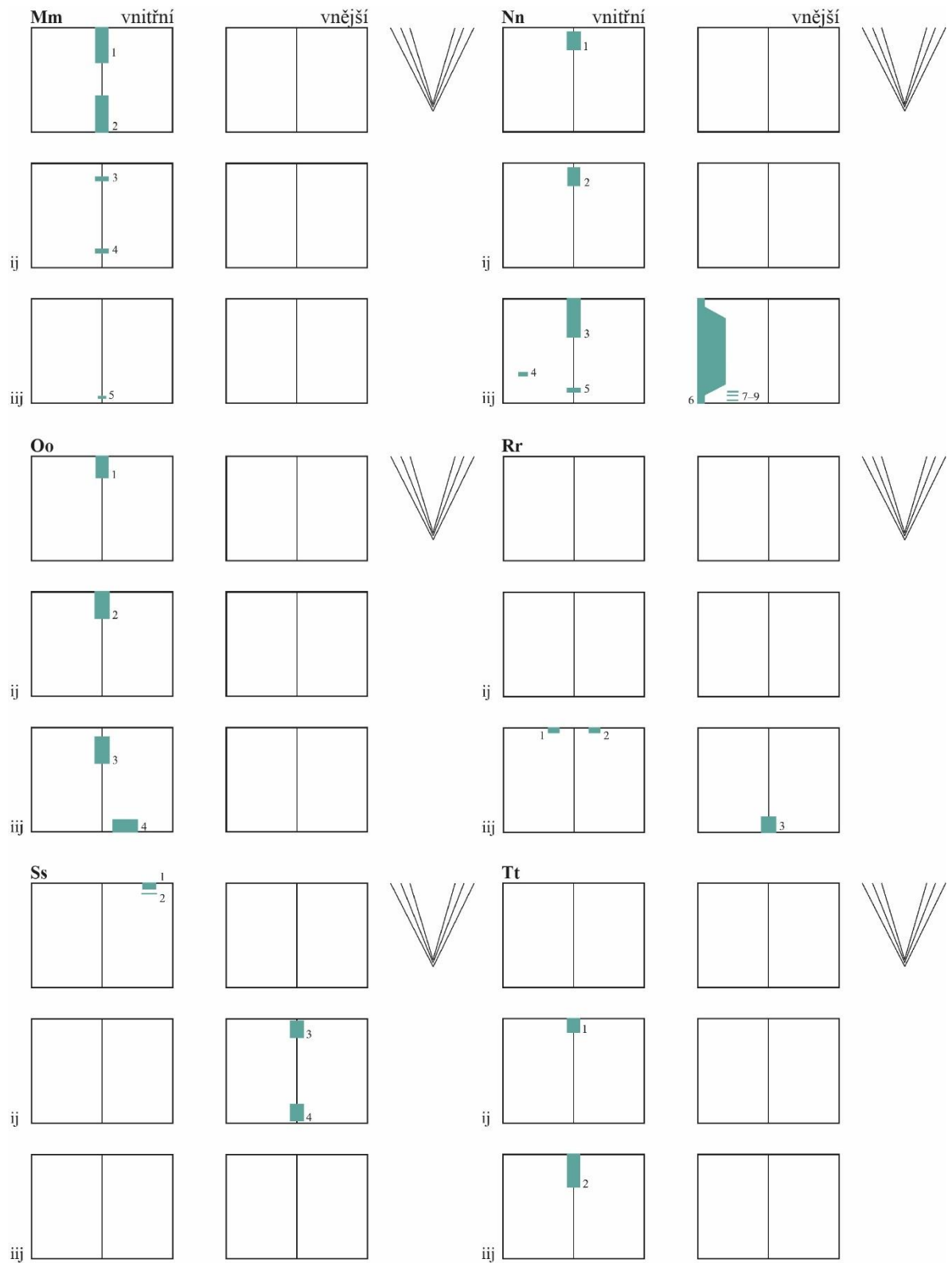
Graf. 5: Vysprávký 3/16

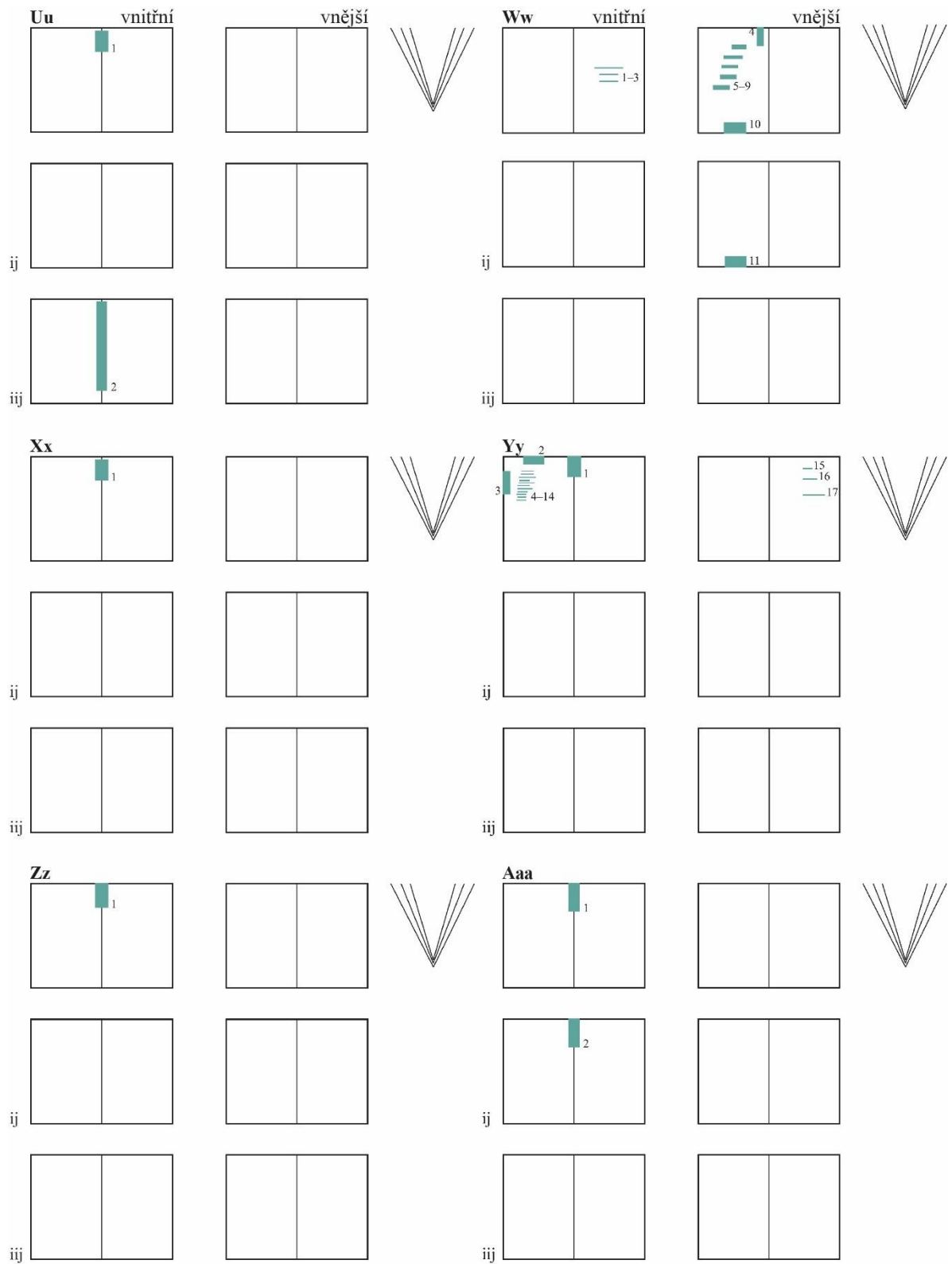
Graf. 5: Vysprávký 4/16

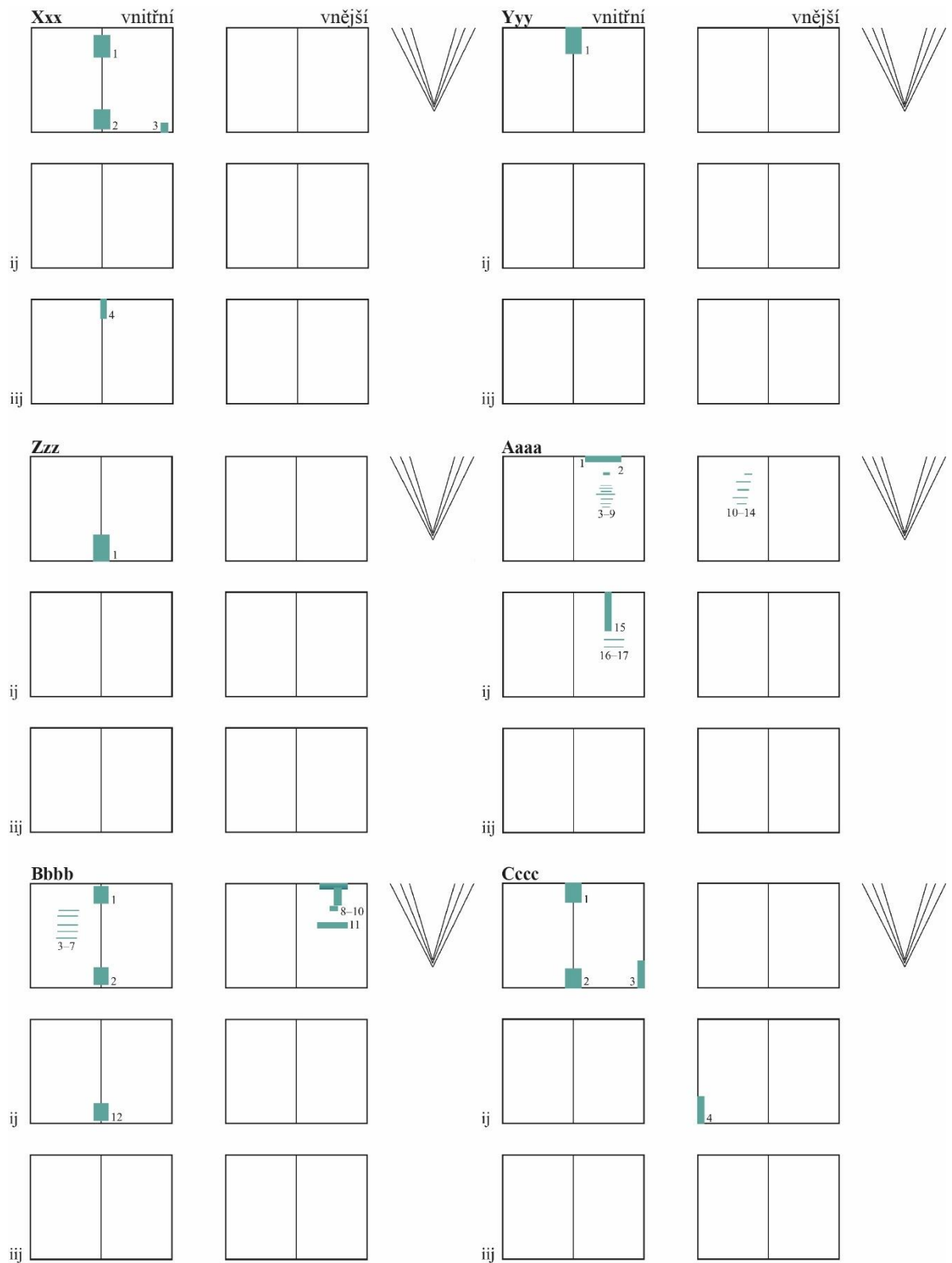
Graf. 5: Vysprávky 5/16

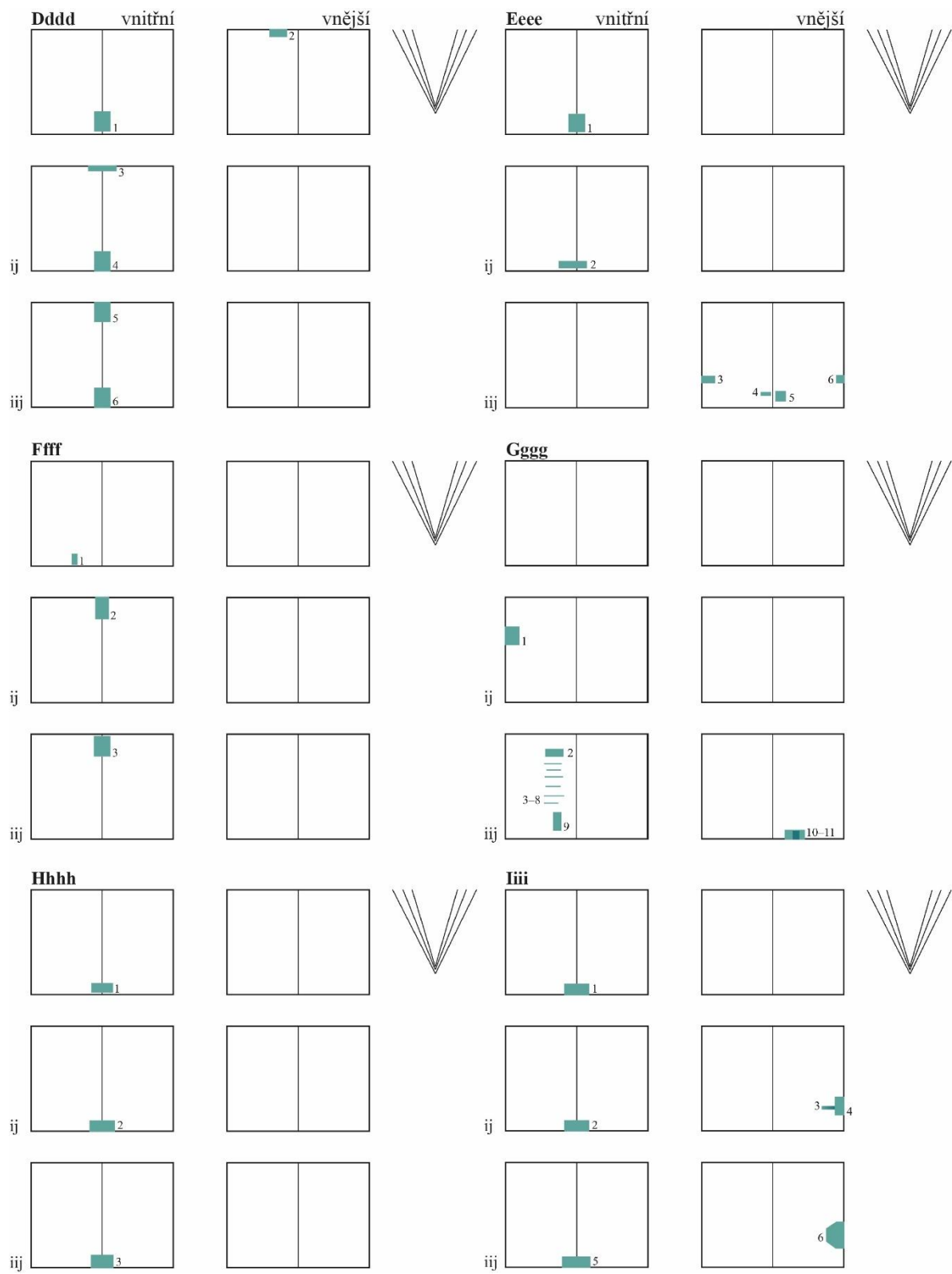
Graf. 5: Vysprávký 6/16

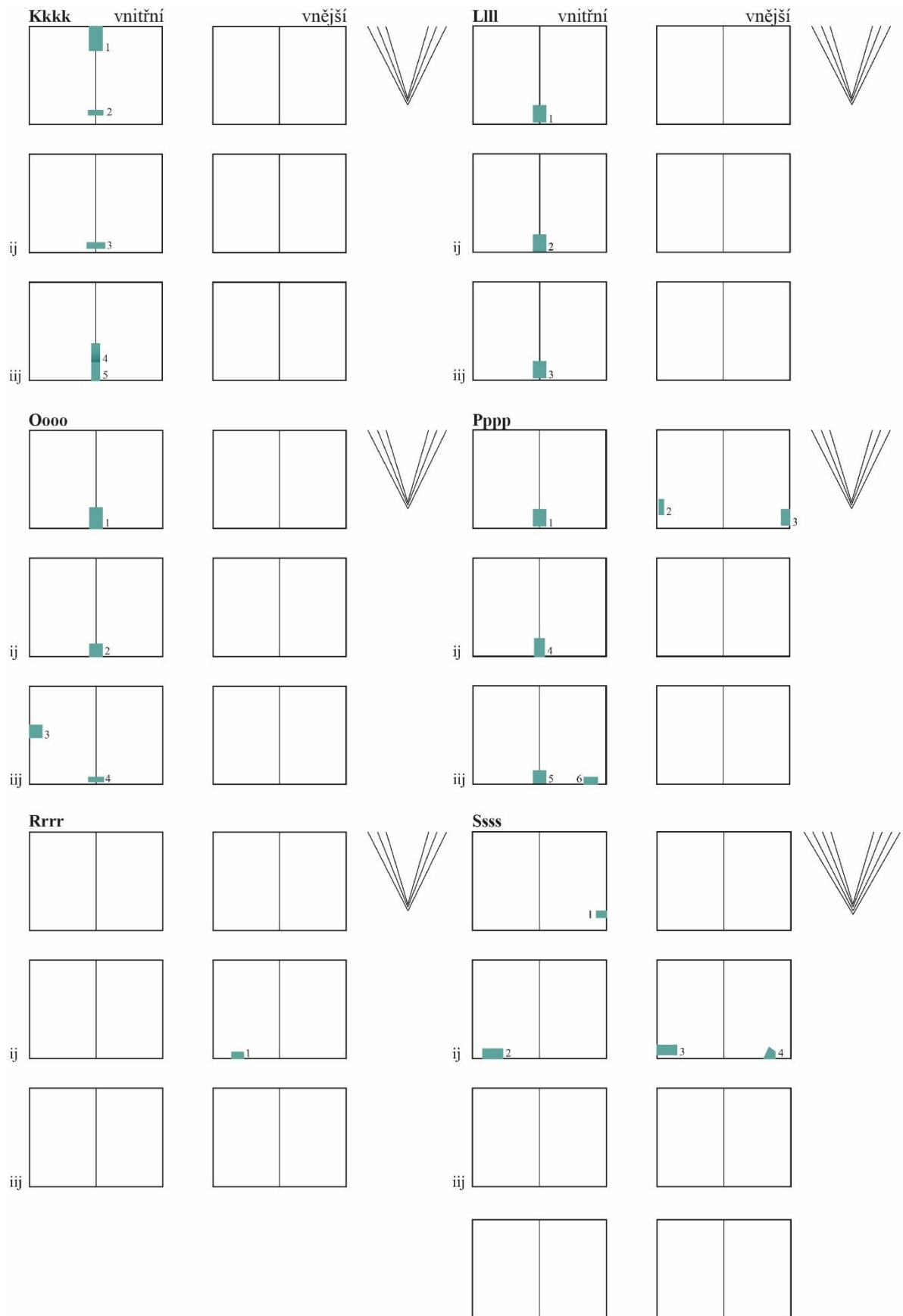
Graf. 5: Vysprávký 7/16

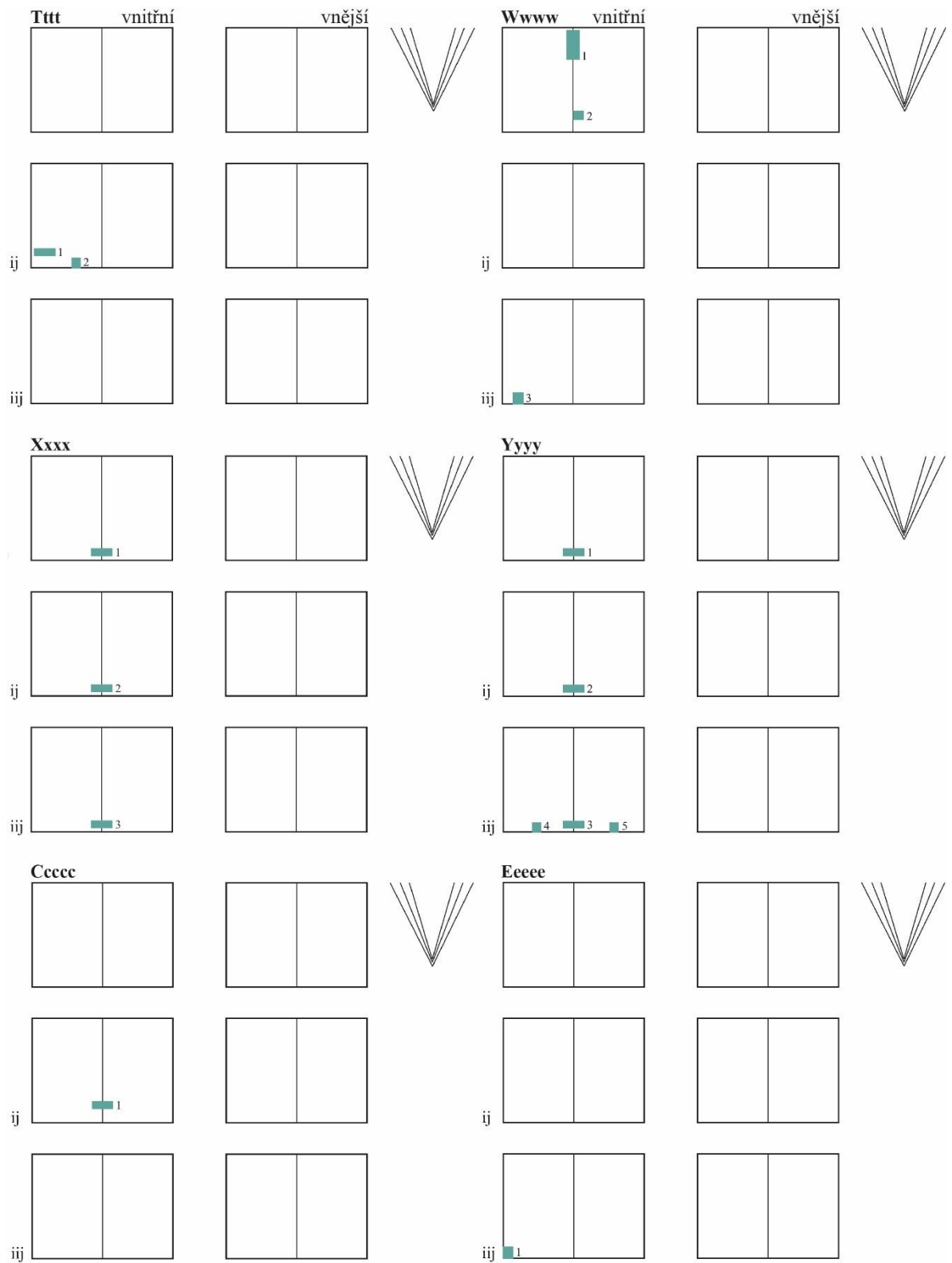
Graf. 5: Vysprávky 11/16

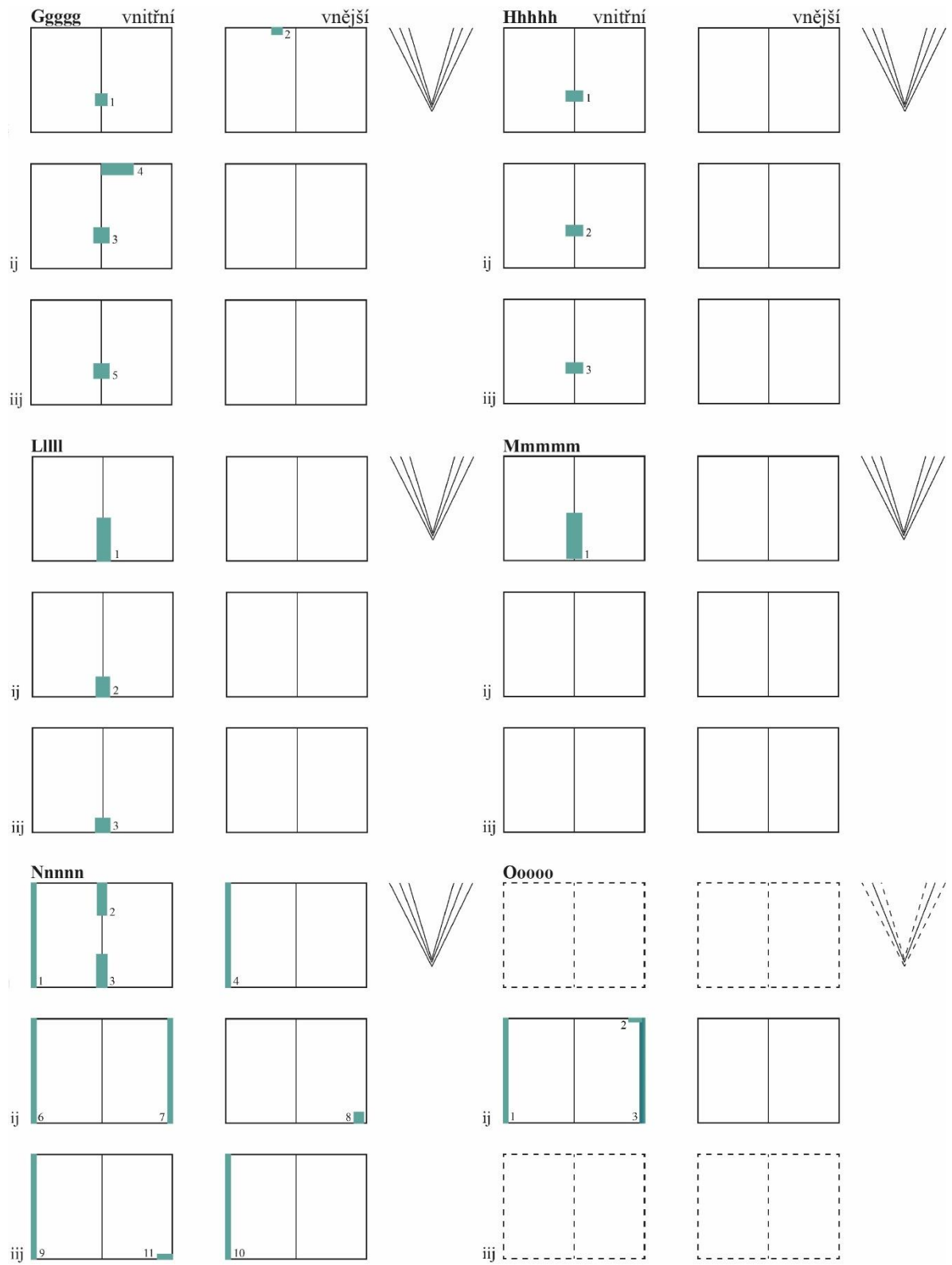
Graf. 5: Vysprávky 12/16

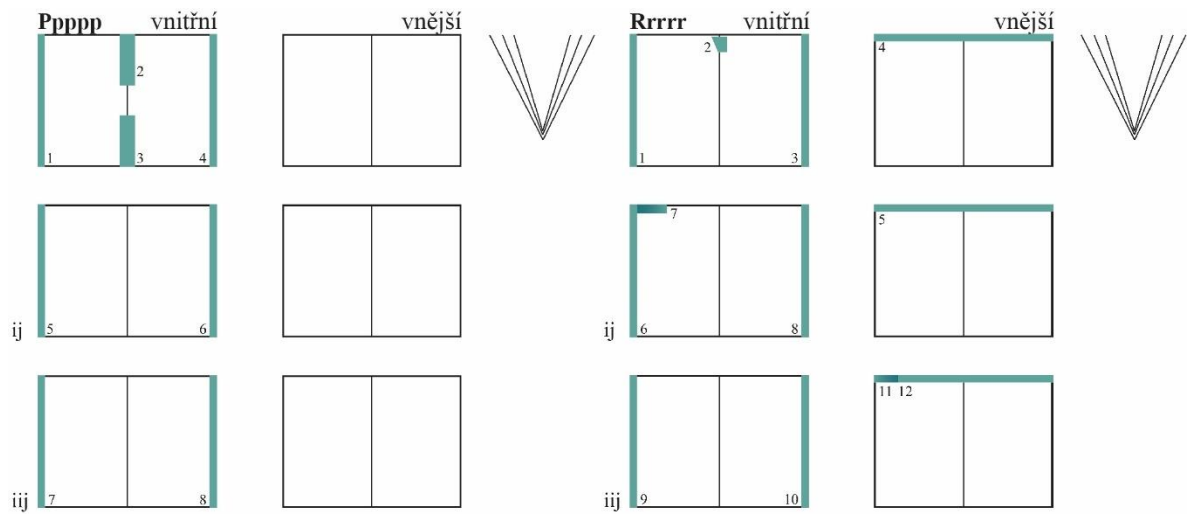
Graf. 5: Vysprávky 13/16

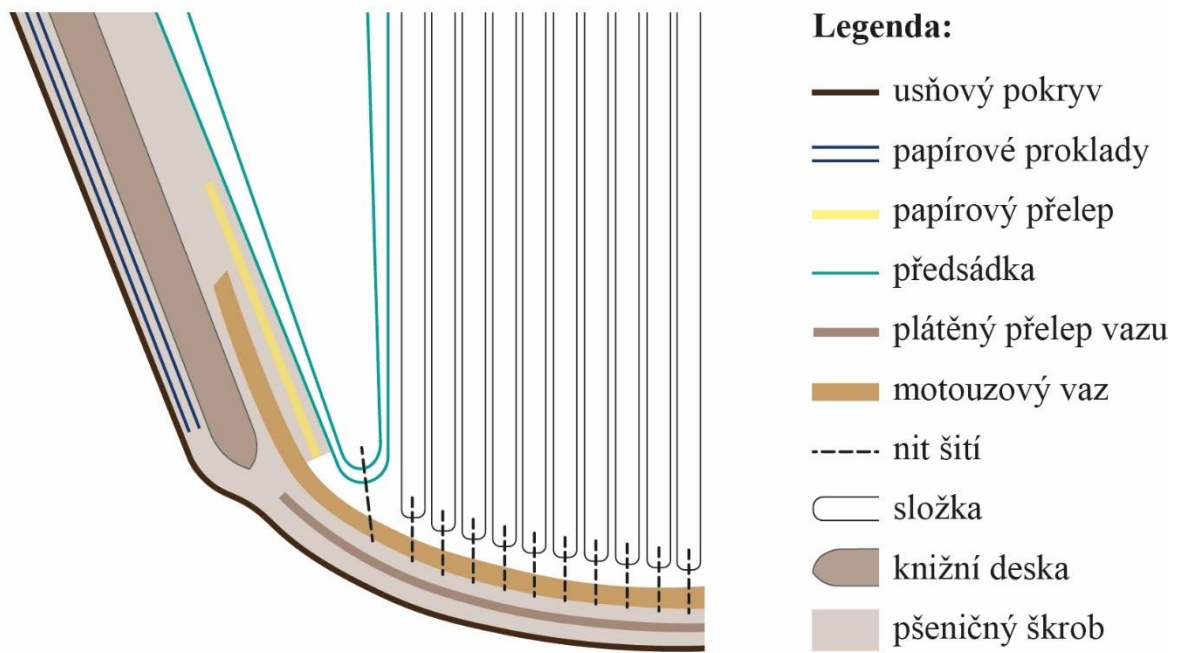
Graf. 5: Vysprávky 14/16

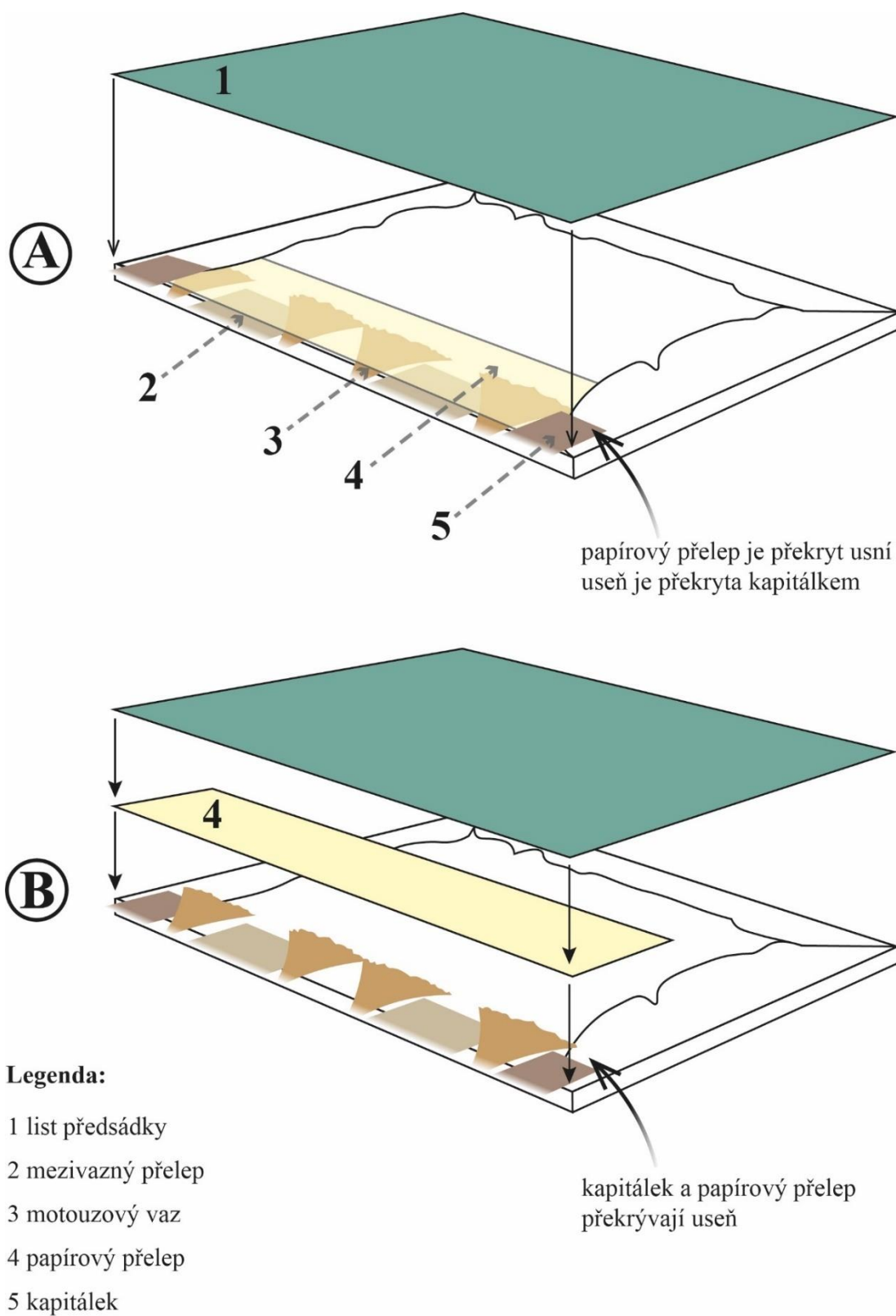
Graf. 5: Vysprávky 15/16

Graf. 5: Vysprávky 16/16

Graf. 6: Příčný řez knihou

Graf. 7: Rozdíl ve způsobu nasazení knižní vazby: A – před restaurováním; B – po restaurování

17 Obrazová příloha

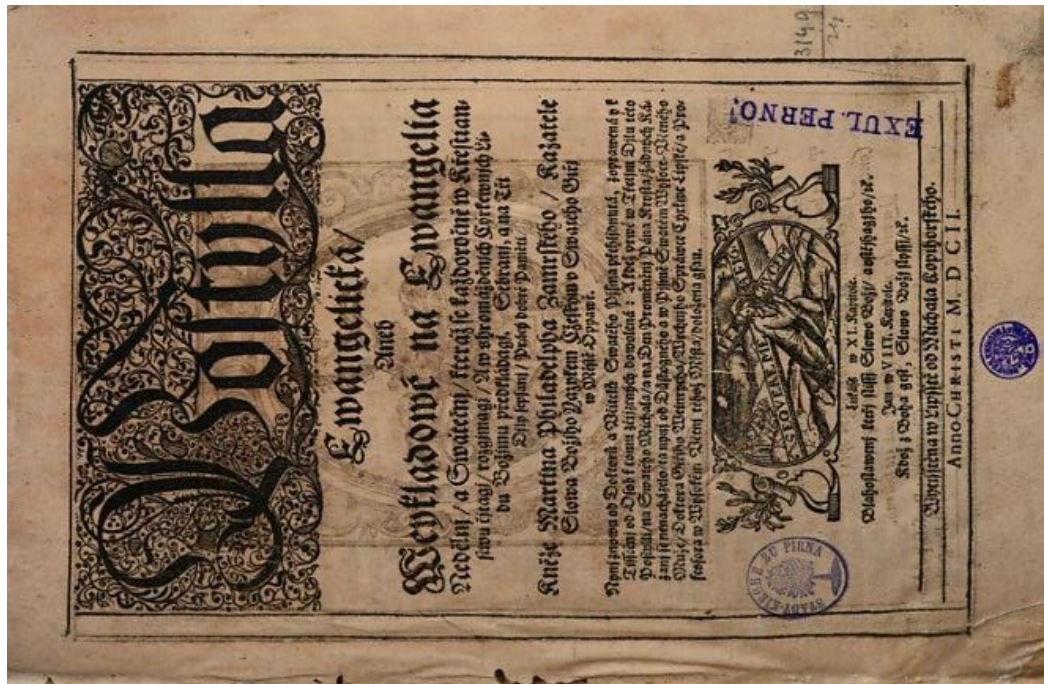
17.1 Seznam obrazové přílohy

Obr. 1: Dekor ořízky: A – stopa žluté barvy; B – pozůstatek puncování.....	81
Obr. 2: Záznam o založení školy ve Sklenařicích nalezený na přední předsádce.....	81
Obr. 3: Titulní list knihy Postylla Ewangelická... / ...Wytisštěna w Lipsstě od Michala Kopihorského / Anno Christi 1602. Národní knihovna ČR, Historické fondy, sign. 54B 1959.....	82
Obr. 4: Verso titulního listu knihy Postylla Ewangelická... / ...Wytisštěna w Lipsstě od Michala Kopihorského / Anno Christi 1602. Národní knihovna ČR, Historické fondy, sign. 54B 1959.....	82
Obr. 5: Vnitřní titulní list druhého dílu knihy Postylla Ewangelická.....	83
Obr. 6: Vnitřní titulní list třetího dílu knihy Postylla Ewangelická... / ...Wytisštěna w Lipsstě od Michala Kopihorského / Anno Christi 1602. Národní knihovna ČR, Historické fondy, sign. 54B 1959.	83
Obr. 7: Zdobné vlysy uvozující knihy a kapitoly.....	84
Obr. 8: Příklady zdobných vlysů tvořících orámování mědirytových grafik.....	84
Obr. 9: Viněta nalezená na konci druhého dílu postily	84
Obr. 10: Příklady zdobných iniciál a verzálek; vpravo dole tiskařské znaménko.....	85
Obr. 11: Příklady mědirytových grafik	85
Obr. 12: Tištěné fragmenty nalezené v knize: A – list vytržený z jiného starého tisku; B – prvorepublikový leták "Bible – Kniha knih"; C – brožura "Bůh mluvil"	86
Obr. 13: Papírové přelepy odstraněné z předeštlých knižních desek: A – ze zadní knižní desky; B – z přední knižní desky	87
Obr. 14: Celkový pohled na přední knižní desku, hřbet a spodní ořízku – stav před restaurováním.....	88
Obr. 15: Celkový pohled na přední knižní desku, hřbet a spodní ořízku – stav po restaurování	88
Obr. 16: Celkový pohled na přední knižní desku, spodní a přední ořízku – stav před restaurováním...89	89
Obr. 17: Celkový pohled na přední knižní desku, spodní a přední ořízku – stav po restaurování.....	89
Obr. 18: Celkový pohled na přední knižní desku, přední a horní ořízku – stav před restaurováním	90
Obr. 19: Celkový pohled na přední knižní desku, přední a horní ořízku – stav po restaurování	90
Obr. 20: Celkový pohled na přední knižní desku, horní ořízku a hřbet – stav před restaurováním	91
Obr. 21: Celkový pohled na přední knižní desku, horní ořízku a hřbet – stav po restaurování	91
Obr. 22: Celkový pohled na zadní knižní desku, spodní ořízku a hřbet – stav před restaurováním	92
Obr. 23: Celkový pohled na zadní knižní desku, spodní ořízku a hřbet – stav po restaurování	92
Obr. 24: Celkový pohled na zadní knižní desku, hřbet a horní ořízku – stav před restaurováním	93
Obr. 25: Celkový pohled na zadní knižní desku, hřbet a horní ořízku – stav po restaurování.....	93
Obr. 26: Celkový pohled na zadní knižní desku, horní a přední ořízku – stav před restaurováním	94
Obr. 27: Celkový pohled na zadní knižní desku, horní a přední ořízku – stav po restaurování.....	94

Obr. 28: Celkový pohled na zadní knižní desku, přední a spodní ořízku – stav před restaurováním	95
Obr. 29: Celkový pohled na zadní knižní desku, přední a spodní ořízku – stav po restaurování	95
Obr. 30: Pohled na přední knižní desku – stav před restaurováním.....	96
Obr. 31: Pohled na přední knižní desku – stav po restaurování	96
Obr. 32: Pohled na zadní knižní desku – stav před restaurováním	97
Obr. 33: Pohled na zadní knižní desku – stav po restaurování.....	97
Obr. 34: Pohled na hřbet knihy – stav před restaurováním	98
Obr. 35: Pohled na hřbet knihy – stav po restaurování	98
Obr. 36: Pohled na přední ořízku knihy – stav před restaurováním.....	99
Obr. 37: Pohled na přední ořízku knihy – stav po restaurování	99
Obr. 38: Pohled na spodní ořízku knihy – stav před restaurováním	100
Obr. 39: Pohled na spodní ořízku knihy – stav po restaurování.....	100
Obr. 40: Pohled na horní ořízku knihy – stav před restaurováním.....	101
Obr. 41: Pohled na horní ořízku knihy – stav po restaurování.....	101
Obr. 42: Pohled na přední předsádku knihy – stav před restaurováním.....	102
Obr. 43: Pohled na přední předsádku knihy – stav po restaurování.....	102
Obr. 44: Pohled na zadní předsádku knihy – stav před restaurováním	103
Obr. 45: Pohled na zadní předsádku knihy – stav po restaurování	103
Obr. 46: Pohled na první dochovanou složku titulu – stav před restaurováním	104
Obr. 47: Pohled na první dochovanou složku titulu – stav po restaurování.....	104
Obr. 48: Pohled do otevřené knihy – stav před restaurováním	105
Obr. 49: Pohled do otevřené knihy – stav po restaurování	105
Obr. 50: Detail paty knihy v otevřeném stavu – před restaurováním.....	106
Obr. 51: Detail paty knihy v otevřeném stavu – po restaurování.....	106
Obr. 52: Ukázka nalepení drobných vysprávek	107
Obr. 53: Ukázka celkové nefunkčnosti knihy	107
Obr. 54: Zkouška stability záznamových prostředků.....	108
Obr. 55: Demontáž knižního bloku.....	108
Obr. 56: Suché čištění papírové podložky gumou Wallmaster	109
Obr. 57: Demontovaný knižní blok.....	109
Obr. 58: Přideští knižních desek po demontáži knižního bloku.....	110
Obr. 59: Aplikace Tylosy na list předsádky vylepený na přideští knižní desky	110
Obr. 60: Odlepování předsádky z přideští.....	111
Obr. 61: Přideští knižních desek po odlepení předsádek	111

Obr. 62: Fixace kuličkového pera cyklohexanem.....	112
Obr. 63: Mokré čištění knižního bloku	112
Obr. 64: Klížení zadní předsádky.....	113
Obr. 65: Dolévání ztrát papírové podložky.....	113
Obr. 66: Vyspravení středů dvojlistů japonským papírem.....	114
Obr. 68: Knižní blok po vyspravení.....	114
Obr. 69: Klížení vysprávek	115
Obr. 70: Navrácení vysprávký na původní místo.....	115
Obr. 71: Šití knižního bloku.....	116
Obr. 72: Klížení hřbetu knižního bloku	116
Obr. 73: Zaoblení hřbetu knižního bloku.....	117
Obr. 74: Kapitálky, přeplepy vazů a mezivazné přeplepy po odstranění z knižní vazby: A – kapitálek u hlavy; B – kapitálek u paty	117
Obr. 75: Zatížení přeplepů vazů a mezivazných přeplepů v průběhu čištění.....	118
Obr. 76: Vyspravení roztrženého mezivazného přeplepu japonským papírem.....	118
Obr. 77: Detail smyčkového stehu kapitálku – stav před restaurováním.....	119
Obr. 78: Detail smyčkového stehu kapitálku – stav po restaurování	119
Obr. 79: Lepení plátěných přeplepů na hřbet knižního bloku.....	120
Obr. 80: Lepení horního kapitálku na hřbet knižního bloku	120
Obr. 81: Ušitý a zaoblený knižní blok s navrácenými plátěnými přeplepy a kapitálky	121
Obr. 82: Detail kapitálku u hlavy knižního bloku.....	121
Obr. 83: Detail kapitálku u paty knižního bloku.....	122
Obr. 84: Odhalování otvorů po červotoči v knižní desce.....	122
Obr. 85: Tmelení knižní desky.....	123
Obr. 86: Detail částečně vytmelené knižní desky	123
Obr. 87: Čištění usňového pokryvu	124
Obr. 88: Odstranění štítku se signaturou z usňového pokryvu pomocí vodní páry	124
Obr. 89: Lepení papírových prokladů a usňového pokryvu na přední knižní desku.....	125
Obr. 90: Čištění mosazné záchytky.....	125
Obr. 91: Detaily kovových prvků (vlevo před čištěním, vpravo po čištění): A – mosazná nárožnice; B – ocelový hřebík.....	126
Obr. 92: Lepení konců motouzových vazů na papírové přeplepy.....	126
Obr. 93: Potírání masové strany usňového pokryvu pšeničným škrobem	127
Obr. 94: Vyzázení hřbetu knižní vazby	127
Obr. 95: Lepení usňové záložky na přideštiny přední knižní desky	128

Obr. 96: Lepení předsádky na příděščí knižní desky	128
Obr. 97: Fixace ocelové záchytky roztokem Paraloidu B72	129
Obr. 98: Kniha umístěná v ochranném pouzdru Phase Box a příslušné fragmenty	129

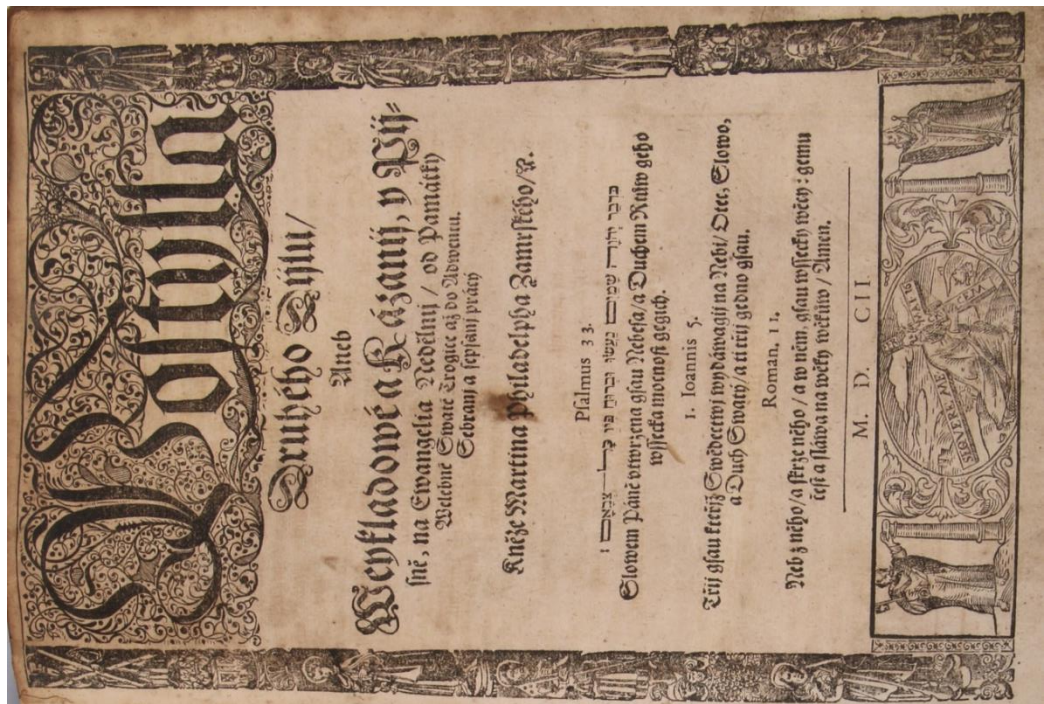
Obr. 3: Titulní list knihy *Postylla Ewangelická... / ... Wytisštěna w Lipsstě od Michala Kopihorského / Anno Christi 1602.* Národní knihovna ČR, Historické fondy, sign. 54B 1959.¹⁷

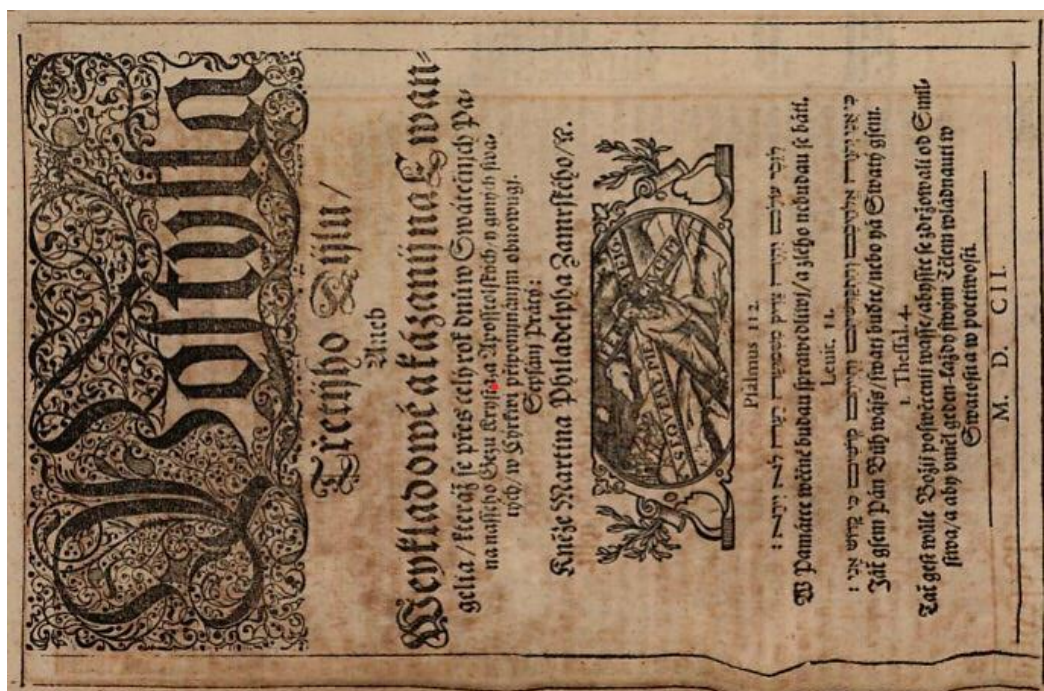
Obr. 4: Verso titulního listu knihy *Postylla Ewangelická... / ... Wytisštěna w Lipsstě od Michala Kopihorského / Anno Christi 1602.* Národní knihovna ČR, Historické fondy, sign. 54B 1959.¹⁸

¹⁷ *Postylla Ewangelická, Aneb Weykladowé....* Online. 1602. s. III [úvod]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=qjBfAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. [cit. 2024-04-09].

¹⁸ Tamtéž. s. IV [úvod]

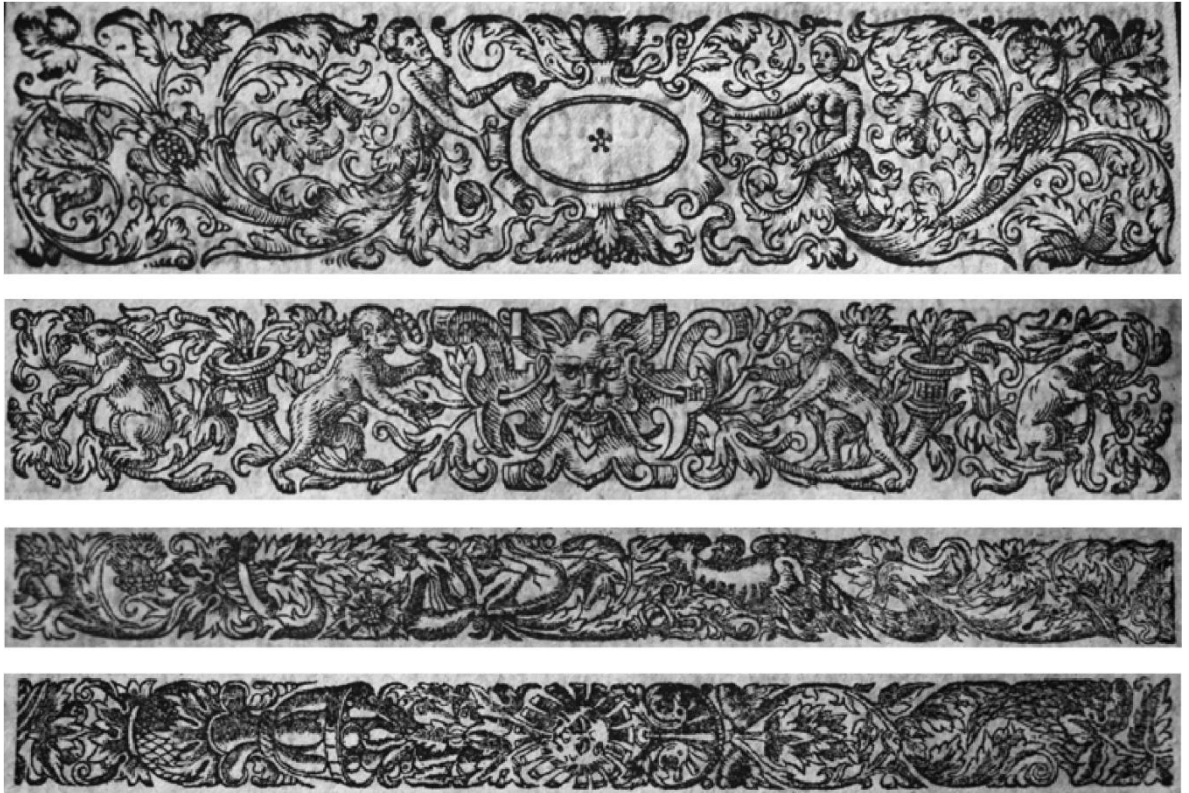

Obr. 5: Vnitřní titulní list druhého dílu knihy *Postylla Ewangelická*...

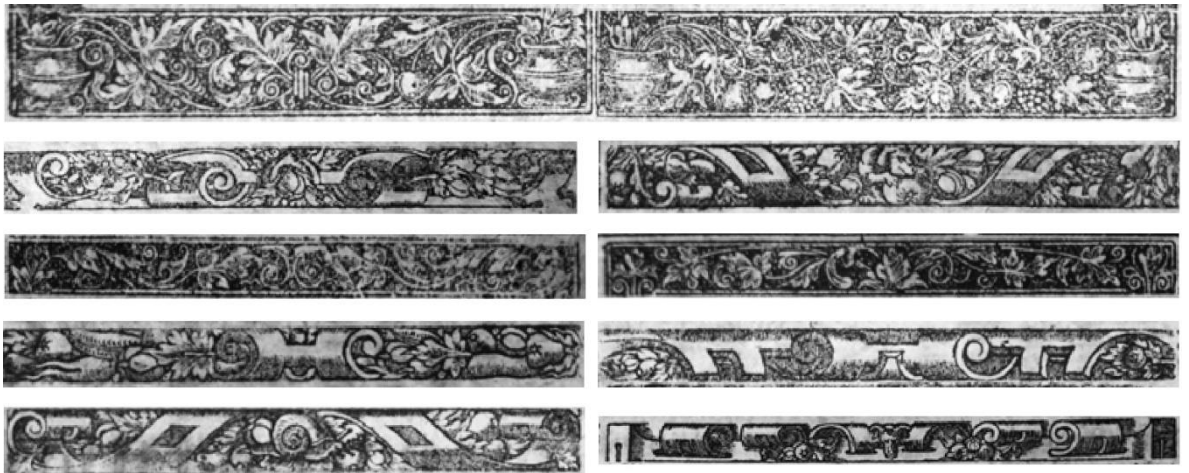

Obr. 6: Vnitřní titulní list třetího dílu knihy *Postylla Ewangelická*... / ...Wytisštěna w Lipsstě od Michala Kopihorského / Anno Christi 1602. Národní knihovna ČR, Historické fondy, sign. 54B 1959.¹⁹

¹⁹ *Postylla Ewangelická, Aneb Weykladowé*.... Online. 1602. s. 1036 Dostupné z: [Knihy Google](https://books.google.cz/books?id=qjBfAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false), https://books.google.cz/books?id=qjBfAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. [cit. 2024-04-09].

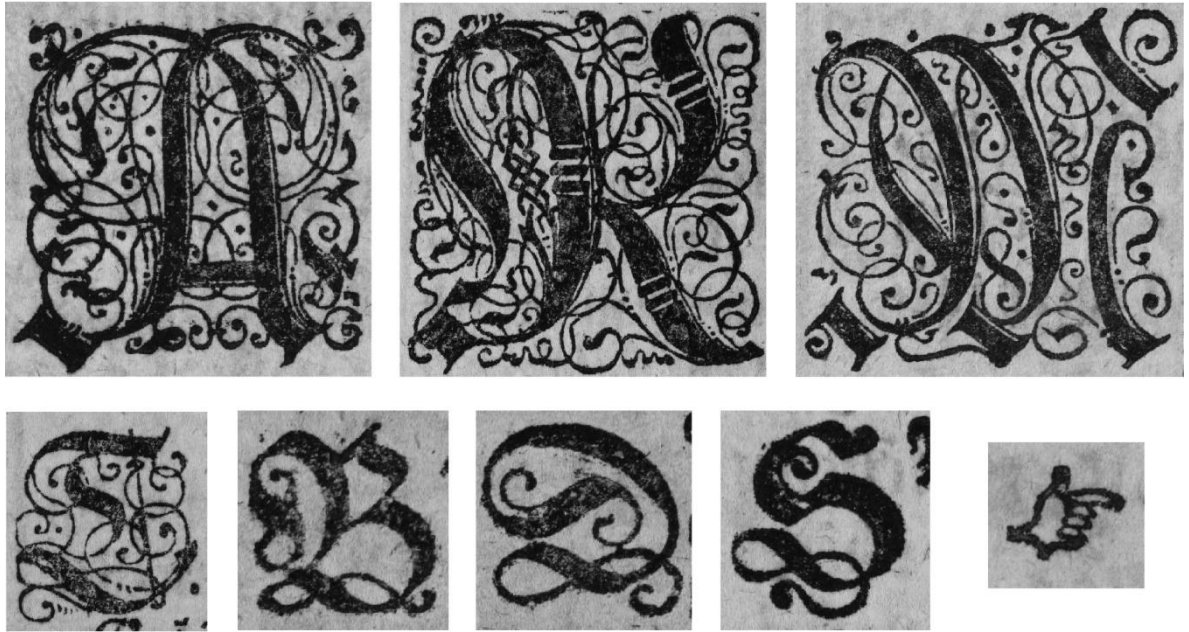
Obr. 7: Zdobné vlysy uvozující knihy a kapitoly

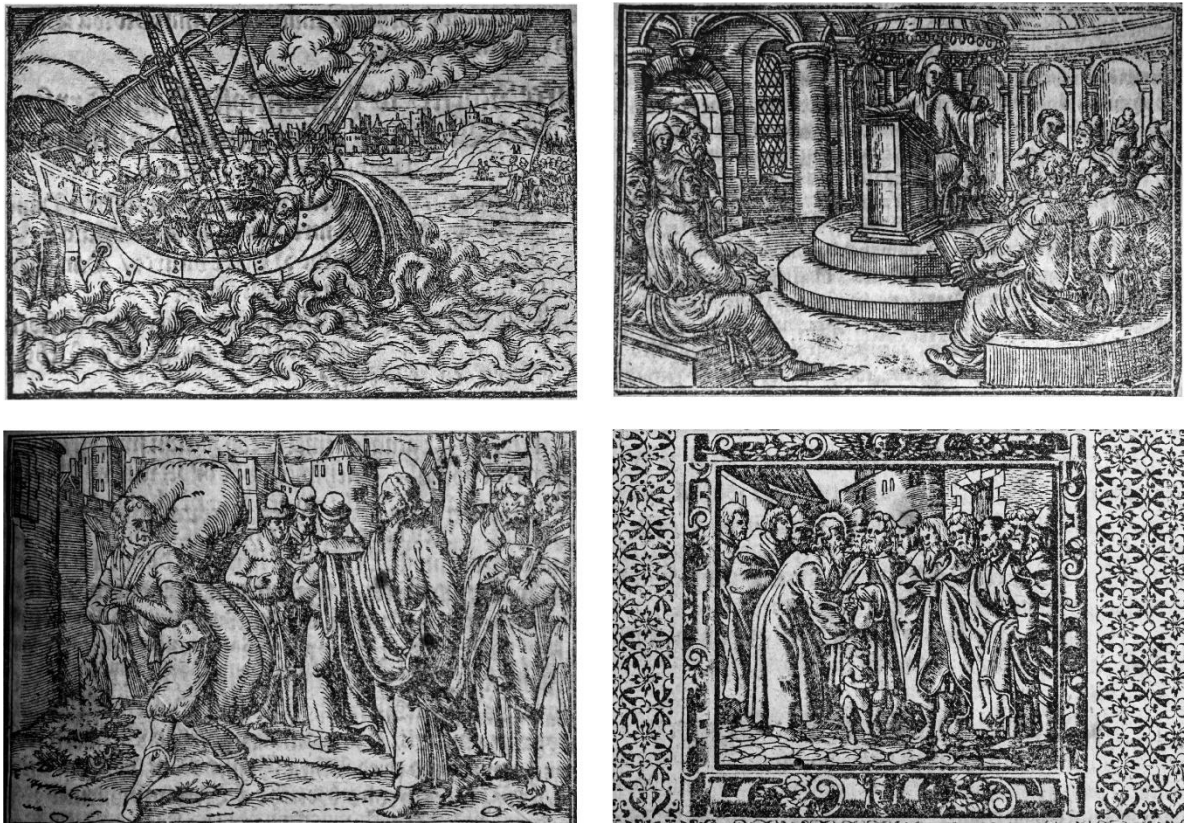
Obr. 8: Příkladů zdobných vlysů tvořících orámování mědirytových grafik

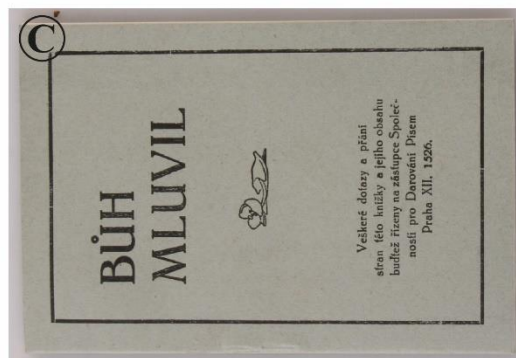
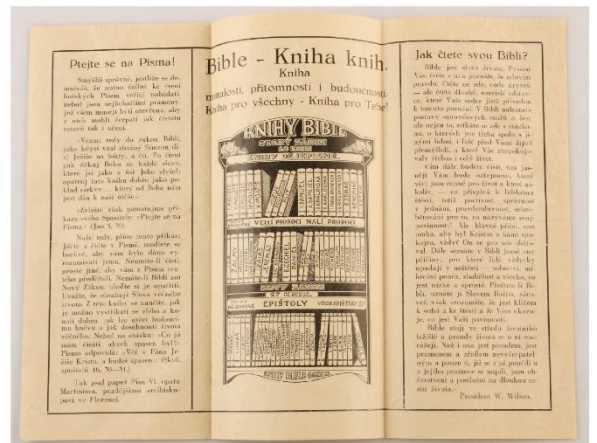
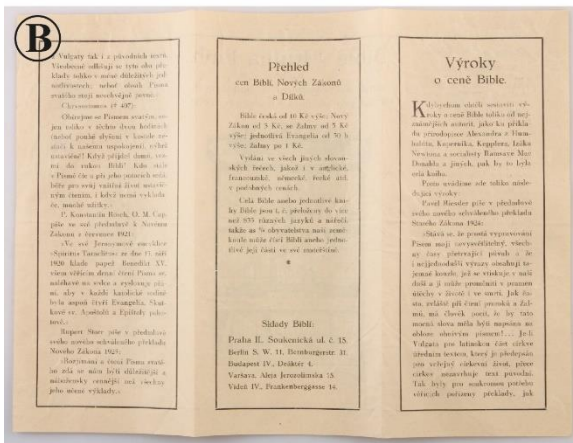
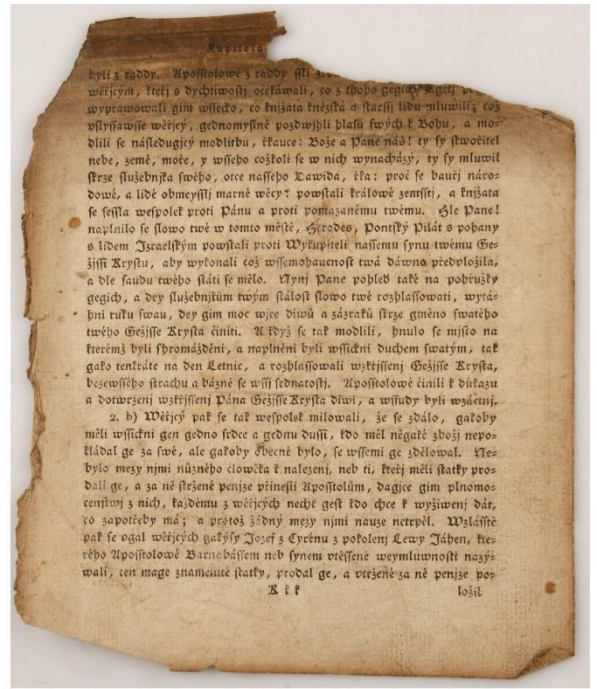
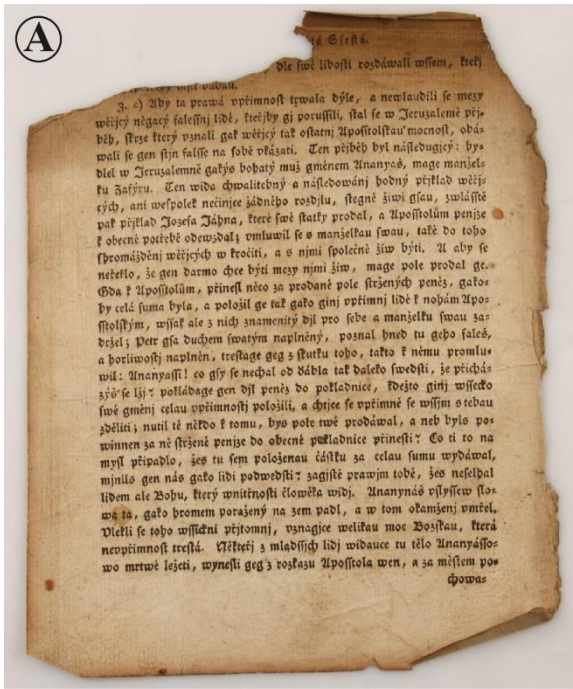
Obr. 9: Viněta nalezená na konci druhého dílu postily

Obr. 10: Příklady zdobných iniciál a verzálek; vpravo dole tiskařské znaménko

Obr. 11: Příklady mědirytových grafik

Obr. 12: Tištěné fragmenty nalezené v knize: A – list vytržený z jiného starého tisku; B – prvorepublikový leták "Bible – Knihy knih"; C – brožura "Bůh mluvil"

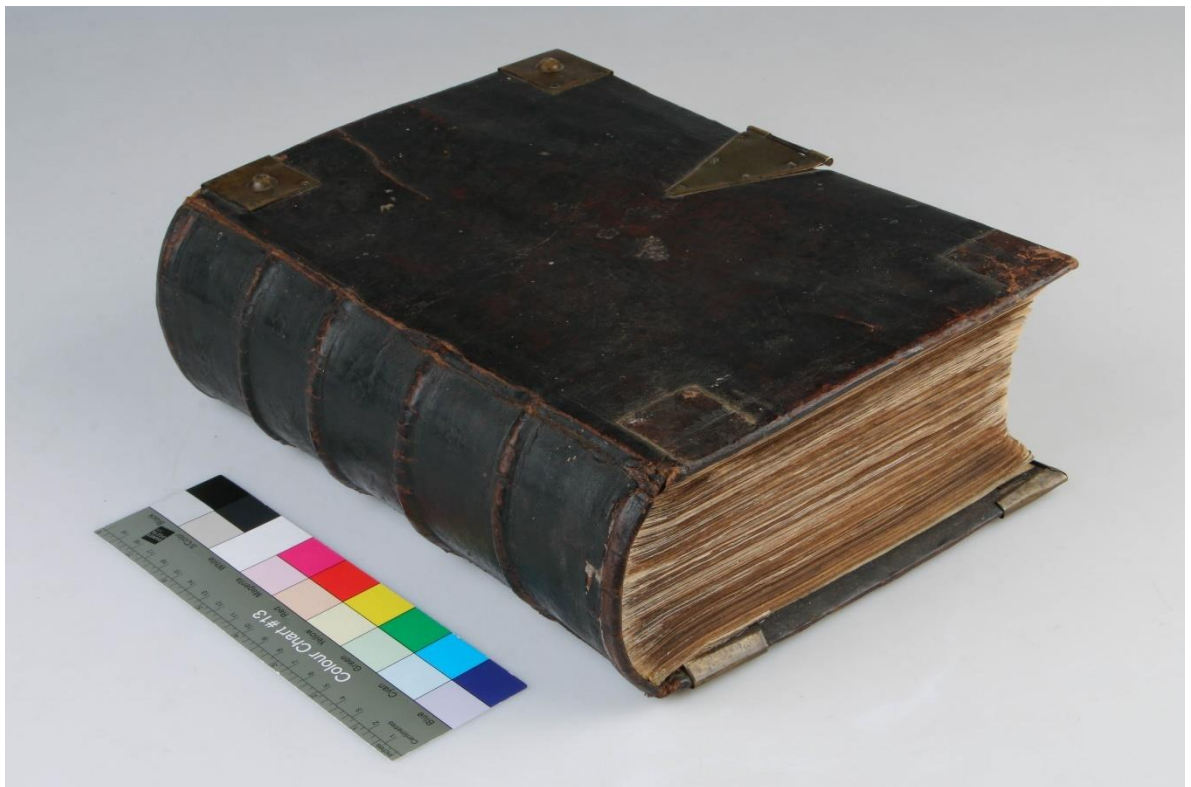

Obr. 13: Papírové přeplepy odstraněné z předeštlí knižních desek: A – ze zadní knižní desky; B – z přední knižní desky

17.3 Fotodokumentace objektu před restaurováním a po něm

Obr. 14: Celkový pohled na přední knižní desku, hřbet a spodní ořízku – stav před restaurováním

Obr. 15: Celkový pohled na přední knižní desku, hřbet a spodní ořízku – stav po restaurování

Obr. 16: Celkový pohled na přední knižní desku, spodní a přední ořízku – stav před restaurováním

Obr. 17: Celkový pohled na přední knižní desku, spodní a přední ořízku – stav po restaurování

Obr. 18: Celkový pohled na přední knižní desku, přední a horní ořízku – stav před restaurováním

Obr. 19: Celkový pohled na přední knižní desku, přední a horní ořízku – stav po restaurování

Obr. 20: Celkový pohled na přední knižní desku, horní ořízku a hřbet – stav před restaurováním

Obr. 21: Celkový pohled na přední knižní desku, horní ořízku a hřbet – stav po restaurování

Obr. 22: Celkový pohled na zadní knižní desku, spodní ořízku a hřbet – stav před restaurováním

Obr. 23: Celkový pohled na zadní knižní desku, spodní ořízku a hřbet – stav po restaurování

Obr. 24: Celkový pohled na zadní knižní desku, hřbet a horní ořízku – stav před restaurováním

Obr. 25: Celkový pohled na zadní knižní desku, hřbet a horní ořízku – stav po restaurování

Obr. 26: Celkový pohled na zadní knižní desku, horní a přední ořízku – stav před restaurováním

Obr. 27: Celkový pohled na zadní knižní desku, horní a přední ořízku – stav po restaurování

Obr. 28: Celkový pohled na zadní knižní desku, přední a spodní ořízku – stav před restaurováním

Obr. 29: Celkový pohled na zadní knižní desku, přední a spodní ořízku – stav po restaurování

Obr. 30: Pohled na přední knižní desku – stav před restaurováním

Obr. 31: Pohled na přední knižní desku – stav po restaurování

Obr. 32: Pohled na zadní knižní desku – stav před restaurováním

Obr. 33: Pohled na zadní knižní desku – stav po restaurování

Obr. 34: Pohled na hřbet knihy – stav před restaurováním

Obr. 35: Pohled na hřbet knihy – stav po restaurování

Obr. 36: Pohled na přední ořízku knihy – stav před restaurováním

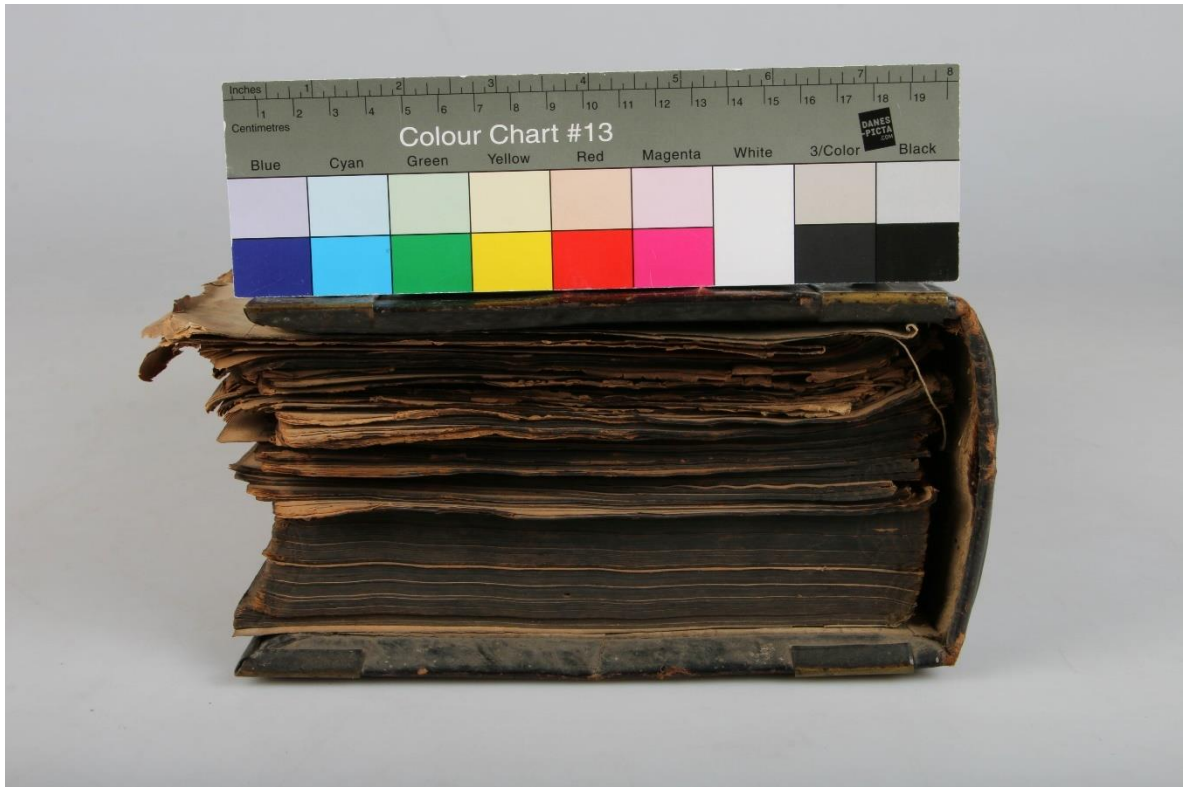
Obr. 37: Pohled na přední ořízku knihy – stav po restaurování

Obr. 38: Pohled na spodní ořízku knihy – stav před restaurováním

Obr. 39: Pohled na spodní ořízku knihy – stav po restaurování

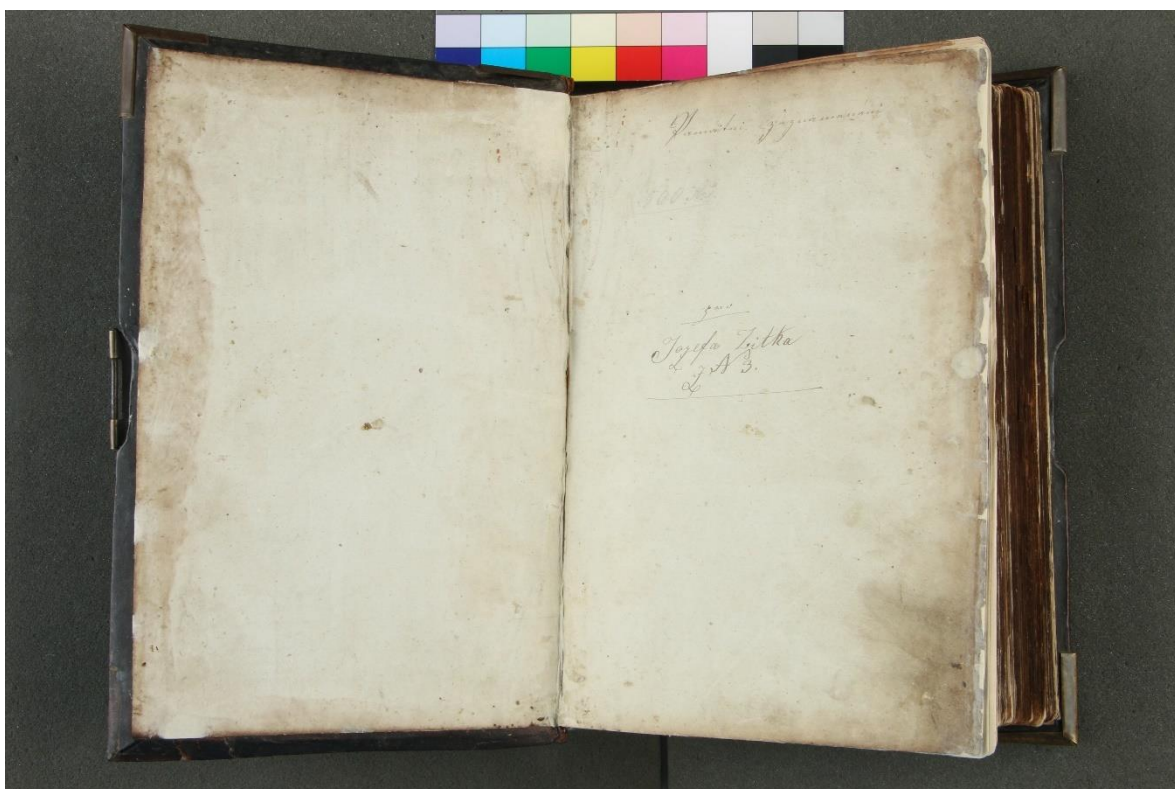
Obr. 40: Pohled na horní ořízku knihy – stav před restaurováním

Obr. 41: Pohled na horní ořízku knihy – stav po restaurování

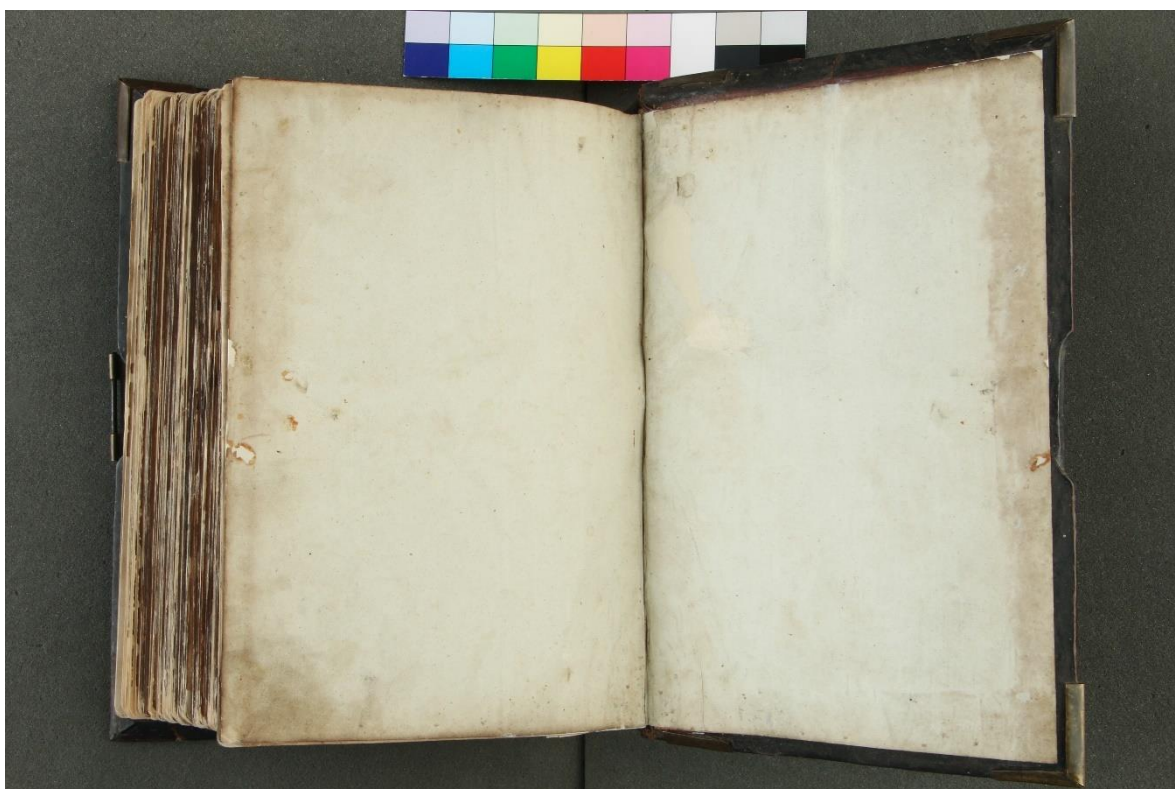
Obr. 42: Pohled na přední předsádku knihy – stav před restaurováním

Obr. 43: Pohled na přední předsádku knihy – stav po restaurování

Obr. 44: Pohled na zadní předsádku knihy – stav před restaurováním

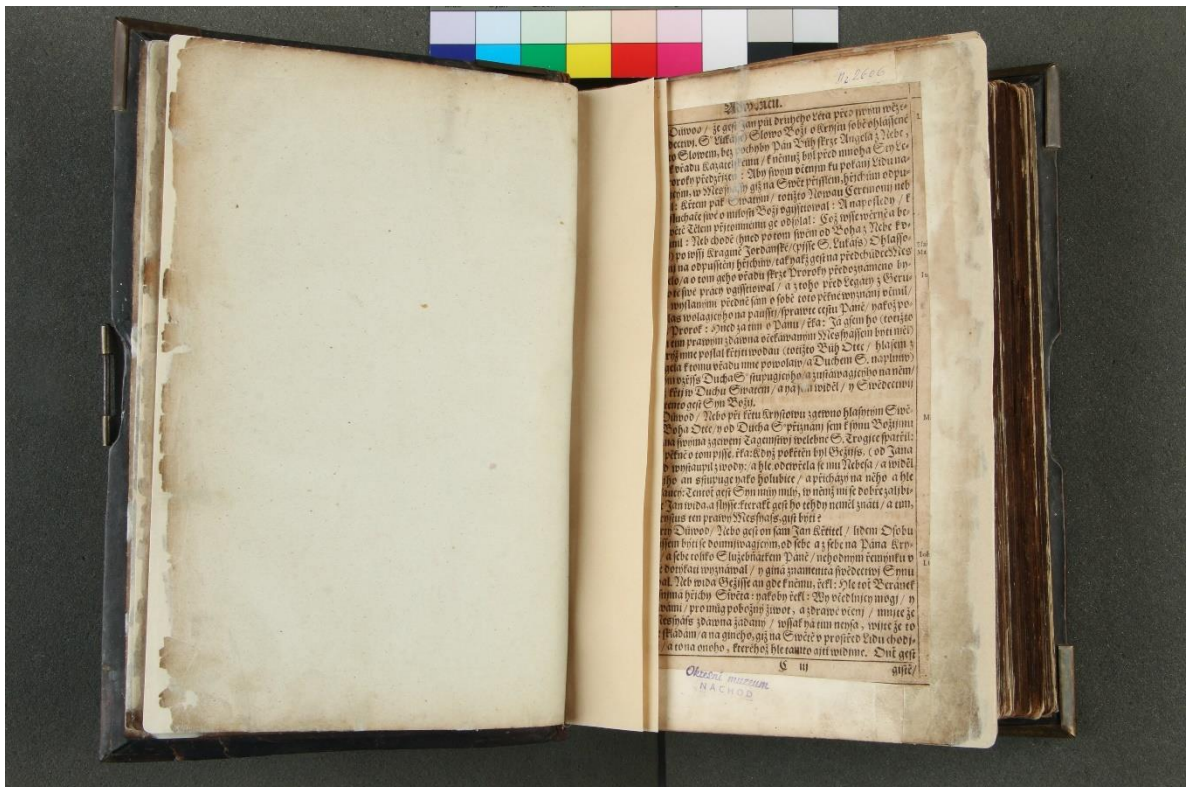

Obr. 45: Pohled na zadní předsádku knihy – stav po restaurování

Fot. 1:

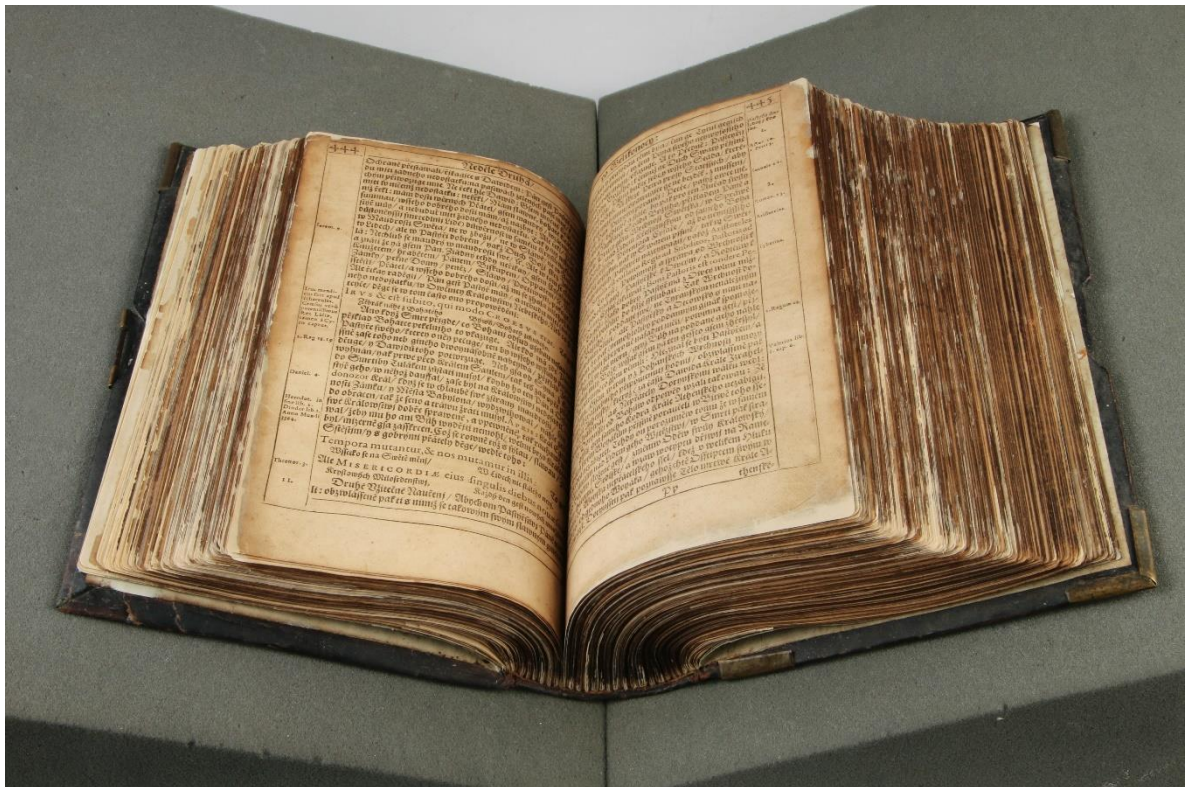
Obr. 46: Pohled na první dochovanou složku titulu – stav před restaurováním

Obr. 47: Pohled na první dochovanou složku titulu – stav po restaurování

Obr. 48: Pohled do otevřené knihy – stav před restaurováním

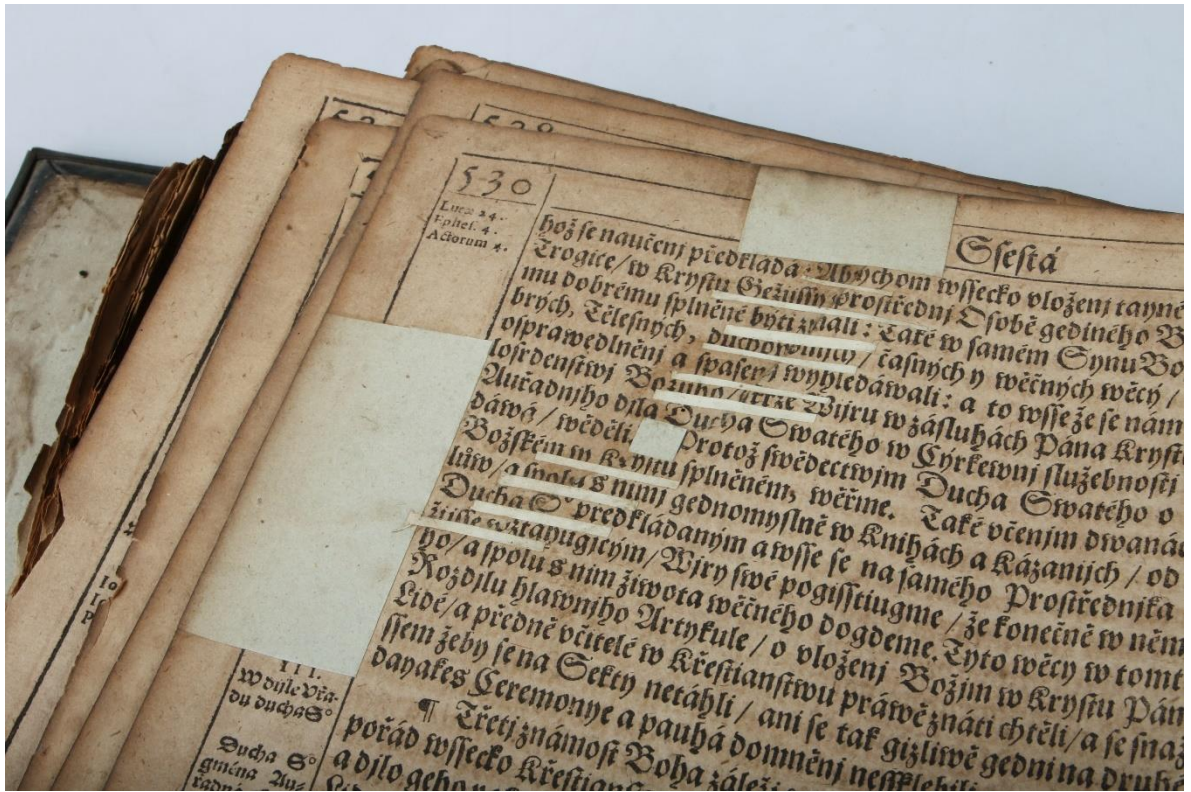
Obr. 49: Pohled do otevřené knihy – stav po restaurování

Obr. 50: Detail paty knihy v otevřeném stavu – před restaurováním

Obr. 51: Detail paty knihy v otevřeném stavu – po restaurování

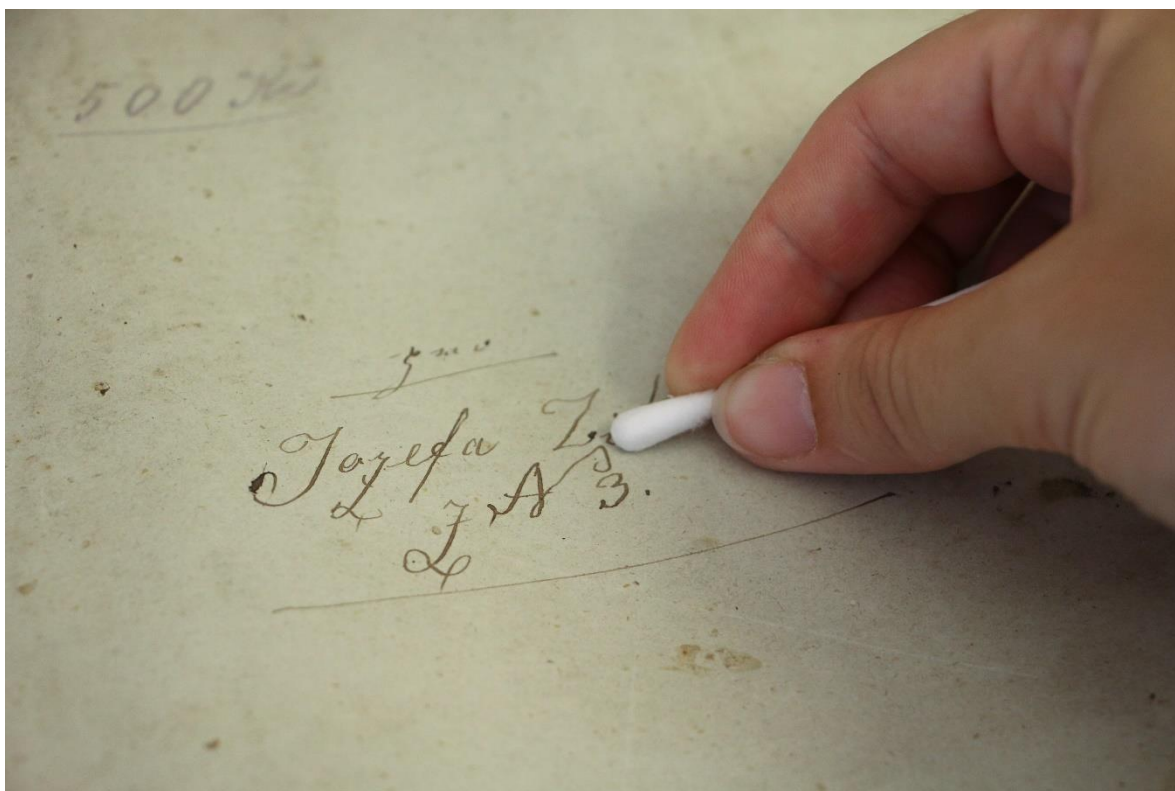

Obr. 52: Ukázka nalepení drobných vysprávек

Obr. 53: Ukázka celkové nefunkčnosti knihy

17.4 Fotodokumentace postupu restaurování

Obr. 54: Zkouška stability záznamových prostředků

Obr. 55: Demontáž knižního bloku

Obr. 56: Suché čištění papírové podložky gumou Wallmaster

Obr. 57: Demontovaný knižní blok

Obr. 58: Přidešti knižních desek po demontáži knižního bloku

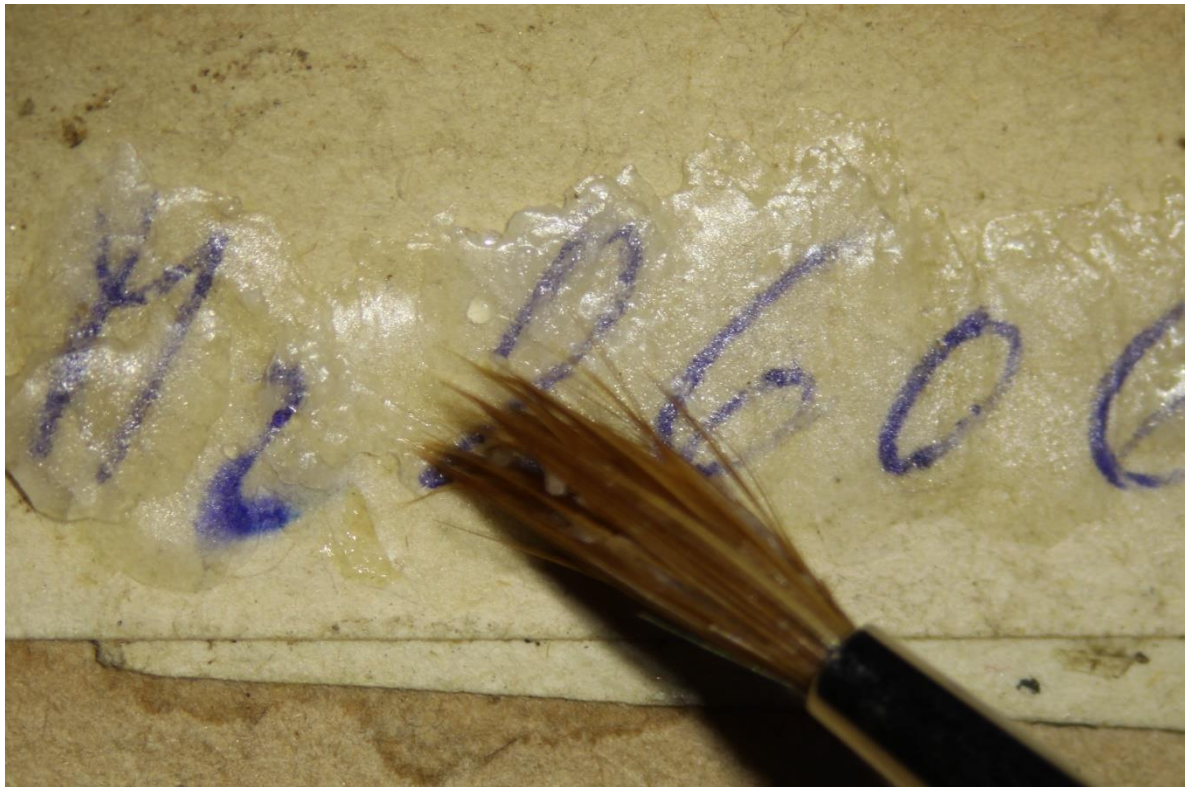
Obr. 59: Aplikace Tylosy na list předsádky vylepený na přidešti knižní desky

Obr. 60: Odlepování předsádky z přideští

Obr. 61: Přidešti knižních desek po odlepení předsádek

Obr. 62: Fixace kulčického pera cyklododekanem

Obr. 63: Mokrě čistění knižního bloku

Obr. 64: Klížení zadní předsádky

Obr. 65: Dolévání ztrát papírové podložky

Obr. 66: Vyspravení středů dvojlistů japonským papírem

Obr. 67: Knižní blok po vyspravení

Obr. 68: Klížení vysprávěk

Obr. 69: Navrácení vysprávky na původní místo

Obr. 70: Šití knižního bloku

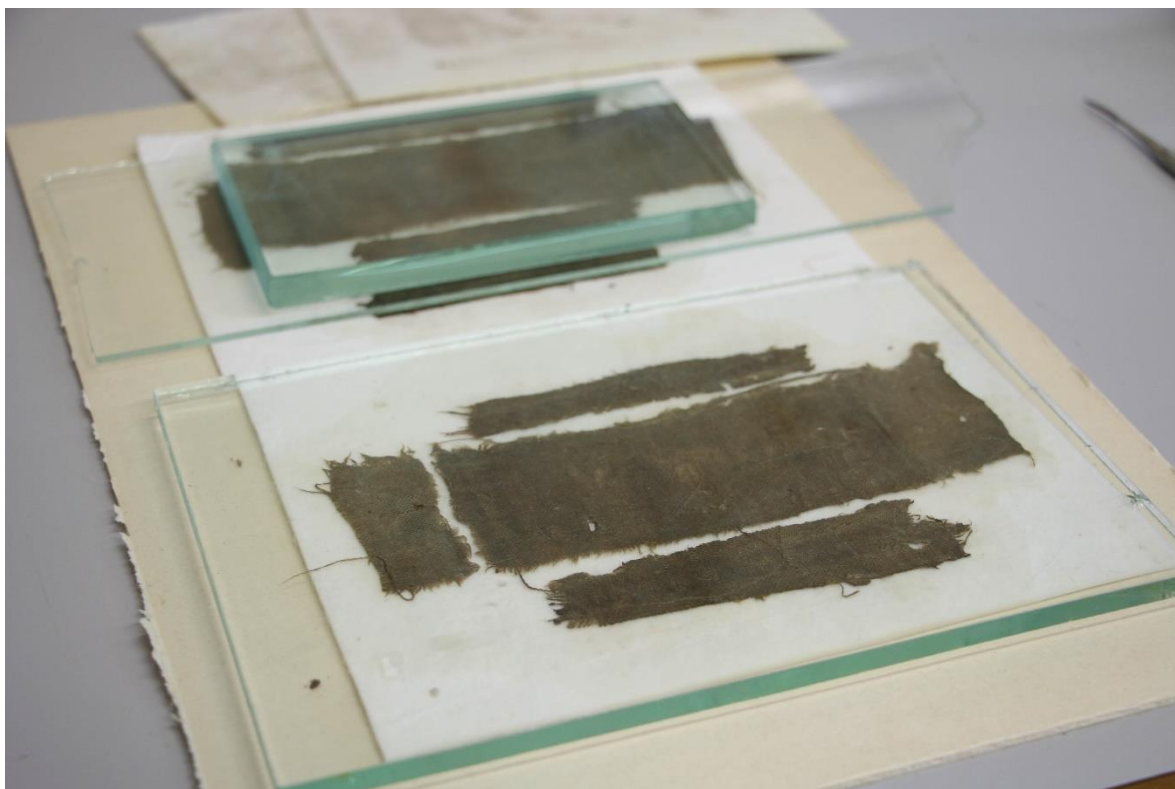
Obr. 71: Klížení hřbetu knižního bloku

Obr. 72: Zaoblění hřbetu knižního bloku

Obr. 73: Kapitálky, přeplepy vazů a mezivazné přeplepy po odstranění z knižní vazby: A – kapitálek u hlavy; B – kapitálek u paty

Obr. 74: Zatížení přelepů vazů a mezivazných přelepů v průběhu čištění

Obr. 75: Vyspravení roztrženého mezivazného přelepu japonským papírem

Obr. 76: Detail smyčkového stehu kapitálku – stav před restaurováním

Obr. 77: Detail smyčkového stehu kapitálku – stav po restaurování

Obr. 78: Lepení plátěných přelepů na hřbet knižního bloku

Obr. 79: Lepení horního kapitálku na hřbet knižního bloku

Obr. 80: Ušitý a zaoblený knižní blok s navracenými plátěnými přelepy a kapitálky

Obr. 81: Detail kapitálku u hlavy knižního bloku

Obr. 82: Detail kapitálku u paty knižního bloku

Obr. 83: Odhalování otvorů po červotoči v knižní desce

Obr. 84: Tmelení knižní desky

Obr. 85: Detail částečně zatmelené knižní desky

Obr. 86: Čištění usňového pokryvu

Obr. 87: Odstranění štítku se signaturou z usňového pokryvu pomocí vodní páry

Obr. 88: Lepení papírových prokladů a usňového pokryvu na přední knižní desku

Obr. 89: Čištění mosazné záchytky

Ⓐ

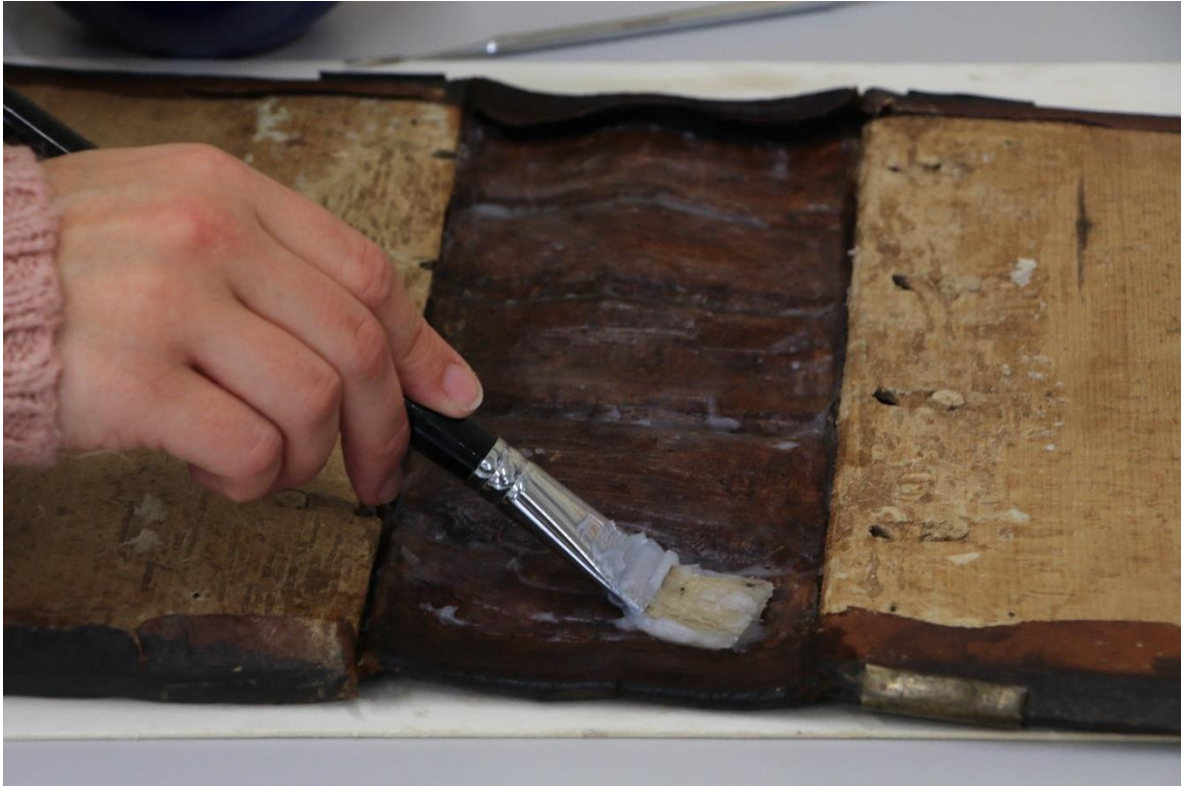
Ⓑ

Obr. 90: Detaily kovových prvků (vlevo před čištěním, vpravo po čištění): A – mosazná nárožnice; B – ocelový hřebík

Obr. 91: Lepení konců motouzových vazů na papírové přelepy

Obr. 92: Potírání masové strany usňového pokryvu pšeničným škrobem

Obr. 93: Vyvázání hřbetu knižní vazby

Obr. 94: Lepení usňové záložky na přidešší přední knižní desky

Obr. 95: Lepení předsádky na přidešší knižní desky

Obr. 96: Fixace ocelové záchytky roztokem Paraloidu B72

Obr. 97: Kniha umístěná v ochranném pouzdru Phase Box a příslušné fragmenty